

И ПЛТЧКА ЗНАЛА О ЧЕМ ЩЕБЕТАТЬ

(К происхождению слова
«Чингис»)

«ХЭМЭЛ МҮНГЭН» ХҮЛТЭЙ БОЛОБО

Нэгэ талаараа, корреспондентын ажал угаа һонин. Аюултайшые, хорюултайшые газарнуудаар ябаха ушар тохёолдодог, хэнһээшье урид шэнэ үзэгдэлүүдтэй танилсаха заяатай байхаш. Наяхана Ахың аймагкомандировкоор ябахаддаа, тэндэ олзоборилогдодог алтанай шудхамал зургаан килограмм, төбхэр зүйлые альган дээрээ сэгнэн «шэгнэжэ» үзөө бэлэйб.

Харин энэ апрелин эхиндэ Улаан-Үдэдэхи тусхай магазин соһоо эдэ болон саарһан нэгэшые мүнгэнэй зүйлгүйгөөр эдэе хоолой элдэб янзын зүйлүүдые худалдажа абаха азатай байбаб.

Ушар юуб гэхэдэ, «Байкал-банк» болон «Пеструшка» нэгэдэлэй хүтэлбэрилэгшэд бүлэг журналистуудые Сенчихинэй нэрэмжэтэ үйлсэдэ оршодог магазинда уриба. Тусхай энэ магазинда гагса юрын мүнгөөр бэшэ, мүн пластик түхэлэй карточкаар тоосоото гурим нөбтөрүүлэгдэжэ эхилбэ гээшэ. Шэнэ гуримтай танилсуулхын тула журналист бүхэндэ 50 түхэриг сэнтэй пластик карточка барюулаа. Карточка бүхэнэй эзэн болоһон бидэнэр өөр өөрын онсо илгээтэй шюуса код-пароль шэлэжэ абаабди. Минии код хадаа минии карточкын түлхюур болоно. Минии карточка дээрэ тэмдэглэгээтэй мүншые ондоо хэншые хэрэглэжэ шадахагүй.

- Худалдажа абаха дуратай юумээ шэлээд, энэ карточкаараа түлэгты, - гэжэ дурадхаба.

Би 49 түхэриг 20 мүнгэнэй юумэ абаад, магазинай кассада ошобоб. Кассир минии карточкые терминал гэдэг бишыхан аппаратад забхарта хабшуулаад, худалдажа абаһан зүйлнүүдэй сэн карточка дээрэм буулгана, удаань би тэрэ терминалай клавишануудые даража, өөрынгөө шюуса код мэдүүлэб. Намархаар орёо юумэн үгы. Юрын имэ операциян хүүлээр кассир минии карточка магазинай четгэйгээр намда бусаана. Чек наймаашанда үгөөд, шэлэһэн зүйлнүүдэ абанаһ.

Минии пластик карточка дээрэ 80 мүнгэн үлэбэ гээшэ. Имагтал пластик карточкаар тоосоо хэжэ байха гэжэ шийдэбэл, «Байкал-банктай» хэлсэжэ, мэдүүлгэ бэшээд, салинай зарим хубиие карточка дээрэ нэмэхэ аргатай болохоб. Хармаандаа ходо мүнгэ абажа ябахагүй, харин энэ пластик карточкаар дуратай юумээе магазинһаа абажа байха ха юмбиб.

Карточкаар тоосодог магазин манай Улаан-Үдэдэ мүнөө үедэ үсөөн, зүгөөр энэ жэлэй туршада үшөө хэдэн магазинуд имэ гуримда оруулагдахаш.

Бусад магазинудта орходоо карточкаар тоосодог магазинда эдэе хоолой зүйлнүүдэй үнэ сэн хүнгэншэг (зариманин 10

процентээр). Зүгөөр магазинай кассын операци бүхэнэй түлөө нэгэ процент намһаа дарагдана.

Пластик карточкаар худалдаа-наймаанай тоосоо хэхэ республиканска тусхай системэ хадаа манай правительствын шийдхэбээр, дэмжэлтээр үргэнөөр нөбтөрүүлэгдэхэнэ гээшэ. Мүнгэнэй хоморто худалдаа-наймаанай эрьсэ бирагүйшэг. Энэ ушар манай экономика, финансын хүгжэлтэдэ хаад болоно. Тимэһээ пластик карточкануудаар салин, пенсийн мүнгэнэй зарим хубиие нэлгэбэл, хүн зондошые, худалдаа-наймаандашые зохид болохо ёһотой. «Байкал-банкда» оруулжа хааһан мүнгөө карточка дээрэ буулгалал, тэрэнэй ашаар хүн бүхэн дуратай юумээе шэнэ гуримаар худалдажа абаха аргатай болоно. Хэрбээе амиды мүнгэ хэрэглэе һаа, карточка мүнөөхи терминалай забхарта хабшуулаад, мүнгөө бусааха кнопко дарахадашни, хааһан мүнгэншн бусажа ерэхэ юм.

Иимэ гуримаар тоосоон үшнэй бусад хото гороудта хэгдэдэг болонхой. Манай эндэ энэ гурим үргэнөөр дэлгэрхэ гэжэ найдаһабди.

Пластик карточкаар һонирхөө һаа, 21-31-03 телефонөөр хонходогты.

Николай НАМСАРАЕВ.

Байгша оной Сагаан харын үедэ Энэдхэг мориходоо, Далай ламын Россиде байдаг шажанай түлөөлэгшэ Дампа Тинлэй Далай багшые бараалхаһан байна. Тиэхэдэе Буряад орондо 4-5 харын даяан бүтээлдэ хууха талаар Далай ламын адис соёрхол абаба. Үзэлшэ түбэд эхэнэр толи дээрээ хараад, дурадхагдаһан хэдэн газарнуудһаа Хурамхаан дасанһаа тиимэ холо бэшэ оршодог хадын нэгэ газар заажа үгөө.

Тиимэһээ хуурин тосхонһоо гадуур оршодог энэ газарта даяан хэхэдэе, багшын ажалууха

ТИНЛЭЙ БАГША ХУРАМХААНДА ДАЯАНДА ҺУУХАНЬ

гэр богонихон болзорто бариха хэрэгтэй болонхой.

Багшагай суг бүтээлдэ орохо гэхэн шабинар Хурамхаан дасанай дэргэдэхи даяан бисалгалай түбтэ тэрэл хугасаада хууха аргатай байха.

Хурамхаан дасанай шэрээтэ Е.Н.Намжилов «Ногоон Дара Эхэ», «Арьяа-Баала» нэгэдэлнүүдэй хүтэлбэрилэгшэд Тинлэй багшын үлзы дэмбэрэлтэй энэ хараа түсэб тухай шабинартань, нютагай зондо мэдээсээд, үндэһэтэнэй библиотекын конференц-зал соо апрелин 11-дэ 14 сагта тус проект зүбшэн хэлсэлгэдэ урижа байна.

Ирина УРБАНАЕВА,
Бурхан шажанай «Ногоон Дара Эхэ» нэгэдэлэй түрүүлэгшэ, философиин эрдэмэй доктор.

«Буряад үнэн» - 99

С 1 марта началась подписка!

На II половину 1999 года газета «Буряад үнэн» объявляет подписку четырех видов:

1. Газета «Буряад үнэн» с приложениями «Дүхэриг» и «Бизнес Олзо» - 56 руб.40 коп. Индекс - 50901.
2. «Дүхэриг» выходит раз в неделю по четвергам на 20 страницах - 37 руб.20 коп. Индекс - 73877.
3. «Бизнес Олзо» выходит раз в неделю по пятницам на 12 страницах - 31 руб.20 коп. Индекс - 31111.
4. «Одон» (детский журнал на 3-х языках) выходит 1 раз в месяц - 36 руб. 00 коп. Индекс - 73879.

Примечание: подписные цены с почтовой доставкой. РЕДКОЛЛЕГИЯ.

ВАГОНУУД ДУТААН ЗАНДАА

Республикын экономика аша туһануудые хамгаалхын тула республикын правительство стратегическэ эд товарнуудые экспортдэ злыгээхын тула вагонуудта захил хэлгын саг зуурын гурим тогтоогоо.

Юундэб гэбэл, Россия МПС үсөөн вагонуудые үгэнэ бшуу. Экспортернууд ВСЖД-гэй управленидэ мэдүүлгэнүүдые бүридүүлхэдэе, республикын экономикын болон гадаадын харилсаанай министрствэдэ али бүхы түлбэринүүдээр тоосоһон тухай тамуужанай болон налогой инспекциин справкануудые үгэхэ ёһотой.

ХАБАРАЙ ҮЕДЭ ХАРГЫНУУДААР ЯБАЛГА ХИЗААРЛАГДАХАНЬ

Байгша оной апрелин 15-һаа июниин 15 хүрэтэр республикын зарим харгынүүдээр хүндэ ашаанай автомобильнуудай ябалга хоригдохт.

Хабарай уһа шабарай үеын хангалтагүй эрхэ байдалда харгынүүдэй бүрин бүтэн байлгы, транспортын аюулгүйе хангахын тула имэ шийдхэбэри республикын правительствээр абтаба. Тусгаар тодорхойлогдоһон харгынүүдээр ябалга хоригдохо гэбэл, гол бүхэндэ 6 тонно болон тэрээнһээ дээшэ шэгнүүртэй (хойто нэгэ голтойдо), гол бүхэндэ 5,5 тонно болон тэрээнһээ дээшэ шэгнүүртэй (хойто хоёр голтойдо) автомобильнуудта, транспортын бусад хэрэгсэлнүүдтэ, мүн нэгэ складтай шинэтэй машинануудта хоригдоо.

Президентын болон Правительствын хэблэлэй албан.

Актуально

ЦЕНЫ В ГОРОДСКОМ ТРАНСПОРТЕ ОСТАНУТСЯ ПРЕЖНИМИ

В конце марта в маршрутных такси появились написанные на бумаге предупреждения о том, что в связи с введением с 1 апреля налога на временный доход, цена за проезд возрастет вдвое, то есть с 3,5 до 7 рублей. Логично было предположить, что вдогонку за ними подтянутся цены и на муниципальный транспорт. Слухи об этом перед 1 апреля циркулировали особенно активно.

Кобщему удовлетворению, этого не произошло и до конца года, по авторитетному мнению зам. мэра города по транспорту А.В.Битусева, выраженному на собрании ветеранов Советского района, не произойдет, так как цены на автобус по решению горсовета в начале года уже

повышались до 2,5 рублей. Стоимость проезда на трамвае также останется прежней, т.е. 2 рубля. Что касается маршруток, то их водители могут повысить цены, но на столько же возрастет и налог. То есть, повысив цены, они нанесут ущерб себе же.

Так что едите пока спокойно и потихонечку молитесь, чтобы не произошел новый финансовый обвал. Тогда крикнется не только муниципальный транспорт... И пожелаем последовательности депутатам горсовета, чтобы, чего доброго, им не пришлось в голову, в пику мнению зам. мэра, все же поднять цены за проезд.

Николай БАДМАРИНЧИНОВ.

САН ЖАСЫН ОЛЗО ЯАГААД БУСААХАБ?

Республиканска бюджетые гүйсэд дүүрэн болгохын тула республикын правительстве архи дарһанай акцизуудые хубаарилгын гурим тогтообо.

Гүрэнэй сан жасын гол шухала нүхэсэл болодог акцизуудай суглуулагдаха болон хубаарилагдахые хангаха хэмжээнүүд зохио захиралтаар баталагдаба.

Жэсээн, архиин продукция үйлдэбэрилдэг ОАО «Ливона», ООО «Эмилия», МНПО «Байкалфарм», ООО «Геан-7» районууд, хотонуудга түлэгдэһэн мүнгэнэй хубаарилгын реестр заатагүй дамжуулан, архиин продукция бодотоор ашажа эльгээһэн хэмжээнэй зэргээр акцизуудые саг соош оруулха уялгатай. Буряад Республикадахи Федеральна Казначействын управленидэ абтаһан реестрнүүдэй үндэһөөр ороһон акцизуудые Федеральна болон нютагай бюджетүүдтэ 50-50 процентээр хубаарилха гэжэ даалгагдаа.

БАМ ДЭЭРЭ ЗАВОД БИИ БОЛОХОНЬ

БАМ дээрэ ой модоний-промышленна комплекс байгуулгада мүнгэ номолхо тухай хөөрлөдөөнүүдэй түрүүшын шата Италида түгэсэбэ.

Леонид Потанов Италийн экономикын болон гадаадын худалдаа наймаанай министр госпожа Бианка Мария Баннанитай, финансын департаментын дарга доктор Наталли Лофредо гэгшэдтэй уулзаа.

Проектнэ документацн шэижэлжэ үзөөд, Италийн талаа проектдэ үндэр сэглэлтэ үгэжэ, «Саччэ» гэхэн Италийн мэдээжэ мүнгэн сангай страховой компаниин 26,3 миллион долларой урьһаламжын шугам нээхэдэнь, «Кредито Италиано» банкын үмэнэ лаб хангалта үгэхэ гэхэн ханалыень дэмжэжэ байһанаа элирхэйлэ. Проект бэлдүүлхын тула консорциум байгуулагдажа, манай талаһаа тэрээндэ Северобайкальскын «СЕБАЛ» компани орохо ёһотой. Северобайкальск хотодо модо бэлдхэлжэ-болбосоруулгын завод барижа, гүйсэд тушааха ябадалда мүнгэн сангай нөөсэ тус консорциумдо үгэхэ.

ТҮМЭРЭЙ ХАЯДААН МҮНӨӨДӨӨ ТУШААЖА АБТАХАГУЙ

Республикын Дотоодын хэрэгүүдэй, министерство «Втормет» АО-һоо, «Бурятский Вторцветмет» АО-һоо гадна, үнгэтэ болон хара металлнуудай хаядаһа тушаажа абадаг пунктнуудые саг зуураар хаахан.

«Үнгэтэ болон хара металлнуудай, холисонуудай хаядаһа суглуулаа болон худалдалгы саг зуураар хорихо тухай» республикын Президентын урдэ тээнэ абтаһан зарлиг гүйсэдхэхын тула иимэ шийдхэбэри правительстве абаа. Энэ документын хүсэндөө байха үедэ металл хаядаһа суглуулаха, болбосоруулха, худалдаха талаар ажахын ажал ябуулга бэлдүүлхэ эрхэ олгоһон шэнэ лицензинүүд саг зуураар үгэхэеэ болихо. Тус тогтоол гүйсэдхэхын тула министр Иван Калашников түрүүтэй албанууд хоорондын тусхай комиссиин штаб байгуулагдаа.

Буряад Республикын Президентын болон Правительствын хэблэлэй албан.

«ЕХЭ ҮЕР БОЛОХОГҮЙ ГЭЖЭ ТООЛОНОБДИ»

Апрелиин 5-да Буряад Республикын Правительствын Түрүүлэгшын уяга гүйсэдхэгшэ Владимир Агалов, Граждан оборонын, онсо түгшүүрилтэй байдалнуудай талаар Гүрэнэй комитедэй түрүүлэгшэ Владимир Шишков Россин Федерациин Граждан оборонын, онсо түгшүүрилтэй байдалнуудай, байгаалин гэнэ аюулануудай хойшололнуудые усадахалгын талаар министр Сергей Шойгу гэдэгэй хүтэлһэн селекторнэ зүблөөндэ хабаадаа.

Зүблөөнэй темэнь - гол мүрэнүүдэй мүлһэнэй уналгада болон хабарай үертэ бэлдэхэл. Тохёолдожо магад байгаалин аюулта

ушарнуудтай тэмсэхэ хэрэгтэ Россин Правительствын тогтоолоор 90 миллион үлүүтэй тухэриг үгтөө гэжэ министр дуулгаа.

Байгша ондо Буряад орондо ехэ үер болохогүй гэжэ хүлээгдэжэ байһан тухай зүблөөн дээрэ үгэхэлэхэдэ, Владимир Агалов мэдээсээ. Гэбэшье нэргылэмжын бүхы хэмжээ ябуулганууд бэлдүүлэгдээ гэхэдэ болохо. Голэй һабын хажажа, үнэһанай халитар мүлһэнэй түрисэдэжэ сугларшадаг хүүргэнүүдэй шадар тэһэрэлгын хүдэлмэри ябуулхын тула хүрэхөөр бүхы хэрэгтэй юумэн бэлдэгдээ.

Буряад Республикын Президентын болон Правительствын хэблэлэй албан.

Усть-Ордаһаа

мэдээсээнэ

ХҮНДЭТЭ НЭРЭ ОЛГОГДОВО

Хорёод жэлэй туршада округой арадай депутатуудай Советэй гүйсэдхэхы комитедэй түрүүлэгшэ ябаһан Александр Михайлович Хамагановай мүнхэ дурасхаалда зориулжа, түрэн тоонто нютагайхидын, Боохоной аймагай Дундай хууринда ажаһуугшад, түрэл хургуулидаа энэ хүндэтэ хүнэйнгөө нэрэе олгохо гэжэ шийдээ. Тийн байгша онй мартын 25-да Дундай хууринда А.М.Хамагановай түрэнһөөр 75 жэлэй ойн баяр тэмдэглэгдээ. Энэ ушараар округой захиргаанай толгойлогшо В.Г.Малеев амаршалгын бэшэг дундайнхидта эльгээгээ.

Александр Михайлович Хамагановай хүтэлбэрихэ үедэ округ дотор хэдэн хургуули, больницанууд баригдаһан, социально-экономическа хүгжэлтэ эли һайнаар дэрихэлһэн гээшэ гэжэ бэшэг соогоо Валерий Малеев онсолон тэмдэглэһэн байна.

Е.ЦЫБЕНОВА.

НАДЕЯТЬСЯ НА СЕБЯ

По инициативе министра сельского хозяйства и продовольствия Болонеза П.М. 31 марта проведено расширенное совещание по животноводству, на которое были приглашены руководители хозяйств республики, ученые аграрного сектора: НИИ сельского хозяйства, БГСХА, института рационального природопользования БНЦ, руководители и специалисты Госплемобъединения, ветеринарной службы и т.д.

С деловыми предложениями выступили директора хозяйств и ученые - всего около 20 человек: директор ОПХ «Байкальское» Кабанского района Шолен Н.И., директор колхоза «Искра» Мухоршибирского района Петров Н.А., директор свиноплекарского «Усть-Кяхтинский» Поломошнов Г.Я., директор Госплемзавода «Боргойский» Зайцев П.И., главный зоотехник Госкоопшны Чердонов Д.Ж., директор Бурятского НИИСХ Николаев Б.И. и др.

Несмотря на трудное положение в животноводстве, продукция его востребована, а цены повышаются. И, исходя из этого, все участники совещания вели заинтересованное обсуждение путей увеличения объемов производства. Было отмечено, что увеличение поголовья скота нужно осуществлять, прежде всего опираясь на собственные силы и неиспользованные резервы, такие как улучшение качества заготовки кормов, искусственное осеменение.

Решено развивать и поддерживать все виды хозяйствования: коллективно-долевое, фермерское, арендаторское и проч.

Все предложения будут изучены в течение первой декады текущего месяца и проект Указа «О чрезвычайных мерах по стабилизации поголовья скота» будет предложен на рассмотрение Правительства РБ.

Олег БУДУЕВ.

У СОСЕДЕЙ

Новые «Москвичи» с французским «пронопом» погостили в Чите и... возможно, скоро «поселятся» в Забайкалье.

Без единой царапины и серьезных поломок, кроме проколов двух колес на Урале, преодолев более шести тысяч нелегких километров российских дорог от первопрестольной до столицы Забайкалья - Читы «добежали» «Москвичи» с историческими названиями «Калита», «Князь Владимир», «Юрий Долгорукий» и «Святогор», участвующие в проходящем под девизом «Русь неделимая» Всероссийском автопробеге по маршруту «Москва-Омск-Владивосток».

Дорогих «Москвичей» на центральной площади Читы приветствовали глава администрации Читинской области Равиль Гениатулин, мэр города Александр Седин, который выразил

признательность своему коллеге - мэру Москвы Ю.Лужкову, радеещему за возрождение российского автомобилестроения.

Обтекаемые формы, придающие новинкам АО «Москвич» современный внешний вид, блеск корпусов, хорошие технические данные, натуральная кожа в удобных салонах, цены, которые больше доступны для «новых русских», то, что при их изготовлении применена передовая технология французской фирмы «Рено» - не могли не привлечь внимание забайкальцев.

Надо признать, что «бородатые» красавцы пришлись по душе и вкусу многочисленным горожанам, которым пока в диковинку было видеть машины экстра-класса отечественного производства, разработанные в 1997-98 годах

инженером Виктором Коротыным.

Они с интересом знакомы с новыми моделями, древние имена которым подыскал генеральный директор АО «Москвич» Рубен Асатрян. Его заместитель Михаил Трофимов рассказал читинцам о планах и задумках своего коллектива. И настолько убедительно, что губернатору области и мэру Читы показались приемлемыми цены новинки для пополнения городского таксомоторного парка. Так что, возможно, в скором времени новые «Москвичи» «поселятся» в Забайкалье.

Тимур ЛАМБАЕВ.

БҮТЭЭН АЖАЛЫНЬ БАЯСАМААР

Байгша онй апрелиин 5-да Буряад Республикын, Россий Федерациин соёлой габыата хүдэлмэрилэгшэ Зүүн Сибириин соёлой болон искусствын академин доцент Валентина Цыденовна Дамбуевагай 60 наһанай ойн баярта зориулагдаһан хэмжээ ябуулганууд Н.Бестужевай нэрэмжэтэ ород драмын театр соо боложо үнгэрбэ.

Буряад арадайнгаа үндэһэн соёлые дэлгэрүүлгэдэ бодото хубитаяа Бруулан Валентина Цыденовнагай гаталһан замынь гайхамаар ариун юм. Буряад Республикын соёлой министр Е.Б.Раднаева, Зүүн Сибириин гүрэнэй соёлой академин ректор Р.И.Шениччинова, арадай уран бэлигэй республиканска түбэй директор Н.Г.Донсоронова, мун хотын уран һайханай бүлгэмүүдэй, хүүгэдэй искусствын хургуулинуудай түлөөлэгшэд, «Бадма сэсэг» ансамблие

хүтэлбэрилэгшэ Д.Ж.Бадлуев гэгшэд Валентина Цыденовна Дамбуевагай зохёохы зам тухай дулаанаар дурсан хөөрөжэ үгөө. Удаань Хэжэнгын аймагай өөһэдын хүтэлбэрин толгойлогшын орлогшо В.Б.Батуева, соёлой таһагые даагша Г.Д.Бадмаев, «Хэжэнгэ» эблэлэй түлөөлэгшэ Б.Э.Доржиев, таряашадай «Колос», «Залаата» ажахынудые даагшад В.А.Пингтаев, С.Г.Гунсуранов гэгшэд тайзан дээрэ гаража, амаршалгын үгэ хэлэхэдэ, үндэһэн соёлой хүгжэлтэдэ Валентина Цыденовнагай оруулан хубита олондо мэдээжэ болонхой гээд онслоо.

Нютагайнгаа басаганай-оин баярай үдэшые Буряад Республикын соёлой габыата хүдэлмэрилэгшэ Гунаан-Норбо Гунынов хүтэлбэрилөө.

Далай ХУБИТУЕВ.

ЖЭНГИНҮҮР

ХОНХО ЗЭДЭЛБЭ

Буряадай гүрэнэй телерадиокомпаниин «Бамбаахай» дамжуулга ба «Одон» журнал хоёр «Бамбаахайн» жэнгинуур хонхо» гэхэн телевизионно дахи конкурсно хабаадахмен, үхибүүдые урина.

Энэ конкурсно эхин классуудай, дунда классуудай ахамад классуудай хурагшад 3 бүлэг боложо хубаараад хабаадаха байна. Өөрын һанһан, дуратай темээрэ шүлэгүүдые, расказуудые зохёожо, зурагуудые зуража эльгээхэдэтай болохо.

Манай конкурсно илагшад тусхай шангуудаар шагнагдахаая. Буряадай телевидениин «Бамбаахай» дамжуулгада уригдаха, мун «эрхим» гэхэн нэрэдэ хүртэһэн зохёолнууд «Одон» журнада толилогдохо юм.

Үхибүүд, буряад хэлэн дээрэ бэшэһэн шүлэгүүдэтай, расказуудэтай болон зурагуудэтай майн 10 болотор хүлээнбди.

Манай хаяг: 670031, г.Улан-Удэ, ул. Бабушкина, Телецентр. Передача «Бамбаахай».

ХОНГООДОРНУУД

ТУХАЙ НОМ

Мүнөө үедэ шүлэг бэшэхэ, зохёохо ажал ябуула гээшэмнай ехэ хүндэ болоод байна ха юм даа. Зохёолнууд бэшээд, мүнгэ бэдэржэ, тэрэнэ ном болгожо согсолхо гээшэ мүнөө үедэ ушаргүй хүндэ.

Гэбэшье Есугей Сындуев зохёохы ажалда орхингүй, бүр саашан үргэлжэлүүлжэ, үгэр, хүнигүй хүдэлжэ, шэнэ бүтээнүүдтэй болоо. Есугей Сындуев ород хэлэн дээрэ бэшээдэг. «Под вечным синим небом» гэхэн номын 1997 ондо хэблэгдэн гараһан юм. Харин мүнөө «Легенда о Хонгодорах» гэхэн зүжэгийн буряад драмын театрай тайзан дээрэ табигдахаар хараалганхай. Тийхэдэ үшөө ном боложо гараха.

Гэхэтэй хамта мартын 19-дэ Үндэһэн библиотеке соо Есугей Сындуевай «Легенда о Хонгодорах» гэхэн пьесэ уран гоёор уншахыень, бүгдэ һонирхон шагнабди. БУ-гай буряад хэлэ, бэшэгэй факультетэй оюутад, артистнар, Россин соёлой габыата хүдэлмэрилэгшэд, эрдэмтэд болон бусад зон анхаралтайгаар шагнажа, үндэр сэглэлтэ үгөө. Тийхэдэ үшөө «Очень точный, точный Восточный горизонт» гэхэн хүүгэдэй номой хэблэгдэн гараха байһые дуулаабди.

Энэ зундаа Ахада үнгэргэгдэхэ «Уулын улагдай уулзалга» гэхэн Хонгоодорнуудай найр болотор «Легенда о Хонгодорах» гэхэн номойн барлагдан гарахыень найдаа. Есугей Сындуевта уран зохёолын харгыда үшөө ехэ амжалта хүсэн, баяр баясхалд хүргэе!

Уран зохёолшодой холбооной «Сэргэ» гэхэн уулзалгаһаа БУ-гай оюутан Амгалан БУДАЕВ бэшээ абаба.

«ЗОНОЙ ТҮЛӨӨ ЯБАХА ЗОРИГ ТАНДА ЕХЭЛ ДАА»

Гүрэнэй Дүүмын депутат С.И.Найчукова «Буряад үнэн», «Бурятия» газетэнүүдэй

корреспондентнүүдэй асуудалнуудта харюусана

ЭБ ЗҮБШЭРЭЛЭЙ ЭХИН ХААНАҺААБ?

С.И.: Депутадуудай гол зорилго - хуулинуудыг зохёон табилга мүн. Эндэмнай ехэ бодомжо, тэсэбэри хэрэгтэй. Үдэр бүри 10-12 час соо, заримдаа амаралтын үдэрнүүдгүйгөөр хүдэлхэ саг гарадаг. Хуулийн проектнүүдые баталан абахын урда парламентска шагналганууд болодог гэшэ. Элүүрые хамгаалгын, хүдөө ажахын үйлэдбэрийн, гэр бүлын, хүүгэдэй, залуушуулай, социальна асуудалнуудаар парламентска шагналгануудта хабаададагби.

Хойто зүгэй асуудалнуудаар комитетдэй, эхэнэрнүүдэй, гэр бүлын болон залуушуулай хэрэгүүдэй талаар комитетдэй, бюджетдэй, налогуудай, банкнуудай болон финансын талаар комитетдэй нягта харилсаатайб. Правительстватай, министерствэнууд болон албан зургаануудтай харилсаха, элдэб олон асуудалнуудыг шийдэхэ саг гарадаг.

Арадай Хуралай депутатуудтай хула харилсаатай байһандаа халагланаб, тон хэрэгтэй шухала байгаа. Гурбадахи жэлдээ республикын Президент Л.В.Потаповтай, Правительстватай ёһотор харилсадаг болооб.

«1999 оной федеральна бюджет тухай» Хууштай зохилдуулан, нилээн үрэ дүнгүүд туйлагдаа. Хуулийн проектүүдтэ 62 заһабари эльгээхэдэ, 35-ниинь абтаа, уламжалан Буряад Республикын бюджетдэй олын хуби 140 миллионгоор дээшлүүлэгдэ юм. Хэдэн тодорхой жэшээнүүдыг гурдахам:

1. Хойто зүгһөө болон тэрээнгэ адилхаргалан газарһаа гараһан эрхэтэдтэ гэр байрын асуудал шийдхэхэдэнь 26,6 миллион түхэриг, тэрэ тоого БАМ-га - 6,6 миллион түхэриг үгтөө;

2. Инвалид хүүгэдэй гэр барилгада 6 миллион түхэриг гаргашалха шийдхэхэри абтаа;

3. «Буряад Республикын социально-экономическа хүгжэлтэ» гэхэн программа бэлүүлгэдэ 5,8 миллион түхэригһөө 31,8 миллион түхэриг хүрэтэр мүнгэ һомололго дээшлээ;

4. Мяха-консервын комбинатай барилга үргэлжлүүлгэдэ 11 миллион түхэриг үгтөө;

5. «Туберкулезтой тэмсэхэ хойшолуулашагүй хэмжээ ябууланууд тухай» программада 3,7 миллион түхэриг һомололгоо.

Корр.: Гүрэнэй Дүүмын аграрна асуудалнуудаар комитетдэй хүдэлмэригэ дийлэнхи сагаа зорюулант. Россин Федерациин Газарай Кодекс баталан абахада оройдоол 9 депутатай дуугаа үгэлгэ дутаа гэжэ мэдэнбди...

С.И.: Ушар удхань иимэ. Эрхэтэд үмсын, хубийн мэдэлэй газартай байха эрхэтэй гэхэн Конституциин гуримда Кодекс үндэһэлнэ. Гэбшье дачын, садовы участогудай сүлөө эрьбесэдэ орохо һаань, хүдөөгэй газар худалдаанда оруулагдаха ёһогүй. Энэ концепцие Россин Президент дэмжээ, тээд 9 депутат хүдөө ажахын газарыг хубийн мэдэлдэ дамжуулахагүй гэжэ дуугаа үгөө. Ушар иимэһээ Газарай Кодекс баталан абалга хойшолуулагдаа гэшэ.

Би өөрөө дээрэ дурсагдһан комитетдэй аграрна депутатска бүлэгтэ ороноб, тус бүлэгтэй хүтэлбэрилэгшын орлогшоб.

Хуулийн иимэ проектнүүдыг зохёон табилгада хабаадааб гэбэл: «Сэнгүүдэй гуримһаа уламжалан хүдөө ажахын эд үйлэдбэрилэгшдэй гаргашынь тэхэриулхэ тухай», «Кооперативно-

гүрэнэй агро-барилгын эмхинүүд болон нэгдэл-нүүдые акционернэ бүлгэмүүд болгон хубилгаха онсо шэжэнүүд тухай», «Байгал нуурые хамгаалга тухай» болон бусад.

Корр.: «Байгал нуурые хамгаалга тухай» Хуулийн бодото хүснэгтөө орохо тухайнь Б у р я а д т а а ж а һ у у г ш а г а й һ о н и р х о һ о н и и н ь о й л г о с о т о й.

С.И.: Энэ Хуулийн проект дээрэ хүдэлхэдэм, манай хунгагшад, и л а н г а я а К а б а н с к ы н , П р и б а й к а л и и н р а й о н у у д т а а ж а һ у у г ш а д с а г ү р г э л ж э а н х а р а а , з ү б ш э л з а а б а р я а р ш ь е т у һ а л а а.

Хунгагшад, Арадай Хуралай, эрдэмтэд-экологиудай һанамжа, дурадхалнууд хараада абтаа, тийн Хуулида хубилгалнууд оруулагдаа. Мүнөө үедэ хубилгагдһан түхэлдөө Гүрэнэй Дүүмын депутатуудай түрүүшын уншалгада дурадхагдаа.

Хуули зохёон табиха засаг манай орон дотор гол нуури эзэлх ёһотой. Имантал энээнэй ашаар общество дотор эб зүбшэрэл, гурим тогтонжохо.

ДЕПУТАДУУД «ХЭДЫТЭБ»?

Корр.: Хуули зохёон табиха ажал ябуулаһаа гадуур хунгагшадтай бэшгүүг болон хандалгануудтай ехэ хүдэлмэри ябуулант...

С.И.: Дүүмэдэ хүдэлхэ үедөө би 1,5 мянган хандалга, бэшгүүдыг абааб. Энэмпай хадаа хунгагшадтай элдэб гуйлганууд, эрилтэнүүд болоно. Эдэ бүгэдыг шийдхэхэдэм Гүрэнэй Дүүмэдэ түлөөлгэтэ байһанни туһатай, нүлөөтэй гэжэ ойлгооб.

Тодорхой юун хэгдээб? Хэдэн жэшээ дээрэ харуулаһуу.

• Предприятинууд болон банкнуудтай хоорондын тоосоондог туһалааб.

• Минин зууршалгаар Новокижингинск хууринай хүүгэдэй байшанда котельнэ тогдохого мүнгэн үгтөө.

• Россин Федерациин Оборонин министрствэһээ Улаан-Үдын мяханай комбинатта 14 миллион түхэригтэй үри бусалгыг туйлааб.

• Колясочнигууд-инвалидуудта гэр барилгада мүнгэ һомололгодо туһалааб.

• Эрхээ хангагдһан 4 хүн минин зууршалгаар сүлөөлэгдөө.

• Элүүрые хамгаалгын министрствэдэ хангаһанай ашаар 6 хүн аспирантурада ороо.

• Минин гуйлтаар Бурядаг 4 үхибүүд Москва хотын клиникэнүүдтэ түлөөлгөгүй эмнэлгэ гараа.

• Чечияга наһан болоһон сэрэгшэдэй эхэнүүдтэй холбоотой байһааб, пособи абахадаань, бусадгыг материална туһаламжада хүртэхэдэнь туһалааб.

• Уставной бэшэ харилсаануудһаа хохидоог, сэрэгтэй частынуудһаа тэрьедгэһэн сэрэгшэдэй хуби заяа һайн тээшэнь шийдхэлгэдэ хабаадааб.

Гүрэнэй Дүүмын депутат С.И.Найчукова хуули зохёон табиха талаар орой дээдын зургаанда ажал ябуулгага байһа ондо түгээсхэнь. Ушар иимэһээ Гүрэнэй Дүүмэдэ хүдэлмэрингөө зарим тэдэ дүнгүүд тухай хөөржэ үгэхынь Светлана Ивановнада хандабади.

• Үнэн үлэһэн хоёр ашанарайнгаа асуудалаар пенсионерка А. С. Мишина намда хангаа һэн. Сүүг болон прокуратура хэрэгһэнь арсааг байгаа. 2 жэлэй туршада оролдожо, энэ асуудал һайн тээшэнь шийдхэб.

• Үгымтэй ягуу зондо, инвалид-хүүгэдтэ үе-үе болоог туһалнаб. «Мать и дитя» гэхэн нигүүлэхы үүргэтэй фонд байгуулагдаа. С п о н с о р с к о т у һ а л а м ж а эмхидхэһэнэйм ашаар хүүгэдэй байшангуудта, интернадуудта 100 мянган түхэригтэй туһаламжа үзүүлэгдэ.

• Республикын дэбисхэртэ гасан болон хүмэнүүдыг бодхоолгодо нэгэнтэ бэшэ туһалааб.

Социальна бусадгыг асуудалнуудаар туһаламжа үзүүлһыем тоолобол, олоп.

Корр.: Онсо нэгэ асуудал табиа. Һүүлэй үедэ олондо мэдээсэл дамжуулаг хэрэгсэлүүг соо депутатуудтай абага үлүү гарама ехэ окладууд-түлөөһөн тухай мэдээсэлүүг тунхаглагдана. Танай хунгагшад энэгээр һонирхогор лэ ёһотой...

С.И.: Сэхынь хэлэбэл, Гүрэнэй Дүүмын регламентын болон эмхидхэлэй комитетдэй түрүүлэгшэ Дмитрий Красниковтай энэ асуудалда үгэһэн харюуһаа үлүү юумэ хэлэжэ шадахагүй байнаб.

Байгша оной март нара соо «Власть федеральная» гэхэн һониндо «Во сколько нам обходится чиновник?» гэхэн интервью соо Дмитрий Красников иигэжэ хэлээ: «Иимэ асуудалда оло дахин харюусан байхаб. Депутат нарадаа 6 мянган түхэриг, аппаратай хүдэлмэрилэгшэ гунда зэргээр 2,5 мянган түхэриг абадаг, нара нараар мүнгээ абадаггүй хүнүүдэй хажууда энэмнай ехэ мүнгэн. Харин хилын саанахи парламентаринуудтай түлөөһэнтэй сасуулашагүй бага ааб даа. Москвада 1 бүүлхэ хилээмэн 3,5 түхэригтэй, метрогоор ябалга 4 түхэригтэ, харин Дүүмын столоводо эгээл хямда обег - 20 түхэригтэ. Москва - үнэтэй город.

Гүрэнэй Дүүмэ арадай зөөри дээрэ «таршална» гэлсэдэг. Тиймэ юумэн үгы. Тоолоог үзэе: 450 депутат х 6 мянган түхэриг=2,7 миллион х 12 нара=32,4 миллион түхэриг. Депутат бүхэн ажал ябуулагдаа хэрэгтэй туһаламжада байхадаа, тэдээнгээ нарадаа 7200 түхэригһөө үлүү гарахагүйгөөр түлэе. Тийн 450 х 7200 түхэриг х 12 нара= 38,9 миллион түхэриг.

Дүүмын аппарата 1800 хүн хүдэлнэ, мэргэжэлтын гунда зэргын салин нарадаа 2,5 мянган түхэриг. 1800 х 2500 х 12=54 миллион түхэриг. Дүн хамтадаа 3,2,4+38,9+54=125,3 миллион түхэриг. Депутатуудта, аппаратай олон хүдэлмэрилэгшэдтэ нормированна бэшэ үгээрэй түлөө, нюуса документнүүдтэй хүдэлһэнэй, классна тушаалуудтай түлөө, эмнэлгын, урмашуулгын, отпуског гарһанай түлөө гээг түлэгдэдэг. Дээрэ заагдһан тоо дээрэ

үшөө тэдэ зэргыг нэмэе - 250 миллион түхэриг гарааг ерэнэ. Энэ тоо Россига ажаһуугшадаг тоого хубаагааг үзэгты. Россига ажаһуугша бүхэнгэ 1 түхэриг 60 мүнгэн хүртэхэ. Хахаг «бүүлхэ хилээмэ».

«ЭХЭНЭРНҮҮДЭЙ АСУУДАЛНУУД ЭЛЬГЭНДЭМ ДҮТЭ...»

Корр.: Светлана Ивановна, ажал ябуулгантай үргэдэжэл байна. Бурядаг Эхэнэрнүүдэй холбооной түрүүлэгшээр нэгондо хунгагшад. Холбооной зорилганууд, үнгэрһэн хугасаа соо хэгдэһэн ажал тухай тобшохоноор хөөржэ үгтш...

С.И.: 2000 он болотор хүдэлмэрийн түсэб баталагданхай. Гол зорилгануудайнэй нэгэн гэхэдэ, «Гэр бүлэ ба хүүгэд» гэхэн президентскэ комплексно программа бэлүүлгэдэ хабаадалга, эхэнэрнүүдэй үбшэнүүдыг нэргылхэ ба эмнэхэ талаар республиканска программа зохёон табила ба дүүргэлгэ, «Гармония» гэхэн проектээр хэмжээ ябуулануудыг бэлдэлгэ ба үнгэргэлгэ.

Хэжэ үрдихэн юумэмнай гэхэдэ, «Помогите детям» гэхэн телемарафондо хабаадаади, онкологическа диспансертэ хүржэ, тодорхой хөөрэлдөө ябуулаади, Харанхын хургуулида, Зэдын социальна приютдэ, Хягтын-Адагай психоневрологическа диспансертэ материална туһаламжа үзүүлээди, Ахын районой эхэнэр-ветерануудыг хүндэлэн ёһолхо һайндэр үнгэрөөди.

Республикын Эхэнэрнүүдэй холбооной түрүүлэгшээр хунгагдһан ушарни депутатай ажал ябуулагдам тон һайн талын түлөө үзүүлнэ. Энээнэй ашаар Гүрэнэй Дүүмын эхэнэрнүүдэй, гэр бүлын болон залуушуулай хэрэгүүдэй талаар комитетдэй, эрдэм нуралсалай ба элүүрые хамгаалгын комитетдэй илангаяа нягта харилсаатай болооб.

Корр.: Зоной түлөө ябаха зориг Тагда ехэ. Гүрэнэй Дүүмын депутата кандидатураяа шэнээр табиха гэшэ гүт?

С.И.: Нэгэ янзаар харюусахын аргагүй. Нэгэдэжээр гэбэл, табиха хэрэгтэй гээд һананаб. 4 жэлэй туршада Гүрэнэй Дүүмэдэ хүдэлмэрийн дүршэлтэй болооб, минин хабаадалгатайгаар зохёон табигдажа байһан хуулинуудтай зарим проектүүд энэ болзор соо абтангүй үлэхэ, тиймэһээ хүдэлмэрээ дам саашань үргэлжлүүлхэ хэрэгтэй. Правительстватай болон министрствэнуудтэй харилсаанай тодорхой дүршэлтэй болооб, гэр байрын асуудал шийдхэгдэ. Гэхэ зуура нүгөө талаһаань абаад харахада, орон доторой социальна байдал һанаа зобууригтай. Россин Федерациин Конституциитай зохицуулан харабал, Гүрэнэй Дүүмын депутатууд энээндэ сэхэ нүлөөлхэ эрхэгүй гээшэ. Ушар иимэһээ кандидатураяа заагагүй табихаб гэжэ лаб батаар мэдүүлхэ аргамгүй.

Түгэсхэлдэнь Буряад орондо ажаһуугшадта - хунгагшадта хандажа, уулзалгануудтай үедэ, хандалга-бэшгүүд соогоо али болохо дэмжэлгэ үзүүлжэ байһандатнай баярыг хүргэнэб гэжэ мэдүүлэдэ, сэбэр һанаатай, сэсэн ухаатай, азатай золтой, ажабайдалдаа шударгы ябахытнай үнэн зүрхэнһөө үрэнэб.

КОРРЕСПОНДЕНТНҮҮД: ҺАЙНТА ДАА, СВЕТЛАНА ИВАНОВНА. УДХАТАЙ АЖАЛАА УРМАТАЙ ҮРГЭЛЖЭЛҮҮЛЫТ ГЭЭД ТАНДАА ХҮСЭЭЛ.

Галина ДАШЕЕВА, Октябрина ЕШЕЕВА.

Цахирай интернат хургуулийн

ЭРДЭМЭЙ ЭХИН ГУЛАМТА

Интернат хургуули

25-даху выпуск (багша В.Р.Иванова)

«Ургы» ансамблийн дуушад

7-даху классий хурагшад, 1971 он

Хургуулийн түлээ бэлдэлгын үе, 1966 он

МАНАЙ Цахирай интернат хургуулийн 40 жэлэй ойи баярай найдэрэй болохоёо байхада, түрэл хургуулия, эндэ хүдэлхэн багшанараа болон хуража гарахан хурагшадаа домоглон ханан дурсажа, сэдхэлэйнгээ гүнзэги үгэнүүдые бэшэхые хүсэбэб. Хургуулимнай 1959 оной июнийн 15-да нээгдэһэн юм. Тэрэ сагта Захаамин аймагаймнай нютаг нуга бүхэнһөө, мүн хүршэ Зэдэһээ үхибүүд ерэжэ, эхин классуудта хуража эхилээ бэлэй. Эгээ түрүүн 120-ёод үхибүүн 1-4 классуудта ороо хэн.

Интернадамнай заажа эхилхэн багшанарые дурдахада, нимэ хүнүүд хүдэлхэн байна: Шагдуров Дымбыл Цыренович, Кубрикова Зоя Васильевна, Гомбожапова Дулма Бадановна, Бальжанова Дора Гармажаповна. Хубсаһа хунараар хангагшад: Батуева Дари Банзархановна, эдэ хоолой складые даагшаар - Очирова Норжон Данзановна, бухгалтерээр - Ринчинова Александра Цыбикина, тогоошоноор - Попова Любовь Гавриловна, Цыденова Матрена Доржиевна гэгшэд болоно.

Эгээ түрүүшымнай хургуулийн директорнууд хэд байгааг гэхэдэ, Николай Николаевич Афанасьев, Даниил Васильевич Аврагеньев, тэдэнэй үүлээр Василий Александрович Литвинцев. Эдэ уладай хүсэл оролдоогоор интернадаий түргэн саг соо нилээд томо хургуули болон хубилжа, Захаамин соогоо урдаа хараха эрдэмэй гуламтагуудай нэгэн гэжэ тоологдодог болоо хэн. Саашадаа он жэлнүүдэй үнгэрхэ бүри хүгжэжэ, олон-олон үхибүүдые хурган хүмүүжүүлжэ, ута харгыда тэдэнээ гаргажал байгаа даа. Тиэхэдэ гоёл саг байгша бэлэй! Эдэе хоол элбэг, хубсаһа хунараар дугалдуулангүй үхибүүдээ найн байдалда байлгажа, 8 жэлэй хургуули дүүргүүлжэл байгаабди.

1961 ондо хургуулимнай пионерскэ дружинада Бато Микшикевич Дамчсөвэй нэрэ олгогдоһон юм. Б.М.Дамчсөв Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агуухэ дайнда баатаршалга гаргажа, Алдар Солын гурбан шагтын орденээр шагнагдаһан хүн хэн. Эндэ байжа нуралсал гарахан үхибүүд найн ханана ёһотой, хургуулидамнай ямар гоё найхан хэмжээ ябуулганууд үнгэргэгдэдэг бэлэй. Илангаяа майн 1, 9-нэй демонстрацинуудта хэды ехээр бэлдэхэл түхээрэлгэ хэгдэгшэ нэм?.. Манай урдаа хараха Лилия Ивановна Чурикова (мүнөө Екатеринбург хотодо ажаһууна) унтангүй шахуу пионернүүдтэй ажал ябуулагша хэн. Урихан сагахан шарайтай, найхан сэдхэлтэй Лилия Ивановнагаа ухаан зүрхэндөө ханажал ябана ёһотойт.

Интернадай үхибүүдтэ залуу наһаяа зориулһан Мария Данзановна Тогмитова тухай хэдэн үгөөр дурдалтай. Энэ хүн олон жэлнүүдтэ буряад хэлэ бэшэгэй кружок даажа ябаа. Дүршэл ехэтэй багшын хүтэлбэри доро уран гоёор найруулга, шүдэгүүдые бэшэжэ шадаха үхибүүд нилээд олоор урган гараа. Мүнөөшье «Буряад

үнэн» сониний хуудануудта бэшэһэн юумэнүүдые нь уншажа, баярлажа байгшабди.

Хургуулидамнай спорт хүгжөөлгэдэ хубитаяа оруулан Иван Прокопьевич Чимитовые хурагшадын ехэл хүндэдэг бэлэй. Хоккей, футбол, волейбол гэхэ мэтын спортын наадануудай үнгэргэгдэхэдэ, манай команда заал хаа, түрүүшын хуруинуудай нэгые эзэлхэн лэ байха. Тиэхэдэ манайхин Баянгол тосхоной үндэр томо-томо спортсменүүд хэе дутуугүйхэнөөр шандааһа шадалаа гарган, волейбол, баскетболоор илажа гарагша бэлэй. Мүн лэ хургуулидамнай тимуровска ажал үргэнөөр ябуулагдаха, үхибүүд недели бүхэндэ 2-3 дахин Цахир нютагай үбгэд хүгшэдтэ ошоожо, түлээ залһыень бэлдэжэ үгэдэг хэн.

Эндэмнай фото-зурагай кружок бий боложо, олоной хонирхол татажа эхилээ. Хүмүүжүүлэгшэ Сергей Сосорович Аюшеев олон жэлдэ тус кружогые хүтэлбэрижэ байна. Энэ хүнэй хайгаар хургуулимнай фото-зурагуудай альбомуудтай, баян түгэлдэр музейтэй болонхой.

1967 оной июнийн 14-дэ 31 үхибүүдхэ бүридэһэн 8-даху классай түрүүшын выпуск болоо хэн. Тус выпускынхид гэбэл, аймагаймнай бүхы нютаг хуруинуудхаа, мүн лэ Зэдэн аймагай Дээд-Торин, Бургаатайн, Алцаг, Армаг болон ондо ондоо газарнуудхаа ерэжэ хурахан байна. Эдэ хурагшадаа баяр баясхалангайнгаа найр нааданда уриабди. Гэхтэй хамта үнгэрхэн 40 жэлэй хугасаа соо түрэл интернат хургуулимнай эрдэм номой дээжэдэ хүртэжэ ошоһон бусад үхибүүдтэ баһал урилга элгээнэбди.

Олон жэлнүүдтэ залуу үетэһине дүрбэн тэгшээр хүмүүжүүлхэн, хургаһан багшанараа ханан-ханан байхадаа, нэгэ заримыень нэрэ нэрээрнэ дурсаагүйдэ аргагүй: А.А.Банзарханов, С.С.Соктоева, Т.А.Тугаринова, А.А.Сайдукова, Д.Б.Цыбикина, Э.Ц.Цыренова, Ц.В.Дугаржапова, Д.Ц.Соктоев, х м ү ж ү л э г ш э д - М.Ц.Гонгорова, Р.Н.Очиров, Т.Ш.Уладаева, М.Г.Эрдынеева, А.Г.Аханаева, Д.Б.Хубаракова, В.Б.Шагдурова, К.А.Дарханова, Г.Д.Бардаханова болон бусадые нэрлэнэбди. Эдэ нүхэдэй дунда гүрэн түрын дээдэ шагнал хайрануудта хүртэһэн багша-хүмүүжүүлэгшэд олон юм: Наяхана, февраль нарада Буряад Республикын габьяата багша, ород хэлэ бэшэг үхибүүдтэ заажа байһан Элеонора Цыреновна Цыреноваманай Арадай Хуралай грамотаар шагнагдаа.

Мүнөө үедэ хургуулидамнай 21 багша, 6 хүмүүжүүлэгшэ тоологдоно. Тэдэнэр 121 үхибүүе хүмүүжүүлжэ, «гарыень ганзагада, хульынь дүрөөдэ» хүргэжэ байна гээшэ. Буряад арадай ёһо заншлануудай, соёл болбосоролой үндэһе хуури дээрэ үхибүүдые хургажа табиһаар зорилго урдаа табинхай хүдэлхэди даа. 9-11 классуудта тухай мэрэгжэл

олгохо предметүүдые оруулжа, шонэ ёһоор нуралсал хэнэбди. Монголой Республикаһаа хэлсээгээр ерэнэй багшанар - Ошор Баянмүнх, Дагвасүндэр, Батсуур, Цэдэнсодномын Агсаа, Цамбын Санжаасүрэн, Дагвадорж, Бужийма, Баттугалаг, Дэлгэрцэцэг гэгшэд хургуулидамнай ехэ нүлөө үзүүлээ. Мүнөө интернадада залуу багша Эрдэнэ Чэмэг ерэнхэй, йочин, ятаг, чанза, морин хуур, пианино дээрэ шадамар бэрхээр үхибүүдые хургана.

Мүн модоор нилэлгын кружок Доржиев Виталий Чимитович хүтэлбэрилэ. Тэрэнэй үхибүүдэй хэнэй бүтээлүүд хүнэй дура татамаар байдаг. Конкурсахарлануудхаа заал хаа, I, II, III шагтын дипломуудтай ердэгшын хайшаалтай.

1993 оной январь нараһаа бидэ шонэ программаар хүдэлхэбди. Энэ талаар аймагай эрдэм нуралсалай управлениин начальник Владимир Михайлович Бадмаев горитойхон туһаламжа хүргөө.

Интернадаймнай омогорхол болохо хүүгдэй дуу хатарай арадай «Ургы» ансамбль хайшаг 15 жэлэйнгээ оёе тэмдэглэнхэй, Захаамин аймагаа, түрэл хургуулияа бүхы республика, орон соогуураа суурхуулаар зандаа. Интернат дүүргэһэн үхибүүд мүнөө үедэ элдэб тушаалануудта хүдэлхэдэ: Соктоев Владимир Будажапович - аймагай гулваа, Дарева Альбина, Мункуев Валерий, Гомбоев Бато, Жапов Андрей

Омогорхо шабинартайли, хургуулимнай...

г э г ш э д Хуртагын, Хамниин, Холтоһоной, Мэлыггулаанар

мүн. Васильев Сергей Иванович профилакторние даагша, Цыренов Борис Банзаракцаевич - аймагай хүн зоние социальна талаар хамгаалгын таһагыё даана. Эдэмнай нилээд дэмбэрэлтэй хэрэг ябуулжа байһандань хайшаалтай байна. Олон хүбүүд, басагаднай тус тустаа тон бэрхэ, ажалдаа шударгы хүтэлбэрлэгшэд боложо ургаа. Харин хүршэ Бүргэ нютагай гулава - Тогмитов Василий Санжисевич (дүрбэдэхи выпуск) хургуулидамнай Хамниин хүүргын дэргэдэ арбаад гаранга газар үгэһэн, бидэ тэндээ үхибүүдэй ажалай ба амаралтын «Альп парус» гэһэн нэртэй лагер эмхидхээд, хартаабха, капуста, морковь жэл бүри ургуулжа, баян ургаса абажа байнабди. 1997 ондо хартаабха 10 тонноһоо үлүүтэй, капуста 4 тонно, мүн лэ морковь элбэгээр суглуулаабди.

Манай интернат хургуули дүүргэһэн хурагшадай дундаһаа спортын габьяата ажал ябуулагшад, мэдээшэд дээдэ мэргэжэлтэд, бэшээшэд, уран зураашад болон габьяата малшад олоор ургажа гараа. Май нарада болохоёо байһан хургуулингаа найдэрээр бүхы багшанараа, хуража гарахан шабинараа халуунаар амаршалаад, энэхэн дурсалга-хөөрөөгөө дүүргэһүү. Найдэртөө бүхы хурагшадаа, нүхэдөө уриабди.

В. ГАРМАЕВА, буряад хэлэ бэшэгэй багша, ажалай ветеран.

40 жэлэй оёе угтуулан

1959 оной зун байгаа. Түрэл тоонто Бүргэ нютагайнгаа эхин хургуулийн бэлдэхэлэй болон 1-дэхи классуудыг дүүргээд байһан үемни... Нэгэтэл ойлгожо мэдэхэдэмни, гэртэхимни болоод, хүршэнэрнай «Цахирта интернат нээгдэхэнэ» гэлдэдэг болоод байба.

буряадшыг номуудыг олоор уншадаг хэмди. Угаа һонирхон, хужарлажа уншанан номуудни гэхэдэ, Х.Намсараевай олон расказууд болон повестнууд, Б.Абидуев А.Шадаев хоёрой онтохонууд, Б.Мунгоновой «Харьялан урдаа Хёлгомнай»

схэ саһан ороожорхиһон, нюдэ харгаама саб сагаан байхадань яахабши... Багшамнай маанадаа угаа эбтэйгээр, бэе бээ харалсажа ябахар хургаһыень бидэ, шабинанынь мартаха аалди? Угы бэд даа. Хабар, намынь амаралтын үдэрнүүдтэ

НАНАН, ДУРСАН ЯБАГШАБ

- Ши тэндэ хураха гүш? - гэжэ намһаа хураа юм һэн гү, али үгы гү, бү мэдэе, һанадаггүйб.

Зунай зулгы дулаахан наратай үдэр полуторка машинын кузов соо дүүрэн хүнүүд хуушанхай табилуулжа ябаа бэлэйбди. Энэ болбол маанадыг, Цахирай интернатда хураха үхибүүдыг, олон докторнуудта бэсымнай элүүр энхыг шалгуулхаяа абаашажа ябана гэшэ.

Түрүүшын үедэ гэршыг һанагдаха, багшамнайшыг шапта даа. Зарим үхибүүдтэй даб гээд таарахагүйш. Теэд багашуул лэ хэдаа багашуул.

Бүхы юумэн: байра, уштары, гутал хубсаһан, эдсэн, ном, дэбтэр, ручка, гуурһан хүрэтэрөө - булта гүрэнэй тэдхэмжын. Миний гэртэхин интернатда хураһанайм түлөө һарадаа табан түхэриг лэ түлэдэг һэн.

Сүлөө сагтаа ямза бүрээр наадаһаш. Нютаг нютагай наадануудшыг ондоошог. Багшамнайшыг, хоёр хүмүүжүүлэгшэднайшыг (тэнэг тархиһни нэрэнүүдыень мартажархёоб) элдэб наадануудта хургаха. Хүхиюн лэ саг һэн даа.

Зоя Васильевна багшамнай шапташыг һаа, маптаа ном ойлгуулахдаа, бэрхэшыг гэшэнь. Ямар гоёор уншадаг, бэшэдэг, хөөрэдэг болоо һэмбиди... Бэрхээр тоо бододог болообди! Ород хэлэндэшыг тоти боложо эхилэбди. Багшамнай зүрхэтэйшыг гэшэнь даа. Экскурсида дахуулан, энэ тэрэ газараар ябашаха. Үбэл болоходо, булгыемнай конькигаар ябуулжа хургаа.

Х о ё р д о х и хүмүүжүүлэгшэмнай Славгородская Людмила Ивановна гэжэ залуухан, эбэрхэн ород басаган. Баһал бэрхэ, хүхиюн хүн байгаа.

Багшанарнайшыг олон болобо. Тоолон хэлэхэдэ, математика М.Г.Жаркова, түүхэ А.А.Носков, географы Б.С.Баиров, ботаника К.О.Цыренов, зуралга Червинский (нэрэ, обогыень һананагүйб), буряад хэлэ ба литература С.Б.Табдаев заагаа.

Номоо үдэр бүри хоёр сагай туршатаа хүмүүжүүлэгшын харууһан дор үзөөбди.

Үдэшэ бүри хургуулийн библиотекһнээ абанан ородшыг,

гэжэ томо роман, Ц.Д.Хамаевай «Далижаһан дальбараһнууд» гэжэ мэтэ юм. Баһа хажуугаарнь концерт бэлдэнэбди гэжэ Чурикова Лилия Ивановнагай (дуунай багша, хургуулийн ахалагша хүмүүжүүлэгшэ байгаа) хүтэлбэри доро хүбүүдэй вокальна бүлэгтэ аһан шадалаараа дуулагдажа гарахаш даа.

хургуулийн ажабайдалда болоһон үйлэ хэрэгүүдыг һанахада, майн 19-дэ болодог Пионернүүдэй үдэртэ бүхы шадалаараа оролдожо, жагсаалда ябахаш, спортивна мұрысөөнүүдтэ хабарадаһаш. Тон элээр һанагдаха юумэн гэхэдэ, Цахир хууринай баруун тужын ехэшэг талмай дээрэ табигдадаг үдэрын түүдэгэй нааданууд ааб даа.

Ямаршыг налгай һайхан саг гэшэ һэм!

Зун бүри гурбан халаанда ээлжэгээр байжа, Хамни голой эрьедэхи лагерта сэнгүү гоёор амардаг байгаабди. Үдэрөө дүүрэн гэхээр уһанда шунгахаш, хүрин улаан болотороо наранда шаруулахаш, загаһа барига туршажа байтараа, хахууляараа уралаашыг гоходожорхихош, үдэшэ бүри һонин кинонуудыг харахаш, гурбадахи халаанда тудаа һаа, улаагана, үхэр нюдэ, мойһо эдижэ жаргахаш. Угы, юрэдөө, лагериин ажабайдалдахи уршагта ябадануудыг булгыень тоолоо һаа, ном болохоор юм бээ.

Гансал сэнгэжэ наадажа ябадаггүй һэн аабзабди. Байраа халааха түлээ ехээр ябталан табихаш. Табадахи классһаа эхилээд, хубита түлээгээ гар хюрөөгөөр тайража хахалаад табихаш. Жэл соо эдихэ хартаабхаа буулгахаш, ногоосыг түүжэ, шоройлохон, малтахаш. Нэгэ зун манай класс хургуулийнгаа элдэб ажал хэхэдэ, морёороо үһнэшыг сабшажа абаа һэн.

Зоя Васильевна багшамнай 5, 6-дахи классуудыг дүүргээд байхадамнай, рюкзагуудыг үргэлүүлээд лэ, хэдэн хоногоор аяншалгада дахуулжа ябашаха даа. Нэгэтэ Харганта гэжэ нэрэтэй нугада хүрэгжэ хоноод, үглөөгүүр бодоходомнай, ехэхээ

үглөөнһөө үдэшэ болотор бүмбэгэ сохихош, лантаа наадаһаш. Хэн нэгэнэйнгээ сугтаа хурадаг нүхэдөө доромжолжо, гасаалжа байһыг һанадаггүйб. Миний үетэн нүхэд номдоол һайнаар хурахаа оролдожо ябаха. Тиимэ нэтэ муу хүн манай класста үгы һэн.

Манай хуража байхада, Цахирай интернат хургуули ёһотой эрдэмэй гуламта байһан юм гэжэ хэлэхэ дүүрэн эрхэтэйб. Бэрхэ багшанарта ном заалганаа зүрхэ сэдхэлдээ һайханаар һанажа, ходо дурдажа ябал гэжэ энэхэн дурасхаалыемни уншанан классархиндаа ханданаб. Эрдэм бэлиг шудалжа эхилэхэ үсдэмнай Н.Н.Афанасьев директорээр хүдэлөө. Багшанарнай бүхы предметүүдээр гүнзэгы эрдэм мэдэсэ үгэдэг, хэшээнүүдтэ хэр зэргэ бэлдэһыемнай, гэргэй даабаринуудыг ямараар дүүргэһыемнай нарин нягтаар шалгадаг, шэнэ темэ-нүүдыг һайнаар ойлгуулаха гэжэ оролдодог, шухала предметүүдээр шалгалтын хүдэлмэринүүдыг ходо үнгэргэдэг һэн. Дүй дүршээһөөр баян багшанараа дурдахада эдэ: ород хэлэн ба литература - Н.И.Табдаева, хими, физикэ - К.О.Цыренов, хари хэлэн - Т.А.Тугаринова, физкультура - Н.А.Корнаков, черчени - В.В.Тютрюмов, түүхэ - Ч.Л.Рипчинов болон бусад.

Байгша оной май һарын һүүл багаар Цахирай интернат хургуулийн тогтоһоор 40 жэлэй ой тэмдэглэгдэхэнь. Мүнөө мэндэ, аша эзэнэрээ харалсажа һууһан багшанарайнгаа энэ найрта бултадаа хүрэгжэ ерээ һаань, һонин лэ уулзалга болохо байна.

Энэ ойдо зориулжа, багшанар, нүхэд тухайгаа бэшэжэ, газетэдэ эльгээһыг гэжэ «интернадай хусануудта» ханданаб.

хургуулийнгаа багшанарта, мүнөө хуража байһан шабинарта ойнгоо баярта бэлдэлгэдэнь хамһалсаж, янза бүрийн туһаламжа хүргэхыг оролдоёл гэжэ уряалнаб.

Май һарын хуушаар булта уулзажа, һанан дурсан зугаалаж, нүхэд!

Баир ГОМБОЕВ,
1966 ондо хургуули дүүргэгшэ.

Энэ хуудаһа тусхай корреспондент Галина Занаева бэлдэбэ.

Интернадай хуушан байһан

Хүгжэмэй багшир М.Б.Хубриков

«Зарница» нааданда хабарадагшад (1973 он)

Майн 19 - Пионернүүдэй үдэр

Хурагшад Дилькова Оюна Цыденова Белла хоёр платишкүүдыг бэлдэнэ (1985 он)

только стало известно о поездке российской делегации, между столицами государств НАТО прошли экстренные консультации и была согласована заведомо однозначная позиция. Она стала тиражироваться еще до того, как завершились переговоры в Белграде. Показательно, что еще до того, как самолет

Балканский кризис

Гуманитарная ситуация усугубляется уходом из страны всех организаций, занимавшихся оказанием помощи, за исключением Международного комитета Красного Креста. Населению срочно необходимо молоко, детское питание, медикаменты и т.д.

Россия, разумеется,

ПОЧЕМУ ПРАВИТЕЛИ РОССИИ ПОДДЕРЖИВАЮТ МИЛОШЕВИЧА?

Причина этого предельно ясна: Югославия - это маленькая Россия. Правители Югославии также пытаются усмирить взбунтовавшихся албанцев, как это делалось по отношению к чеченцам.

Страны Европейского Союза (ЕС) пытались не дать резне в Косово перерасти до размеров чеченской войны, долго пытались решить возникший межнациональный конфликт мирным дипломатическим путем. Но Милошевич был непреклонен.

И опять война (а на войне, как правило, убивают). И снова на гибель во имя призрачных идей славянского

«патриотизма» и национального превосходства посылают молодых людей, дезориентированных жirinovскими и им подобными («помыть сапоги в теплых южных морях», защитить единоверцев-славян, братьев по крови и прочая демагогия).

Научимся ли когда-нибудь извлекать уроки из ужасных ошибок? Плачевно

великодержавных амбициях.

В мире с нашими правителями уже совершенно не считаются при решении локальных и международных проблем, так как Россия «прокололась», во-первых, развязав войну против своего народа, отправив на тот свет сотни миллионов своих соотечественников (в том числе несколько сотен тысяч бурятов), а во-вторых, окончательно подорвав свою эконoмикy и уготовив оставшимся голодную смерть.

Подливая «масло в огонь» на Балканах, правители России фактически ведут дело к новой мировой войне, провоцируя Запад к началу военных действий против «империи зла» (ведь у нас никто из виновников человеческих трагедий не осужден, никто не покаялся). Они уже отказались от своих международных обязательств, отзывают наших дипломатов из стран - «противников», поговаривают о каких-то «адекватных» мерах, угрожают размещением тактического и стратегического ядерного оружия в Белоруссии и т.д. Вместо всего этого надо было

ДИПЛОМАТИЧЕСКИЕ ШАГИ МОСКВЫ

30 марта по поручению Президента России Б.Н.Ельцина Белград посетила российская делегация во главе с Председателем Правительства Е.М.Примаковым. В состав делегации входили министры иностранных дел и обороны, директор Службы внешней разведки, начальник Главного разведывательного управления.

Состоялись переговоры с президентом Югославии С.Милошевичем и президентом Сербии М.Милутиновичем, которые продолжались более шести часов.

Цель поездки заключалась в том, чтобы оказать содействие в нахождении выхода из ситуации, создавшейся в результате агрессии НАТО против Югославии, вернуть косовскую проблему в русло политического урегулирования.

По итогам проведенного обсуждения президент Югославии С.Милошевич выступил с важным заявлением. Подтвердив решимость югославского народа отстаивать независимость, суверенитет и территориальную целостность своей страны, он твердо высказался за политическое урегулирование косовской проблемы. В рамках политического решения Белград будет проявлять конструктивный подход. После прекращения бомбардировок НАТО начнется сокращение югославских сил безопасности и армейских частей, находящихся сейчас в Косово. Приверженность политическому процессу, по словам С.Милошевича, имеет целью гарантировать всем без исключения национальным и религиозным общинам Косово равное участие и мирную жизнь в рамках независимой и суверенной Югославии.

Из Белграда делегация вылетела в Бонн, где состоялась встреча Е.М.Примакова с федеральным канцлером ФРГ Г.Шредером, одновременно являющимся председателем Европейского Союза. Федеральный канцлер, комментируя полученную из первых рук информацию, заявил, что подвиги Белграда не могут служить достаточной основой для политического решения. Вместе с тем канцлер отдает должное посредническим усилиям, предпринятым Е.М.Примаковым и хотел бы продолжения дипломатических шагов Москвы.

Прямо с борта самолета по пути в Москву Е.М.Примаков доложил Президенту России об итогах поездки делегации в Белград и Бонн. Б.Н.Ельцин считает поездку своевременной, позитивно оценил ее результаты, как оптимальные в нынешних условиях и поручил Правительству и дальше активно добиваться прекращения агрессии НАТО и возобновления переговорного процесса.

К реакции на сигнал Белграда, услышанной нами в Бонне, мы в принципе были готовы. Дело в том, что, как

Е.М.Примакова приземлился в Бонне, авиация НАТО уже начала вновь бомбить Югославию. Видимо, здесь не требуются какие-либо комментарии.

О чем же суть нынешней позиции НАТО? Говорю нынешней, потому что в таком виде она фактически сформулирована впервые: Белград должен немедленно вывести из Косово все свои войска. Что это означает на практике? Отказаться от суверенитета на край, отдать его в руки т.п. Освободительной армии Косово, напрямую получающей широкую поддержку от США и некоторых других государств НАТО.

Всем очевидно, что российская делегация не могла и не собиралась ехать в Белград с подобным ультиматумом.

К слову сказать, в ходе состоявшихся в канун визита российской делегации в Белград телефонных разговоров большинство наших западных партнеров обращались к России с просьбой добиться от Белграда хоть какого-нибудь сигнала, что дало бы основания НАТО хотя бы приостановить военную операцию.

Сигнал из Белграда был получен, и вполне определенный. Ответ НАТО известен: новый ультиматум и дальнейшая эскалация агрессии.

В этой связи возникает вопрос, в чем же все-таки заключаются истинные цели тех, кто спланировал, навязал и теперь расширяет агрессию НАТО против Югославии? Это - прежде всего установить непререкаемый диктат НАТО на Балканах. Слабым звеном в этих планах была Югославия. Значит, надо было нанести удар именно по этой стране, чтобы подорвать ее военный и экономический потенциал.

Поскольку эффективность военной операции НАТО, по общему признанию, низкая и поставленные задачи за семь дней бомбардировки так и не удалось выполнить, в Брюсселе решено с сегодняшнего дня расширить масштабы операции.

Одновременно, по имеющейся у нас достоверной информации, в Вашингтоне активно разрабатываются варианты отделения Косово от Югославии или расчленения края. Реализация подобных планов предполагает не только усиление отрядов албанских боевиков, но и осуществление наземной операции. Подготовка к такой операции в НАТО уже ведется.

Агрессия НАТО против Югославии обернулась для народов этой страны тяжелой трагедией. От натовских бомб гибнут мирные люди самых различных национальностей.

Сербский Красный Крест обратился с призывом к международному сообществу оказать срочную гуманитарную помощь населению, пострадавшему в результате бомбежек НАТО. Призыв адресован зарубежным сербам, гуманитарным организациям и всем «людям доброй воли».

окажет такую помощь и призывает другие государства и международные организации протянуть руку помощи югославскому народу.

По данным Управления Верховного Комиссара ООН по делам беженцев, после 24 марта Косово покинуло 94 тыс. человек. Хочу напомнить, что именно 24 марта началась агрессия НАТО против Югославии и значительная часть уже нанесенных ракетно-бомбовых ударов пришлось именно по Косово.

И еще один исторический факт. Если НАТО так радеет за права человека, почему альянс ничего не сделал, когда в 1994-95 гг. из Сербской Краины и Восточной Славонии было изгнано около 200 тыс. сербов?

Народы Югославии сегодня переживают тяжелую трагедию. Чтобы остановить это бессмысленное уничтожение мирных людей, потоки беженцев, прежде всего требуется немедленно положить конец агрессии НАТО.

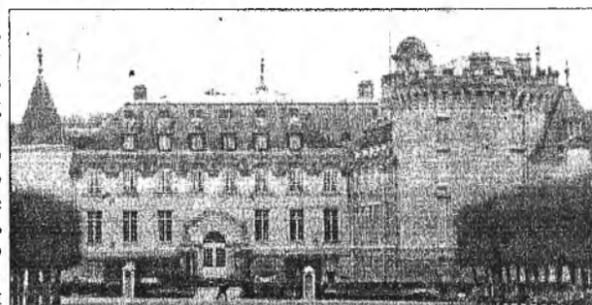
Учитывая, что Вашингтон и его союзникам никак не удастся придать хоть какую-то «легитимность» натовской военной акции, большие силы и средства брошены ими сейчас на обработку общественного мнения через СМИ.

Разумеется не осталась без «внимания» и Россия, где налицо полное единство в осуждении агрессии НАТО. Чтобы как-то расшатать такое единство в Вашингтоне, по имеющейся информации, принято решение плотно работать с политиками, депутатами, общественными организациями и СМИ, позиции которых укладываются в рамки американской пропагандистской кампании в поддержку натовской акции.

В завершение хочу обратить внимание еще на один факт, который, наверное, небезынтересен для налогоплательщиков государств НАТО.

В течение шести дней альянс потратил на осуществление своей военной операции 3 млрд. долларов. Этих денег хватало бы с лихвой, чтобы снять социально-экономическую напряженность в Косово и предотвратить гуманитарную катастрофу. Миллиарды же ушли именно на то, чтобы гуманитарная катастрофа разразилась.

(Пресс-центр МИД России).

окончились и венгерская, и чехословацкая, и афганская, и сербская, и чеченская вооруженные вторжения, и многие другие вояжи русских. Неужели будем воевать до последней капли крови, до последнего россиянина?

Видимо, режиму, воцарившемуся в России, в очередной раз пужно отвлечь внимание народа от внутренних проблем, солидаризировав его на

уговорить Милошевича подписать парижские мирные соглашения, а не подталкивать мир к новой еще более разрушительной ядерной катастрофе.

Известно, что первая мировая война также была спровоцирована

сербскими. Вторая мировая война во многом была спровоцирована продвижением частей Красной Армии на Запад; их вводом в Западную Белоруссию и Западную Украину. До этого, в 1940г., Россия развязала кровопролитную войну против народа Финляндии, в которой потери с нашей стороны были во много раз больше, чем у выдуманного врага (подвело «шапкозакладательство»).

Наряду со «всемирным» осуждением позиции Запада надо было бы и на себя поглядеть («печего на зеркало кивать, коли рожа крива»).

У нас самих-то «полон рот» своих забот. Так нет, вместо выплат зарплат, пенсий и детских пособий, бросились материально и морально поддерживать подрастающего кровавого диктатора, якобы борющегося с мусульманскими сепаратистами. А на деле - это реванш за поражение имперской политики в Чечне.

М.ЗОНХИЕВ.

появился у сяньбийского племени цифу в виде: «Цифу Кэхань тодо мохэ». «Тодо» - слово, означающее «не дух и не человек». Сиратори относит это время к 25-220 гг., (Поздняя династия Хань), либо к периоду Троецарствия (220-290 гг.). «Несмотря на действующий среди сяньбийцев титул каган, их

первого императора династии Цинь-Цинь Шихуанди, правившего с 221 по 208 гг. до н.э., мы читаем и как Цинь Шихуанг»). Также история знает Мужун Хуана, получившего титул великого шаньюя от цзиньского императора Чэн-ди (334 г. н.э.). (Цзинь Шу, гл.109, л.16).

перечисление которых заканчивалось красноречивым «и проч., и проч., и проч...»

Правители государства Чжоу (1122-247 гг. до н.э.) называли себя ванами. Первым из них был У-ван - (Царь-воитель). «Ван» в монгольской среде укоренился так, что держался до времен социалистических.

«Шаньюй означает

Кстати, Бэйцзин - это Бэй северная, цзин - столица, центральный, первый город. Также в китайских хрониках встречается «Бэйтин». Термин «Бэйтин» очень древний, - читаем в примечаниях к книге А.Г.Малаякина «Историческая география Центральной Азии» - Известен со времени правления династии Хань. В Хоу хань шу (гл.70 б, Жизнеописание Бань Гу) он встречается при описании похода южных сюнну на северных сюнну. Первоначально этот термин дословный перевод которого «Северная ставка», «северный двор», имел значение «ставка-двор шаньюя». В непосредственном смысле употреблялся в значении «северные варвары»¹³).

«Бэйцзин» - по монгольски Бээжин.

Цзин, тин, жин наводит на мысль, что не это ли в корне слова «Чингис».

Чингис хан - это либо хан и ставка - Чинг (цзинг-эс хан, либо хан ставки - чинг (цзинг) - ийи хан). Притом «ч» и «ц» не только звуки близкие, но и пишутся одной буквой. В нашем предположении присутствует уверенность, что «цзин - столица» применяется в значении всеобщей столицы Китая, тин (в «бэйтин») - и как ставка шаньюя. Значит, Чингис хан - это титул равный и императору Китая, и шаньюю хуннов.

Вернее, у хунну хан и имел титул «чингис», взятый из китайского «арсенала» слов. А когда это слово обратно пошло к китайцам, трансформировалось в «шаньюй» (по крайней мере мы сегодня воспринимаем его таким, да это не имеет никакого значения в наших рассуждениях).

В подкрепление нашей гипотезы можно привести пример: у тюрков слово «сагун» означает генерал, известно, что оно было заимствовано у китайцев от «цзянцзюнь» - «генерал»; а когда оно пришло обратно к китайцам в разные времена у разных авторов транскрибировалось как савэнь, савэнь (при Суи), санкунь (при юань)¹⁴.

ЛИТЕРАТУРА

1. Банзаров Д. Собрание сочинений. М., 1955. с.175
2. Там же. С. 175-177, 309-316
3. Дугаров Б.С. К вопросу о происхождении слова Чингис. В ст. «Монголо-бурятские этнонимы» У-У. 1996. С.105
4. См. выше. Банзаров Д. Сборник...
5. Таскин В. О титулах шаньюя и каган. В кн. Монгоlica. М., 1986. С 213-217
6. Энциклопедия для детей. Всемирная история. М., 1996г. С. 95
7. Энциклопедия Нового Китая. М., 1989г. С.41
8. Там же. С. 44-45
9. Таскин В. О титулах... С.215
10. Там же.
11. Энциклопедия для детей. С.95
12. См. Таскин В. О титулах. С. 213
13. Банзаров Д. Собрание... С.176
14. Там же. С.51-316
15. Малаякин А.Г. Историческая география Центральной Азии. Новосибирск, 1981. С.176
16. Там же. С.88

(Продолжение следует).

И ПТИЧКА ЗНАЛА О ЧЕМ ЩЕБЕТАТЬ...

(К происхождению слова «Чингис»)

Чингис... Какой же смысл вложен в это грозное, знаменитое имя, что же оно означает, - пожалуй, каждому из нас безынтересно об этом знать. Единственно общедоступной для широкого круга людей является книга Доржи Банзарова «Собрание сочинений», изданная в Москве в 1955г. и переизданная в Улан-Удэ в 1996г, в которой есть статья «О происхождении слова «Чингис». «Существует много толкований на это знаменитое слово», - выразился Д.Банзаров еще в те далекие времена. То же повторило исследователь и в 1996г. в сборнике «Монголо-бурятские этнонимы» и дополняет еще одним предположением - весьма поэтичным и хорошо обоснованным¹. И автор этой статьи тоже намерен поделиться своими соображениями, по всей вероятности, и он не последний в этой череде и знатоков, и любителей истории.

«По Абуль-Гази оно происходит от чин, которое будто по монгольски значит великий, и гиз, окончания превосходной степени, а по Д.Оссону, от чинг могущественный и гиз знака множественного числа», - пишет Д.Банзаров.

Здесь надо сказать, что Д.Оссон прямо берет утверждение Рашид-ад-Дина.

Нет необходимости перечислять предположения типа: грознейший (Хаммер-Пургшталь), великий, непобедимый (Эрдман), бравопоисный, войнолюбивый (Лангле), завоеватель мира (Панкратов Б.И.), пожалованный небом («Мэн-да-бэй-лу»). Царь царей, шаханшах, хан сын неба (Пети де Круа) и то, что сам Д.Банзаров предположил, что чингис восходит к шаньюю (древнему титулу великих народов хиунну), - все это вполне допустимые объяснения по смыслу, но никак не является этимологией слова.

Также для нас кажется неприемлемым тенгис (море) - чингис (Г.Рамштедт)².

Трудно согласиться с Б.Дугаровым, который пишет: «... В основе слова Чингис находится имя прапредка Чиню-корень Чин и тюрко-монгольское понятие Тенгис, означающее море, океан, а в переносном смысле - беспредельность, величие. Логически - смысловая конструкция этого эзотерического неологизма представляется следующим образом: Буртэ-Чино > Тенгис > Чингис-хан. Зашифрованный смысл Чин(о) мог быть понятен только посвященным, но одновременно в контексте близкородственного слова тенгис мог быть воспринимаем всем тюрко-монгольским миром как подобный океану (исполненный беспредельного могущества) государь. Исторический аналог мы находим в более поздних титулах Далай-лама, Далай-хан от монг. далай - море, совпадающих по смыслу со словом тенгис»³.

Нам кажется, чтобы разобратся со смыслом этого титула сначала надо понять, что же означает «хан», составляющий основу владетельных титулов: ильхан, ванхан, гурхан.

«До появления Чингис-хана Монголия, состоя под влиянием Китая, дробилась на множество мелких племен, которые назывались илами, и владетелям их приличествовал титул ильхан; некоторые из них украшались китайским титулом ван, князь. Если владетель успевал соединить под свою власть несколько илов, что называлось гур, то он получал титул гурхан, - пишет Д.Банзаров⁴).

«На несколько столетий позднее титула шаньюя в китайских источниках появляется титул каган», - утверждает В.Таскин, ссылаясь на японского исследователя Сиратори. По их словам титул

вожди официально не носили этого титула, а именовали себя, как и правители сюнну, шаньюями, - пишет В.Таскин. - В частности ни один из вождей цифу не носил титула каган».

В.Таскин отмечает также, что титул каган был и у туюйхуней, но не использовался официально. Он пишет, ссылаясь на Бэй ши (гл.96 л. 6а), что «впервые присвоил прозвище каган» (это не ранее 625г.) Каулюй.

И тут же добавляет, что не он вообще-то был первым каганом, а вождь другого народа жуань-жуаней Шэлунь «по крайней мере на столетие раньше».

В.Таскин считает, что шаньюй титул тюркский, и с переходом степного господства к монголам, появился титул каган. И к тому же, по мнению Сиратори, титул шаньюй утратил свое значение, т.к. носителем его должен быть один человек. Ведь в 48г. н.э. хунну разделились на северных и южных. И когда ушло могущество хуннов и пришедших на их смену сяньбийцев, некоторое время степи оказались во власти многочисленных племенных объединений. Значение титула шаньюй было припущено, он стал присваиваться отдельными мелкими вождями, но и жаловаться китайским императорам. Поэтому владетель государства жуаньжуаней объявил себя каганом, подчеркнув тем самым свое равенство с самим китайским императором⁵.

А сам китайский император звался Хуанди - желтый владыка. Как гласит легенда, сидела богиня Нюйва на берегу Желтой реки - Хуанхэ, лепила человечков из желтой глинцы, которые выскальзывали из ее рук и заселяли желтую землю⁶).

И этнические китайцы во всем мире называют себя потомками Хуанди и императора Янцзи⁷).

Титул хан (хаан-хаган) - это и есть «Хуанди» мы знаем и в форме «Хуан», например

(хаан хаган) был издревле у кочевых народов, соседей Китая.

И спор о том, что титул этот монгольский или тюркский не имеет смысла.

Главное, мы должны определить, что хаан-хаган составляет основу титулов: ильхан, гурхан, Чингис хан. Эти титулы появились в свое время в своей этнической и политической среде, а основа «хан», древнее их самих и восходит к древнему хуанди (хуан).

Любопытный эпизод приводит В.Таскин из Цзинь Шу (гл.97, л.7а): «В возрасте десяти лет Шулогань объявил себя наследным сыном, а в шестнадцать лет наследовал власть во главе кочевья численностью в несколько тысяч семей, бежал в Мохэгуань, где объявил себя великим военачальником колесниц и коиницы, великим шаньюем и правителем туюйхуней (Туюйхунь-ван). Здесь он оказывал благотворное влияние на кочевья, и народ, с радостью занимавшийся своими делами называл его Уинь Кэхань (каган)⁸».

Здесь Шулогань предстает перед нами в трех ипостасях: шаньюй, ван, хан. Ясно сказано, что ваном и шаньюем он сам объявлял себя (даже неважно, что могли ему присвоить эти титулы), а народ-то с любовью, (и это тоже неважно, но факт говорит за себя) называл его ханом, для народа он был ханом, а не ваном, даже шаньюем. Хан для народа это их владыка, первый среди всех, надежда и опора.

А народ в государстве неоднороден. Туюйхунь-ван - это титул указывающий на доминирующий народ, царствующий род.

Шаньюй - это титул, претендующий на всеобщее правление, где власть неограниченная, центральная.

Стечение титулов не должно вызывать удивления: вспомним, титулы российских царей,

«обширный» и показывает, что поситель этого титула обширен, подобно небу» - так объясняет китайский историк Бань Гу (32-92гг.) (Хань шу, гл.94а, л.7а)12).

«Ядумаю, - писал Д.Банзаров, - что Тэмуджин восстановил древний титул великих ханов народа Хиун-ну... титул tchen-yi, gep-yu, а по северному китайскому или новейшему произношению шань-юй...»¹³).

Палладий Кафаров, крупнейший русский синолог считал, что «для того, кто знает, как неправильно китайские историки перелагали иностранные названия на свой язык, не будет удивительно средство слов Шаньюй и Чингис».

Эти предположения в примечаниях к «Собранию сочинений» Д.Банзарова Г.Румянцев назвал неубедительным, мотивируя тем, что хуннское шаньюй действительно значило... «Сын неба», а во-вторых, метаморфоза слов, очень резко отличающихся в фонетическом отношении, совершенно невероятно¹⁴).

Кажется, что Д.Банзаров в своем предположении прав в главном: он пришел к догадке, что чингис и шаньюй одно и то же. Здесь совершенно не имеет смысла что-то доказывать, кого-то убеждать в языковом плане, приводя в довод разные возможные трансформации слов. Идентичность «чингис» и «шаньюй» заключается в смысловом отношении, что они означали в кочевническом мире «императора, центральную и неограниченную власть» («обширную»), естественно, они присваивались «сыновьям неба».

Хочется довериться Г.Кафарову, в том плане, что «чингис» ранние китайские историографы могли передать как «шаньюй». При том существуют разночтения иероглифов, передающих это слово. Вполне допустимы метаморфозы подобного рода: мы говорим «Пекин» вместо китайского «Бэйцзин».

(Үргэлжлэл).

Иймэ мүшхэбэри Хориин зон дотор жэл бүри боложо байдаг. Дээрэхи гурбан зүйлэй повинностиин тушаа гэмтэй юмэ олоогүй, гапса гэрэ ээлжээгээ зоной дунда хубаахадаа, хүүлэй 1858 оной ревизиин дүүшэ гэдэгэй тоогоор хубаагаад, тэрэнээ родовой управлени бүхэндэ тус тустань хүлхэн болгоходоо, нүгшээн дүүшын хубитые баян шадалтан дээрэ ашадаг байгаа гэжэ элрбэ. Ээлжээнүүдые 18-аа 60 наһан хүрэтэр амиды ноурай дүүшэдэ хубаалга зүб гэгдэбэ, тийгээд ээлжээ өөрөө ябуула гү, хүлхэлхэ гү өөрын дуран гэгдэһэн бэлэй.

1874 онһоо эхилэн ноурай дүүшэ бүхэндэ нэгэ адлаар хубаадаг болоходонь, шадал багатай ноурай дүүшэдэ хүндэ болоһон юм. Энэ ондо майн 25-ай үдэр Хориин главна тайшаа Ошорой тушаалһаа табиыхе гуйлта бариба, тийгээд тэрэ оной августын 3-ай үдэрэй 1137 тоото тогтоолоор тушаалһаа сүлөөлэгдэбэ. Дурдагдаһан тушаалые зүдхэмжэтэй найнаар дааж ябаһандаа магтаалай сааза Байгалай үмэнхи сэрэгэй губернаторһаа 1875 оной ноябриин 10-ай үдэр хүлээн абаба.

1874 оной декабрь харада Хориин главна тайшаагаар Бадма Ошоройн ехэ хүбүүн Цэдэб Бадмын гэгшэ гурбан жэлэй болзорто хунгадаба. Зүүн Сибириин генерал-губернаторай 1875 оной апрелиин 4-эй үдэрэй тогтоолоор энэ тушаалдаа батаалагдаба.

Энэ үедэ Хориин Анагай дасанай хуушарбан тулада зууршалга хэгдэжэ, дотоодо хэрэгэй министрһээ зүбшөөл абтажа, Удын Шулуутай горхоной зүүн гарта шэнэ планару шулуун дасан дасанай кассын мүнгөөр габьята эздэ зоной, хүзэгтэнэй үргэсын мүнгөөр баригдаба.

1876 ондо Худанай дасанай шэрээтэ Цувананай гэдэг нүгшэһэн байна. Орондонь тэрэнэй тушаалда урдань ороод байһан Лүдэб Шойнзонной шэрээтэ болоо. Мүн 1876 ондо Санкт-Петербург городто бүгдэ зоной зүйл бүхэнэй хэлэ мэдэгшэдэй 3-дугаар суглаан татагдаба. Тэрэ суглаанда Зүүн Сибириин генерал-губернаторай ба Байгалай үмэнхи облас-тиин сэрэгэй губернаторай дурадхалаар Хориин главна тайшаа Цэдэб Бадмын, зүүн хуасай отогтой гулава Цэдэн Аюшин гэгшэд ниислэл ошожо, тус суглаанда хабаладаба. Августын 13-ай үдэр Царска Селодо ехэ дээдэ эзэн император 2-дугаар Александр тэдэниие хүлээн абажа, уулзаһан байдаг.

Тийгээд Хориин главна тайшаа Бадмын, гулава Аюшин гэгшэд Турциин орондо хуудаг христиан шажантание аршалхын тула ябуулагдаһан Ород гүрэнэй шархатаһан сэрэгшэдтэ туһаламжа болгон 500 түхэриг үргэл хэбэ. Тэрэниһээ гадна 1877 ондо Хориин зон дээрэхи шархатаһан сэрэгшэдтэ туһаламжа үзүүлэн, 10 мянган түхэриг барижа, санитарна отряд энэ мүнгөөр эльгээбэ. Тэрэ мэтэ Агын буряаднараа ба Буддын шажантанай ламанарһаа

үргэлнүүд ороһон байгаа. Тэрэнэй харюуда Ехэ дээдэ эзэн императрица ламанарай ахалагша бандида хамба Гомбын гэгшэдэ, Хориин ба Агын буряаднарта баяр баясхалан хүргэбэ. Зүүн Сиби-рийн главна управлениин гүрүүлэгшэ, Забайкальска областной управлени 1878 ондо энээн тухай соносхоһон байна.

Тэрэшлэн 1878 ондо үндэрлэгшэ ехэ князь эзэнэй наследнигэй дурадхалаар гүрэнэй бэхижүүлгын тулада хилын саанаһаа сэрэгэй зэбсэг булад худадажа абахын тулада бадарал соносхоһон байна. Энээндэ оролсон Хориин зон 5000 түхэриг хүрэтэр мүнгэ үргэл хэбэ. Энэ ондо Хориин главна тайшаа Бадмын гэгшэдэ хүзүүндэ зүүхэ Станиславын лентэтэй сагаан мүнгэн медаль хүртээгдэбэ.

Энэ тайшаа Бадмын гэгшэ Хориин зоной приговорор Зүүн Сибириин генерал-губернаторай 1879 оной майн 9-эй үдэрэй 547 тоото тогтоолоор тушаалдаа болзоргүйгөөр батаалагдаба.

1873-1874 онуудта гүрэнэй эдлэл зөөриин министрствын дэргэдэ тогтоогдоһон комитетэй хоёр хэлэг журналай ёһоор Зүүн Сибирьтэ хуудаг зоной газарай эдлэлэриин шэнэ журам зохёогдобо. Дүүшэ бүхэндэ 15-15 десятина хараалагдаба. Нэмэлтэ дүүшэдэ 3-3 десятина үгтэхэ гэгдээ бэлэй. Зүүн Сибириин главна управлениин дэргэдэ 1875 ондо байгуулагдаһан комисси хадаа Зүүн Сибириин буса түрэлтэндэ газартаа тусгаар эрхэтэй туладань таряшад зоной жэшээгээр дүүшэ бүхэндэнь 30-30 десятина үгтэхэ гэжэ шиидхэбэри абаа. Бүгдэ газарые санда оруулха, буса түрэлтэниие оброгой албанда оруулха, эзлэлэриин газарые шалгажа үзэхэ, түлэгдэхэ оброгой хэмжээе хаража үзөөд, проект бэлдэхэ гэжэ шиидхэбэ. Тэрэнэ главна управлениин соведээр зүбшөөгдэбэ, тийгээд зөөриин министрствэдэ хүргэгдэбэ. Тус проектын тобшо удхань Сибириин газетнүүдтэ тунхаглагдаһан байна.

Тийгээжэ Хориин арад зон өөһэдэн эзлэлэриин газартаа эзэн байһанаа мэдүүлбэ. Энэ эрхыень засаг түрын захиргаанууд мэдэржэ, тогтоол шиидхэбэри абаба.

Хориин отог бүхэнэй этигэмжэтэ хүнүүд Степной дүүмын дэргэдэ зунай итөн харада сугларжа, зүбшээдэлхэнэй удаа өөһэдэн дундаһаа буряад зонойнгоо хэрэгээр Санкт-Петербург хого ошохо түлөөлэгшэдые хунгаба. Эдэ хэд байгааг гэдэл, ахалагша тайшаагай туһалагша байһан галзууд отогтой түлөөлэгшэ Ширав-Нимбуу Хубитын, зүүн хуасай отогтой гулава Цэдэн Аюшин гэгшэд болоно. 1878 оной июниин 20-ой үдэр хоёр тогтоол абтаһан байгаа. Эдээн дотор юун тухай хэлэгдэһэн байгааг гэхэдэ:

1-дэхинь, эзэн императорай бэс аминда хороо хүргэхые зорихон муу наалта хүнүүд хороо хэжэ шадаагүй. Хамагые хамгаалагша бурханай хайраар богдо эзэн абартадаа. Олон жолдэ амгалан тайбан нуухын түлөө баясхаланга адресые тэрэ эзэн императорта үнэн наалһаа, үнэн зүрхэнһөө бариха шулаа. **2-дохинь**, өөһэдэн газартаа ходоодоо эзэн

байхын түлөө зонойнгоо нанал бодолые эзэн хаанда дуулгаха шулаа.

Дээрэ дурсагдаһан суглаанай шиидхэбэриин ёһоор удаан болонгүй, орон шотагһаа гаража, Ширав-Нимбуу Хубитын ба Цэдэн Аюшин гэгшэд тэрэ жэлэй хүүл багаар Санкт-Петербург город ошобо.

Ширав-Нимбуу Хубитын

ХОРИИН АРБАН НЭГЭН ЭСЭГЫН БУРЯАД ЗОНОЙ ДОМОГ ТҮҮХЭ

1880 ондо Агын Степной дүүмын мэдэлхээ таһархан Агын Хориин буряаднараай председателынууд; губернска секретарь Вампил Бадмын, 2-дугаар тайшаа Бороншуу Бординиин, заседатель Зана Бодийн гэгшэд хамтаран, Зүүн Сибириин генерал-губернатор Анучин ба дотоодо хэрэгэй министр Маковта ноураараа бараалхан зууршалга хэбэ. Апрельин 13-ай үдэр Үбэлэй ордон соо император 2-дугаар Александрта бараалхалһан байна. Энэ ехэ дээдэ хаанай 25 жэлдэ амгалан, эб эстэй байдалда хаан түрые эзлэжэ байһанай түлөө, Хориин буряаднараай Ородой гүрэндэ хамжаһанһаа хойшо хэдэн хаадай үедэ буряад зон өөһэдэн нүүдэл байдалаа тахин, шажан мургэлөө номин, шашалангүй амгалан нуужа байһанай түлөө баясхалангай адресые бариһан бэлэй.

Өөрын талаһаа император 2-дугаар Александр буряадай түлөөлэгшэдые халуунаар амаршалаад, буряад арад зондо баясхалан хүргэһэн байна. Амар баясхалангые генерал-губернатор Анучин Байгалай саадахи сэрэгэй губернатороор дамжуулан Хориин зондо соносхоһон бэлэй.

Тэрэ буряаднар Санкт-Петербург городто хуудаг нэгэ үндэһэ яһатай Петр Александрович Бадаевтай хамта үндэрлэгшэ ехэ князь, эзэнэй наследнигтэ, хатан абгайда, сайд поёдто Аничков дворецтэ бараалхаба.

Хориин гушаад отогтой ламанарай штадга хамжагдаһан гэлэн лама Шойнзон Иролын Зүүн Сибириин Буддын шажанай ламанарай зүгһөө адрес барижа, эзэн император 2-дугаар Александрые Царска селодо бараалхажа, ноурай баясхалан хүлэжэ абтаһан золтой һэн. Энээнэй удаа хоёр хэсэгээр хуудаг хори-буряаднараай түлөөлэгшэд гүрэнэй эдлэлэй зөөриин министртэ гуйлта бариба. Юуб гэхэдэ, хоринхид Зүүн Сибириин главна управлениин дэргэдэхи комиссиин Зүүн Сибириин буса түрэлтэнэй газарай эдлүүриин тушаа, зохёоһон проектэ гомдолтой байгаа. Тэдэ түлөөлэгшэд Байгалай үмэнхи газарта хуудаг өөһэдэн түрэлхи зонтой зүбшөөл тэрэ министрствын

дэргэдэ саг зуура байгуулагдаһан отделенидэ хэрэгээ хүргөөд бусаһан юм. Энээнэй эсэстэ тэдэ этигэмжэтэд өөрын зоной газарай эрхые батадхажа, план ба грамота зохёоһоод, Зүүн Сибириин генерал-губернатор ноён Анучинда 1880 оной сентябрь харада гуйлта бариба. 1881 оной

апрель харада дээдэ дурсагдаһан гүрэнэй эдлэл зөөриин министрэй мэдээлээр, энэ гуйлтые тус министрствын дэргэдэ саг зуура бай-гуулагдаһан отделени үзэжэ эхилбэ. Зүүн Сибириин генерал-губернатор тус проектые бэелүүлхэ хэрэг ямар ябанаб гэжэ шалгаха даабари абаба. Эдэ хэрэгүүдые бэелүүлхыень Зүүн Сибириин главна управлениин хэмжэлгын таһагай ахалагша помощник полковник Щульгинда даалгагдаба гэжэ Байгалай үмэнхи сэрэгэй губернатор 1881 оной сентябриин 28-ай үдэр соносхобо.

Энэ жэл Байгалай үмэнхи сэрэгэй губернатор Елисевиц Шэтын городто эршүүлэй гимнази нээхэ тогтоол гаргаба. Хориин зонһоо найн дуранай үргэсэ туһаламжа хэыхе дурадхахада, Анагай хори-буряадуудһаа 60 мянган түхэриг, тэдэнэй дасанай ламанарһаа 1 мянган түхэриг, Агын хори-буряаднараа, тэдэнэй ламанарһаа 40 мянган түхэриг мүнгэн үргэл хэгдээ. Ламанарай үргэсэ бүхэлээрээ, зоной үргэсын хахад хубинь дурдагдаһан хургуулиин барилгадаа номологдобо. Үлдэһэн хубинь өөһэдэн Степной дүүмһээ Эрхүүгэй городто байдаг гүрэнэй банкын отделенидэ оруулагдаба. Тэрэнэй түрээс өөһэдэн зонһоо тэрэ хургуулида эльгээгдэһэн шабинарай тэдхэмжэдэ үгтэжэ байха болобо.

Хориин Худанай дасан анхаанда Худанай Мүнгэтэ горхондо 1821 ондо ахамадай зүбшөөлөөр шэнээр баригдаһан байгаа. 1852 гү, али 1858 оной зүбшөөлөөр Хэжэнгэ голдо урилагдажа, 2 модон дасанууд баригдаад байһанаа үмхиржэ хуушарба. хүзэгтэй, мургэлтэй зоной олошорһонһоо мургэлэй үедэ дасанууд багтаамжагүй, үбэлэй хүйтэндэ хашалангай болоһон тула уужам барилгатай дулаан дасан шэнээр, доодо дабхарые шулуугаар, дээдэ хоёр дабхарые модоор бариха шиидхэбэри абтаһан бэлэй. Тэрэнэ дотоодо хэрэгэй министрээр, Зүүн Сибириин генерал-губернатороор зүбшөөгдөжэ, Байгалай үмэнхи сэрэгэй губернаторай 1881 оной июниин 20-ой 4447 тоото тогтоолоор соносхогдобо. Дасанай барилгые бүтээхэ план ба опись табигдаһан байгаа. Жасын мүнгөөр болон габьяатай үгэлгын эздэй, жэшэнь баруун хуасай отогтой зайсан Салбар Нэхэйн, тэрэнэй цүхэдэй үргэсөөр 1883 онһоо эхилэн тэрэ дасан баригдажа, гурбан жэл соо дүүргэгдэбэ.

Энэ зайһан Цэхэйн гэдэг үлэмжэ капиталай Эрхүүгэй городто байдаг гүрэнэй банкын отделенидэ хээд, Медведчиковой банкда 60 мянган түхэриг хүрэтэр һэн. Анагай дасанай дэргэдэ байдаг Аюуша бурханай цэрэтэ сүмэ хуушарба, орондонь галзууд отогтой зайһан Сацдан Намжалайн үргэһэн шулуун гэрэй дээрэ дабхар барилга хэжэ, сүмэ болгохо тухай 1881 оной майн 27-до дотоодо хэрэгэй министр, июлиин 8-ай үдэр генерал-губернатор, сэрэгэй губернатор соносхобод. 1883 ондо император 3-дугаар Александрын баяр ёһо-лолой найрта бүгдэ гүрэнэй эдлэл яһатан албата зоной депутатууд сугларба. Байгалай үмэнхи обласиин сэрэгэй губернаторай дурадхалаар Хориин буряаднараай главна тайшаа Цэдэб Бадмын, Агын главна тайшаа Жалсарай Зоригтын гэгшэд депутатууд боложо ошобо. Энээнэй тулада тайшаа Бадмын гэгшэ Аннын лентэтэй хүзүүндэ зүүхэ сагаан мүнгэн медаль болон үбсүүндэ зүүхэ Андреевска лентэтэй харлуулан бронзово медальнуудта хүртэбэ. Дотоодо хэрэгэй министр Толстой гэгшын гэршэлхэнээр тэрэ жэлэй ноябриин 30-ай үдэр Агын буряаднараай тайшаа Зоригтын баһал хайра хүндэ хүртэһэн бэлэй.

1884 ондо зунай сагта ехэ ган болобо. Намарай саг болоходо, Хориин буряаднараай шотагай зүүн талаар сентябриин хахадһаа эхилэн, хахад сажан хүрэтэр саһан унажа, үргэлжэлжэ саһанай ороһонһоо боложо, мүн зунай үедэ ургаса муутай байһан ушарһаа малай үхэлэг гэмтэлгэ ехэ болоһон юм.

Энэ ондо Хориин главна тайшаа Бадмын гэгшэд мүн Аннын лентэтэй сагаан мүнгэн медаль хайра хүртэгдэбэ. Энэ тайшаагай хатан Балжан Зодбын гэгшэдэ Зүүн Сибириин генерал-губернатор Анучин ехэ дээдэһээ өөртөнэ үгэһэн эрхын ёһоор эдлэл эрдэниин шулуунуудые хуулгаһан алтан брощ хайрлаһан бэлэй. Баһа Амурай генерал-губернатор барон Корф гэгшэһээ субад хуулгаһан алтан медальон энэ хатанда хайрлагдаба.

Дээрэ дурсагдаһан Хориин зоной этигэмжэтэнээр үүсхэгдэһэн газарай эдлүүриин хэрэгүүд ямаршые харюугүй үлэшэһэн байна. Эдэ зоной захиргаан Зүүн Сибириин генерал-губернаторай мэдэлхээ таһаржа, Амурай захын генерал-губернаторай мэдэлдэ хамжагдаһан бэлэй. Баһа Амурай генерал-губернатор барон Корфын мэдэлдэ хамжагдаһан бэлэй.

1866 оной январин 7-ой үдэр Хориин хоёр хэлэг зоной этигэмжэтэнээр Шэтэ городто сугларжа, энэ арадта эзлэлэриин газарайн эрхые баталжа үгэхэ документүүдые бэлдэхэбэ. Тийгээд 1806 ондо багалагдаһан хуулига саазые дүүргэлтэ болгоһон план ба грамота абажа үгэхые Байгалай үмэнхи обласиин сэрэгэй губернатор Барабашта гуйлта бариба. Энэ хэрэг ямаршые уригүй байжа, шиидхэгдэбэгүй. Тиймэһээ Хориин зон приговор байгуулжа, дурдагдаһан хэрэгээр улам дээдэ ахаматад зууршалга хэыхын тулада депутатуудые эзэнэй ниислэл Санкт-Петербург город эльгээхэ гэжэ тогтоол абаба.

Байгалай үмэнхи обласиин сэрэгэй губернаторһаа зүбшөөл абтажа, Хориноо Анагай зүүн хуасай отогтой гулава Цэдэн Аюшин нүхэдтэсэ, Агаһаа дүүмын заседатель Бодийн гэгшэдые байгша 1887 оной эхээр ябуулба. Энэ түдэгөөр Хориин буряаднараай түүхэ бэшэг түгэсэбэ.

(Оршуулагшын түгэсэхы ажагал удаадахи дугаарта гараха).

12 ПОНЕДЕЛЬНИК

ОРТ

7.00 «Доброе утро»
10.00 Новости культуры
10.15 «Во имя любви»
11.15 Здоровье
11.45 Мультфильм
12.00 Поле чудес
13.00 Новости культуры
13.15 Вместе
14.00 Золотая серия. «Вокзал для двоих» 1 с.

«Динамо» (Москва) - «Ростсельмаш» (Ростов-на-Дону)
23.45 Акуна Матата
00.50 Дежурная часть
01.05 Вести
01.40 Русское лото

ТИВИКОМ

10.00 Т/с «Кавингтон Кросс»
10.45 Телемаркет
11.00 Сегодня
11.10 Вчера в «Итогах»
12.10 Итого
12.30 Итого. Ночной разговор
13.00 Сегодня
13.20 От винта!
13.30 Старый телевизор: Россия молодая

14.40 Телесериал (Бразилия) «Колесо огня» 71 и 72 с.
15.40 Тележурнал «Только для женщин»
16.05 К Дню космонавтики. «Валентина Терешкова»
16.55 «Имя твое» - Иван

17.00 «Аистенок»
17.30 «Факт»
17.40 «Дикая кошка». Телесериал (Бразилия) 71 и 72 с.
18.40 Экономика для всех
18.55 «Эпоха генетики». Фильм 6-ой
19.25 Спорт каждый день
19.55 Из XX в XXI век. Писатель-фантаст, председатель научно-просветительского центра «Космопоиск» А.П.Казанцев

АРИГ УС

16.00 Т/с «Дом собаки»
16.30 Те кто
16.45 Звезды о звездах
17.15 Т/с «Дикая Роза»
18.05 Победоносный голос верующего
18.35 ТСН-6
18.45 Музыкальный подарок
19.00 Формула успеха. Нон-стоп лист
19.15 «36.6»
19.30 «Восточный экспресс»
19.45 Обозреватель
20.45 Фотоконкурс
20.50 Формула успеха. Нон-стоп лист
21.05 Скандалы недели
21.35 Формула успеха. Нон-стоп лист
21.50 «Восточный экспресс»
22.05 Русские исследователи о «Титанике»
22.15 Фотоконкурс
22.20 Шесть новостей недели
22.45 Ванесса Редгрейв в мелодраме «История Черниговки»
00.40 Те кто недели
01.00 Дорожный патруль. Сводка за неделю

ПРОМЕТЕЙ-АСТ

ВСЕМИРНЫЙ ДЕНЬ АВИАЦИИ И КОСМОНАВТИКИ
14.00 Программа мультфильмов: «Ванюша и космический пират», «В тридесатом веке»
14.30 Информационная программа «Факт»

20.00 Программа мультфильмов «Приключения Рекса. Рекс и гуси», «Кот в космосе», «Возвращение»
20.30 «Факт»
20.40 Телевизионный многосерийный худ. фильм «Моя жизнь». 1с.
21.50 Музыкальная программа «Я люблю смотреть на звезды»
22.15 «То, что надо»
22.30 «Содружество». «Живописцы» Ч.1. «Учитель»
22.55 «Имя твое» - Иван
23.00 Алло, Россия!
23.30 Информационная программа «Факт»
23.40 «Суррогатная мать». Телесериал (Бразилия). 40-я серия
00.35 Экономика для всех
00.50 «Кумиры экрана». Лариса Лужина
01.15 «Мужские заботы»
01.45 Музыкальная пауза (до 02.00)

ОТБ

Профилактика
РАДИО
6.12 - Радиожурнал «Земля родная». В выпуске: «Чтоб быть республикой с мясом и молоком» - с совещания в Минсельхозе по реформированию животноводства республики
6.37 - Актуальное интервью 6.50-7.00 - Информационная, объявления
7.15 - Программа «АНФАС». В программе: «Правовые отношения между пассажирами и контролерами Управления трамвая». В передаче принимает участие помощник прокурора Октябрьского района О.Н.Цыбикова
7.40-8.00 - Радиостудия «Биракан»
12.00 - 12.10 - Дневной выпуск новостей «Короткой строкой»
19.12 - Республиканские известия (на бур.яз)
19.27 - «У микрофона - учитель»
19.40 - Республиканские известия (на рус.яз)

БРУКК
Бурятский республиканский учебно-курсовой комбинат производит набор на курсы подготовки водителей категории «В», «ВС», экстерном «В» и «С», переподготовку на категории «Д», «Е».
г. Улан-Удэ, ул. Шмидта, 21, тел. 21-18-38.

ТОО «АКЦЕПТ»
Извещает своих клиентов о новом поступлении очков, оправ и линз ведущих мировых оптических фирм.
ул. Свердлова, 12. ул. Ленина, 24.
Тел.: 21-66-72.

ОО «МАЛЕНЬКИЙ ПРИНЦ»
ЧУЛОЧНО-НОСОЧНЫЕ ИЗДЕЛИЯ
БЕЛЬЕВОЙ ТРИКОТАЖ
СПЕЦОДЕЖДА И РАБОЧАЯ ОБУВЬ
ПРОДУКТЫ: мед с орехами, «Бабушкин джем», саки, овощная консервация и др.
г.Улан-Удэ, ул. Тракторная, 14, тел.: 22-25-77.

КАЧЕСТВЕННЫЕ ТОВАРЫ МЕСТНЫХ ПРОИЗВОДИТЕЛЕЙ
ВОДКА (АО «Ливона»)
НАСТОЙКИ (ООО «Эмилия»)
МИНЕРАЛЬНАЯ ВОДА «АРШАН»
ПИВО «ЖИГУЛЕВСКОЕ»
Покупая товары у нас, вы развиваете экономику республики!

КУПИМ:
СТЕКЛОБУТЫЛКУ
ГОФРОКОРОБКУ б/у - 1 руб./шт.;
ЗЕРНО ФУРАЖНОЕ (пшеница) - 85-90 коп./кг;
ХВОЙНЫЙ БАЛАНС по договорной цене;
ДОЛГИ СЕЛЕНГИНСКОГО ЦКК.

ЦЕНТР ТРАДИЦИОННОЙ МЕДИЦИНЫ «НАРАН»
ПРИГЛАШАЕТ НА ЛЕЧЕНИЕ
Тел.: 41-01-00

Куплю РОГА ИЗЮБРА (сброшенные).
Тел.: (301-2) 41-21-42

13 ВТОРНИК

ОРТ

7.00 Доброе утро
10.00 Новости
10.15 «Во имя любви»
11.15 Взгляд
12.00 Мультфильм
12.15 Мехоланорама
13.00 Домашняя библиотека
13.00 Новости
13.15 Вместе
14.00 «Вокзал для двоих» 2 с.
15.10 Возвращение Третьяковки «Герои боевика»
16.00 Новости
16.15 «Космическая полиция»
16.45 Счастливые случаи
17.30 До 16-ти и старше...
18.00 «Во имя любви»
18.00 Новости
19.15 Угадай мелодию
19.45 Здесь и сейчас
20.05 Тема
20.45 «Жди и помни меня» 2 с.
21.45 Спокойной ночи, малыши!
22.00 Время
22.40 Комедия «Королева бензokolонки»
00.05 Однако
00.20 Авторская программа Эльдара Рязанова. Герой Советского Союза Марк Галлаи (до 01.00)

РОССИЯ

8.00-10.45 Доброе утро, Россия
8.20 У всех на устах
8.45 Программа передач
10.15 Дежурная часть
10.45 Телемагазин
11.00 Товары почтой
11.10 «Миледи». Телесериал (Аргентина)
12.00 Вести
12.30 «Любимый Раджа». Музыкальная мелодрама (Индия)
13.30 Зеркало
14.30 Мультфильмы
14.45 Музыка, музыка
15.00 Вести
15.30 Телесериал «Матери, жены и любовницы» (Польша)
16.25 Богатые и знаменитые

БУРЯТСКОЕ ТВ

18.00 Мультфильмы
18.30 Улгур. «Гулувун». Видео-концерт эвенкийской песни
19.00 Байгал
19.15 Дела деревенские
19.40 Эта музыкальная семья
19.55 Рек-тайм
20.00 Республиканские новости
20.25 Пульс. К 25-летию БАМА
20.45 Рек-тайм
20.50 Музыкальный калейдоскоп

РОССИЯ

21.00 Вести
21.30 Подробности
21.45 Аншлаг представляет
22.20 Криминальная драма «На жука» (Австралия)
00.30 Прямас Отт с Джунгой
01.35 Дежурная часть
01.50 Вести
10.00 Т/с «Любовь и тайны Сансет Бич»
10.45 Телемаркет
11.00 Сегодня
11.15 Герои дня без галстука
11.40 Криминал

ТИВИКОМ

10.00 Т/с «Любовь и тайны Сансет Бич»
10.45 Телемаркет
11.00 Сегодня
11.15 Герои дня без галстука
11.40 Криминал

12.05 Своя игра
12.30 Дог-шоу
13.00 Сегодня
13.30 От винта!
14.00 Старый телевизор: «Россия молодая»
15.00 Сегодня
15.20 Т/с «Детектив Наш Бриджес»
16.20 Сегоднячко
17.00 Сегодня
17.30 Т/с «Любовь и тайны Сансет Бич»
18.20 Впрок
18.45 Телемаркет
19.00 Сегодня
19.35 Муз.поздравления
20.00 Герои дня
20.30 Сейчас
20.40 Телемаркет
21.00 Сегодня
21.20 Т/с «Детектив Наш Бриджес»
21.45 Фанас
22.10 Ф.Данаузи, М.Диллон в х/ф «Дьябло-аллигатор»
24.00 Сегодня

АРИГ УС

16.00 Т/с «Дом собаки»
16.30 Те кто
16.45 Юмор. программа «БИС»
17.15 Т/с «Дикая Роза»
18.05 Христианская программа: Победоносный голос верующего
18.35 ТСН-6
18.45 Музыкальный подарок
19.00 Формула успеха. Нон-стоп лист
19.15 Дар
19.30 «Восточный экспресс»
19.45 Т/с «Блеск и нищета куртизанок» 1с
20.40 Фотоконкурс
20.45 Катастрофы недели
21.35 Формула успеха. Нон-стоп лист
21.50 «Восточный экспресс»
22.05 Русские исследователи о «Титанике»
22.15 Фотоконкурс
22.20 Формула успеха. Нон-стоп лист
22.35 Х/ф «Стремление убивать»: Белье камни
00.20 Дорожный патруль
00.35 Диск-канал

ПРОМЕТЕЙ-АСТ

14.00 Программа мультфильмов: «Мишка-мохнатик. Воздушное путешествие», «Чудесный колодец»
14.30 Информационная программа «Факт»
14.40 «Колесо огня». Бразилия. 73, 74с.
15.40 «Только для женщин»
16.10 К 85-летию со дня рождения известного полярника А.Ф.Трешникова. «Возвращение к полюсу»
17.00 «Аистенок»
17.30 Информационная программа «Факт»
17.40 «Дикая кошка». Бразилия. 73,74с.
18.40 Экономика для всех
18.55 «Эпоха генетики». Фильм 7-й
19.25 «Спорт каждый день»
19.55 Из XX в XXI век. Заслуженный деятель искусств Л.А.Мазель
20.00 Программа мультфильмов: «Приключения Рекса. Рекс и

дрозд», «Телефон», «Из жизни карандашей»
20.30 Информационная программа «Факт»
20.40 Многосерийный худ. фильм «Моя жизнь». 2с.
21.50 «В кругу друзей.» Л.Рубальская
22.15 «То, что надо»
22.30 «Содружество». «Живописцы» Ч.2. «Виктор Аверин»
22.55 «Имя твое» - Иннокентий
23.00 «В эти дни... Много лет назад»
23.30 Информационная программа «Факт»
23.40 «Суррогатная мать». Телесериал (Бразилия). 41-я серия
00.35 Экономика для всех
00.50 «Субботнее настроение». Эстрадная программа «Фанера»
01.15 «Мужские заботы»
01.45 Музыкальная пауза (до 02.00)

ОТБ

9.00 Мультфильм
9.15 Рек-парад
9.15 Т/с «Золотая клетка»
10.05 Семейно-развлекательная игра «Третья кнопка»
11.05 Геннадий Хазанов «Чужие юбилеи»
16.00 Мужской интерес
16.30 Т/с для подростков. «Бестолковые» (США)
16.55 Новости
17.00 Х/ф «Аляска Кид»
18.00 М/ф «Великан - эгоист»
18.10 21 кабинет
18.40 Клип-презент
19.00 Новости ОТБ
19.40 ОТБ представляет «Изиюминка» (повторение)
20.00 «20:00» Информационная программа
20.30 Пушкинская премьера. Сергей Юрский в телевизионном фильме «Евгений Онегин». Глава 1-я
21.25 Рек-парад
21.30 Т/с «Украденная любовь»
22.20 Х/ф «Кто войдет в последний вагон»

РАДИО

6.12- 7.00 - Программа «Утро Бурятии»
7.15 - «Номын хурдэ» - «Колесо учения»
7.20 - «Гуламта»
7.40 - «Как живешь, ветеран?» - по материалам встреч министра социальной защиты населения и труда С.Т.Суминова и социальных служб Г.Улан-Удэ с ветеранами и пенсионерами
12.00 - Дневной выпуск новостей «Короткой строкой»
12.10-13.00 - Музыкальная волна радио бурятского радио: «Звезды бурятской оперы» (на бур.яз)
19.12 - Республиканские известия (на бур.яз.)
19.25 - «Радиоблиблиотека». Новые рассказы Д.Сультимова (на бур.яз)
19.40 - Республиканские известия (на рус.яз.)

14 среда

ОРТ

7.00 Доброе утро
7.15 Новости
7.30 «Во имя любви»
7.45 Мультфильм «Мире животных»
8.00 Домашняя библиотека
8.15 Вместе
8.30 Фильм «Случай в аэропорту»
8.45 Возвращение Третьяковки
9.00 «Герои боевика»
9.15 Новости
9.30 «Космическая полиция»
9.45 «Космическая компания»
10.00 «Два брата и старшие»
10.15 «Во имя любви»
10.30 Новости
10.45 Комедия «Реквием по филою»
11.00 «Здесь и сейчас»
11.15 «Жизнь и помни меня» 3 с.
11.30 Спокойной ночи, малыши!
11.45 «Время»
12.00 Острозащитный фильм «Огневая мощь»
12.15 Однако
12.30 «Имадонна в «Тихом доме» (1-20)

РОССИЯ

8.00-10.45 Доброе утро, Россия
8.45 Программа передач
9.15 Дежурная часть
9.45 Телемагазин
10.00 Товары почтой
10.15 «Миледи»
10.30 Вести
10.45 «Любимый Раджа»
11.00 Диалоги о животных
11.15 Мультфильмы
11.30 Музыка, музыка...
11.45 Вести
12.00 «Матери, жены и любовницы»
12.15 «Богатые и знаменитые»

БУРЯТСКОЕ ТВ

17.15 Программа передач
17.20 Концерт оркестра нар. инструментов ДМШ-№6
17.40 Самбаахай
18.00 Гомто
18.25 Концерт оркестра Гостелерадиокомпания
18.40 Родолнууд
19.00 Байгал
19.15 Эрбеса
19.45 Вы спрашивали?
20.00 Рек-тайм
20.15 Республиканские новости
20.30 Свет и тепло вашего дома
20.45 Поет «Забава»
20.55 Рек-тайм
20.55 Музыкальный калейдоскоп

РОССИЯ

21.00 Вести
21.15 Подробности
21.30 Сам себе режиссер
21.45 Политический детектив «Теплорегулятор»
00.05 «ПСИ фактор»
01.00 Дежурная часть
01.15 Вести
01.50 Автошоу

ТИВИКОМ

10.00 Т/с «Любовь и тайны Сансет Бич»

10.45 Телемаркет
11.00 Сегодня
11.15 Х/ф «Четвертая планета»
11.30 Сегодня
12.40 Сегодня
13.30 Старый телевизор: «Россия»
14.00 Сегодня
15.00 Сегодня
15.20 Суд идет...
15.30 Мультфильм
15.45 Сегодня
16.00 Сегодня
17.30 Т/с «Любовь и тайны Сансет Бич»
18.20 Впрок
18.45 Телемаркет
19.00 Сегодня
19.15 Сейчас
19.30 Муз.поздравления
19.45 Герои дня
20.00 Сегодня
20.30 Телемаркет
21.00 Сегодня
21.20 «Концерт на все времена». К дню рождения А.Пугачевой
24.00 Сегодня

АРИГ УС

16.00 Т/с «Дом собаки»
16.30 Те кто
16.45 Пальчики оближешь
17.15 Т/с «Дикая Роза»
18.05 Христианская программа: Победоносный голос верующего
18.35 ТСН-6
18.45 Музыкальный подарок
19.00 Формула успеха. Нон-стоп лист
19.15 Город в лицах
19.40 «Восточный экспресс»
19.55 Т/с «Блеск и нищета куртизанок» 2с
20.50 Фотоконкурс
20.55 Мужской клуб: губит людей не пиво
21.50 «Восточный экспресс»
22.05 Фотоконкурс
22.10 Формула успеха. Нон-стоп лист
22.20 ТК «Ариг Ус» представляет: Тайны Титаника. Часть 1
23.10 Формула успеха. Нон-стоп лист
23.25 Юмористический сериал: «Мистер БИН»
00.25 В мире людей
00.50 Диск-канал
01.20 Ночной сеанс: Х/ф «Дневники красной туфельки»

ПРОМЕТЕЙ-АСТ

14.00 Программа мультфильмов: «Мишка-мохнатик. Лети, птичка», «Муравьишка-хвастунишка»
14.30 Информационная программа «Факт»
14.40 «Колесо огня», Телесериал (Бразилия), 75 и 76 серии
15.40 Тележурнал «Только для женщин»
16.10 Квартетам народных артистов В. Дурова и Н.Ю. Дуровой. «Династия Дуровых»
16.40 Народные песни
16.55 «Имя твое» - Мария
17.00 «Аистенок»
17.30 Информационная программа «Факт»
17.40 «Дикая кошка», Телесериал (Бразилия), 75 и 76 серии
18.40 Экономика для всех

18.55 Научно-популярный сериал «Эпоха генетики». Фильм 6-й
19.25 Телеобозрение «Спорт каждый день»
19.55 Из XX в XXI век. Чемпионка Олимпиады 1972 года и мира по конному спорту Е.В.Петушкова
20.00 Программа мультфильмов «Приключения Рекса. Рекс и дядя», «Сказка про Емелю», «Ху ты!»
20.30 Информационная программа «Факт»
20.40 Тел. многосер. худ. фильм «Моя жизнь» 3с
21.50 Прет Л.Серебренников
22.15 «То, что надо»
22.30 Телефорум «Содружество». «Живописцы». Ч.3. «Шамиль Такташев»
22.55 «Имя твое» - Мария
23.00 «Темная для И.Хакамады...»
23.30 Информационная программа «Факт»
23.40 «Суррогатная мать». Телесериал (Бразилия). 42 серия
00.35 Экономика для всех
00.50 «Дом актера». К дню рождения Дома актера
01.15 «Мужские заботы»
01.45 Музыкальная пауза (до 02.00)

ОТБ

9.00 Новости ОТБ
9.30 Рек-парад
9.35 Т/с «Золотая клетка»
10.25 Интернет-кафе
10.50 Прикол. Еще прикол.
11.05 Елена Камбурова в программе «Острова Вячеслава Малежика»
11.45 Мультфильм
12.00 Цистскриптурм
16.30 Т/с для подростков. «Бестолковые» (США)
16.55 Новости
17.50 Х/ф «Аляска Кид»
18.00 Брэн-ринг
18.15 Новости ОТБ
18.45 Клип-презент
20.00 «20:00» Информационная программа
20.30 Пушкинская премьера. «Евгений Онегин». Глава 2-я
21.15 Т/с «Украденная любовь»
22.05 Рек-парад
22.10 Т/с «Комиссар Лиа Зоммер» (Германия)
23.05 Кинотеатр «Пять звезд». «Прекрасное лето 1914» (Франция)

РАДИО

6.12-7.00 - Программа «Утро Бурятии»
7.15 - Программа «Выбор»
7.40-8.00 - «Гомто нютаг». В передаче принимают участие председатель ассоциации крестьянских хозяйств «Саян улук» Кяхтинского района В.С.Лыгунов и Председатель комитета по национальной политике Народного Хурала республики Д.Ч.Борсоев (на бур.яз.)
12.00 - 12.10 - Дневной выпуск новостей «Короткой строкой»
19.12 - Республиканские известия (на бур.яз.)
19.25 - Передача для детей «Литературная среда»
19.40 - Республиканские известия (на рус.яз.)

АКВАБУР
Фирменные напитки Бурятии
«Ая-Тавга»
Напиток изготовлен по древним тибетским рецептам. Обладает приятным ароматом степной травы Ая-Тавга (чабрец). В состав входит золотой корень, помогающий снять нервные нагрузки и повышающий устойчивость к неблагоприятным воздействиям.
«Хамар-Дабан»
Напиток обладает нежнейшим вкусом и целебными свойствами. Разработан с использованием прописей тибетской медицины. В состав входит натуральный облепиховый сок, аскорбиновая кислота, экстракт травата и настои растительного сырья.
Свежесть, дарящая здоровье!
Телефон: (301-22) 26-36-88, 26-34-11

Кафедра экономики ВСТАКИ приглашает выпускников 13-14 апреля с.г. в связи с празднованием 25-летнего юбилея факультета УСКС. За справками и с предложениями обращаться по тел. 33-33-26 (спросить Лидию Михайловну).

ОАО «Республиканская типография»
Для вас, из первых рук
Папки «Выпускник», «До свидания, детский сад», «Для курсовых и дипломных работ», фотоальбомы, зачетные книжки, студенческие билеты.
Почетные грамоты.
Благодарственные письма.
ул. Борсоева, 13
Тел. 21-63-91.
Ул. Ленина, 35.
торг. площадь КСК ЗММК (киоск).
Центр. рынок (киоск).

ОАО «БУРЯТАВТОСЕРВИС»
Официальный дилер ОАО «ГАЗ»
Генеральный дилер ОАО «ЗМЗ»
«Волга» ГАЗ 3102/ 5 ст. КПП. двиг 406 /150000 р.
«Волга» ГАЗ 3102/ 5 ст. КПП. /125000 р.
«Волга» ГАЗ 3110/ 5 ст. КПП. /100000р.
«Газель» ГАЗ 2705/ 7 мест. люкс /105000р.
Предпродажная подготовка.
Гарантии и обслуживание.
Оформление документов.
Широкий выбор запасных частей к автомобилям «Волга», «Газ», «Уаз».
Двигатели 406;
Двигатели 402, 513.

15 четверг

ОРТ

7.00 Доброе утро
7.15 Новости
7.30 «Во имя любви»
7.45 Человек и закон
8.00 Клуб путешественников
8.15 Домашняя библиотека
8.30 Вести
8.45 «Случай в аэропорту» 2 с.
8.55 Возвращение Третьяковки
9.00 «Герои боевика»
9.15 Новости
9.30 «Космическая полиция»
9.45 Волшебный мир
10.00 «Лица Сезам»
10.15 «Два брата и старшие»
10.30 «Во имя любви»
10.45 Вести
10.55 Угадай мелодию
11.15 Здесь и сейчас
12.00 Чтобы помнили. Юрий Белов
12.45 Премьера фильма «Алла Пугачева. Новейшая история»
12.55 Спокойной ночи, малыши!
13.00 Время
13.15 Алла Пугачева «Избранное»
13.30 Однако

РОССИЯ

8.00-10.45 Доброе утро, Россия
8.45 Программа передач
9.15 Дежурная часть
9.45 Телемагазин
10.00 Товары почтой
10.15 «Миледи»
10.30 Вести
10.45 Театр плюс ТВ. Ольга Волкова
11.00 Мультфильмы
11.15 Диалоги о животных
11.30 Мультфильмы
11.45 Музыка, музыка...
11.55 Вести
12.00 Психологическая драма «Рекс» 1с
12.15 «Богатые и знаменитые»
12.30 Музыка, музыка...
12.45 Первые поцелуи

БУРЯТСКОЕ ТВ

10.45 Мультфильм
11.00 Сагай хурд
11.15 Байгал
11.30 Концерт оркестра Гостелерадиокомпания
11.45 Семейный круг
11.55 Рек-тайм
12.00 Республиканские новости
12.15 Наедине со всеми
12.25 Поет «Забава»
12.55 Рек-тайм
12.55 Музыкальный калейдоскоп

РОССИЯ

21.00 Вести
21.15 Подробности
21.30 Два роаяля
21.45 Оевик «Золото партии»
00.15 Слушается дело
01.00 Дежурная часть
01.15 Вести

ТИВИКОМ

10.00 Т/с «БЛюбовь и тайны Сасет Бич»

10.45 Телемаркет
11.00 Сегодня
11.15 Х/ф «Аины Южной Каролины» (США)
12.50 Мультфильм
13.00 Сегодня
13.20 От «Винта!»
13.30 Старый телевизор: «Красное и черное»
15.00 Сегодня
15.20 Т/с «Детектив Наш Бриджес»
16.20 Сегоднячко
17.00 Сегодня
17.30 Т/с «Любовь и тайны Сансет Бич»
18.20 Впрок
18.45 Телемаркет
19.00 Сегодня
19.15 Сейчас
19.30 Муз.поздравления
20.00 Садар-спорт
20.30 Телемаркет
21.00 Сегодня
21.20 Т/с «Детектив Наш Бриджес»
22.20 В Лановой, Г.Юматов в детективе «Огарева,6»
24.00 Сегодня

АРИГ УС

16.00 Т/с «Дом собаки»
16.30 Те кто
16.45 Вы-очевидец
17.15 «Дикая Роза»
18.05 Победоносный голос верующего
18.35 ТСН-6
18.45 Музыкальный подарок
19.00 Формула успеха. Нон-стоп лист
19.15 Дорожный патруль
19.45 Мой город
19.45 Т/с «Блеск и нищета куртизанок» 3с
20.45 Фотоконкурс
21.00 Я сама: Ради детей
21.45 Фотоконкурс
22.50 Восточный экспресс
22.55 Формула успеха. Нон-стоп лист
22.20 Тайны Титаника. Ч.2
22.70 Формула успеха. Нон-стоп лист
23.25 В мире людей
23.55 Т/с «Зов убийцы»
00.45 Диск-канал
01.15 Ночной сеанс: «Дневники красной туфельки»

ПРОМЕТЕЙ-АСТ

14.00 Программа мультфильмов: «Мишка-мохнатик. Испытание пернати», «Двоймовочка»
14.30 Информационная программа «Факт»
14.40 «Колесо огня», Телесериал (Бразилия), 77 и 78 серии
15.40 Тележурнал «Только для женщин»
16.10 К 65-летию присвоения первого звания Героя Советского Союза «Челюскинская эпопея». Ч.1.
16.40 И.Кобзон исполняет песни о любви

РАДИО

6.12-7.00 - Программа «Утро Бурятии».
7.15 «Введение во храм»
7.20 - «В структурах власти»
7.40 - Передача «Легкое дыхание»
12.00 - Дневной выпуск новостей «Короткой строкой»
12.10 - 13.00 Музыкальная волна радио Бурятского радио: «Встреча для вас» - передача о заслуженной артистке России С.Данзанэ
19.12 - Республиканские известия (на бур.яз.)
19.27 - Актуальное интервью (на бур.яз.)
19.40 - Республиканские известия (на рус.яз.)

18.55 Научно-популярный сериал «Эпоха генетики». Фильм 9-й
19.25 «Спорт каждый день». Телеобозрение
19.55 Из XX в XXI век. Кинорежиссер, заслуженный деятель искусств А.Н.Митта
20.00 Программа мультфильмов «Приключения Рекса. Рекс-воспитатель», «Три мушкетера», «Приключение на даче»
20.30 Информационная программа «Факт»
20.40 Тел. многосер. худ. фильм «Анна». 1с.
21.35 «В кругу друзей» Н.Зиновьев
22.05 «То, что надо»
22.20 Телефорум «Содружество». «Скульптор Мария Баркова»
22.55 «Имя твое» - Поликарп
23.00 «Ваши письма». Будущий М.Ганопольский
23.30 Информационная программа «Факт»
23.40 «Суррогатная мать». Телесериал (Бразилия). 43 серия
00.35 Экономика для всех
00.50 «С днем рождения, Алла Борисовна!» Музыкальная программа
01.15 «Мужские заботы»
01.45 Музыкальная пауза

ОТБ

9.00 Новости ОТБ
9.30 Рек-парад
9.35 Т/с «Золотая клетка»
10.35 Лицом к городу
11.30 Хроно в мире авто- и мотоспорта
16.00 Коричный спорт
16.30 Т/с для подростков. «Бестолковые» (США)
16.55 Новости
17.00 Х/ф «Аляска Кид»
18.00 Интернет-кафе
18.35 Архитектурная галерея
18.40 Клип-презент
19.00 Новости ОТБ
19.15 Л/ф «Исчезающий мир»
19.45 Прикол. Еще прикол.
20.00 «20:00» Информационная программа
20.30 ОТБ представляет «Центр недели»
21.00 Т/с «Украденная любовь»
21.30 Рек-парад
21.35 Т/с «Комиссар Лиа Зоммер» (Германия)
22.50 Фильм из сериала «Наварро». «Обмен»

Реклама в «Буряад Унэн» и «Бизнес-Олзо». Тел.: 21-62-62.

Специализированный магазин «БУРЯТСКАПРОМСНАБ»
Запасные части к тракторам и СХМ
ДТ-75:
- лента тормозная 705
- лента фрикционная 594
- шкив тормозной 393
- шестерки КПП
- уплотнение в сборе 223
- гусеница 9000
- каретка
МТЗ-80
- поршневая группа 3500
- колесная в сборе 3500
- вкладыши шат/рем. Н1Н2Р1 150/220
- головка цилиндров 1800
- клапан впускной (выпускной) 60/65
- наконечник рулевой 150
- сапник водяного насоса 40
- диск сцепления 355
- брус передний 1620
- цапфа лев./прав. 600
- гидрораспределитель Р80 1780
- топливный насос 4 УПНМ 2500
- топливный насос 2 УПНМ 2300
СХМ
- лемех плуга 75
Инструмент
Подшипники
Ремни
Спецжда
электроды МР УОНИ 9,50 за кг
Формы оплаты - наличный расчет, бартер, вексель, зачеты.
пос. Заречный, ул. Строителей, 8 тел.: 22-51-33

16 ПЯТНИЦА

ОРТ

7.00 Доброе утро
10.00 Новости
10.15 «Во имя любви»
11.15 Человек в маске
12.00 Чобы помнили. Юрий Белов
12.40 Смак
13.00 Новости
13.15 Вместе
14.00 «Случай в аэропорту» 3 с.

РОССИЯ

8.00-10.45 Доброе утро, Россия!
8.20 У всех на устах
8.45 Программа передач
9.15 Тысяча и один день
10.15 Дежурная часть
10.45 Телемагазин
11.00 Товары почтой
11.10 «Миледи»
12.00 Вести
12.30 Фильм «Алавердоба»
13.10 Короткометражный худ. фильм

БУРЯТСКОЕ ТВ

18.00 - 21.00 Информационно-музыкальная программа «В пятницу вечером» в программе:
19.00 Байгал
19.15 Криминальная хроника
20.00 - Республиканские новости
20.25 От первого лица. Зам. председателя Правительства, министр финансов РБ Налетов А.Ю.

РОССИЯ

21.00 Вести
21.30 Подробности
21.45 Городок
22.20 Комедия «Опасности любви» (Испания)
00.25 Подумай
00.55 Дежурная часть
01.10 Вести

ТИВИКОМ

10.00 Т/с «Любовь и тайны Сансет Бич»

10.45 Телемаркет
11.00 Сегодня
11.15 В.Лановой, Г.Юматов в детективе «Огарева,6»
12.40 Мультфильм
13.00 Сегодня
13.20 Старый телевизор: «Красное и черное»
15.00 Сегодня
15.20 Арина
16.10 Мультфильм
16.20 Сегодня
17.00 Сегодня
17.30 Т/с «Любовь и тайны Сансет Бич»
18.20 Впрок
18.45 Телемаркет
19.00 Сегодня
19.25 Сейчас
19.35 Муз.поздравления
20.00 Герой дня
20.30 Сейчас
20.40 Телемаркет
21.00 Сегодня
21.25 Остросюжетный фильм «Человек с пистолетом» (Канада)

АРИГУС

16.00 Т/с «Дом собаки»
16.30 Те кто
16.45 СВ-шоу
17.15 Т/с «Дикая Роза»
18.05 Победоносный голос ведущего
18.35 ТОН-6
18.45 Музыкальный подарок
19.00 Формула успеха. Нон-стоп лист
19.15 Дорожный патруль
19.30 Восточный экспресс
19.45 Т/с «Блеск и нищета куртизанок» 4с
20.45 Фотокурс
20.50 ОСП-студия
21.45 Фотокурс
21.50 Восточный экспресс
22.05 Формула успеха. Нон-стоп лист
22.20 Русские исследователи о Гитанике
22.30 Т/с «Вавилон-5»
23.20 Формула успеха. Нон-стоп лист
23.35 Радио-хит
00.35 Знак качества. Дорогая Алла Борисовна!
01.00 Поздравления Пугачевой
01.05 Т/с «Дневники красной туфельки»

ПРОМЕТЕЙ-АСТ

14.00 Программа мультфильмов: «Мишка-мохнатик, Разноцветные шалости», «Сегодня день рождения»
14.30 Информационная программа «Факт»
14.40 «Колесо огня». Телесериал (Бразилия). 79 и 80 серии
15.40 Тележурнал «Только для женщин»
16.10 «Челюскинская эпопея». Ч.2

16.40 Поет София Ротару
16.55 «Имя твое» - Никита
17.00 «Аистенок»
17.30 Информационная программа «Факт»
17.40 «Дикая кошка». Телесериал (Бразилия). 79 и 80 серии
18.40 Экономика для всех
18.55 «Эпоха генетики». Фильм 10-и
19.25 «Спорт каждый день». Телеобозрение
19.55 Их XX в XXI век. Композитор и певец А.Градский
20.00 Программа мультфильмов: «Приключения Рекса. Рекс-актер», «Сказка о сказках», «Красивая коза и лягушка»
20.30 Информационная программа «Факт»
20.40 Тел. многосер. худ. фильм «Анна» 2с.
21.35 Песни и романсы в исполнении М.Звездинского
22.05 «То, что надо»
22.20 Телефорум «Содружество». «Поэтесса Нинель Мордовина»
22.55 «Имя твое» - Никита
23.00 «Вверх по лестнице»
23.30 Информационная программа «Факт»
23.40 «Суррогатная мать». Телесериал (Бразилия) 44с.
00.35 Экономика для всех.
00.50 Кинopanorama. Встречи
01.15 «Мужские заботы»
01.45 Музыкальная пауза (до 02.00)

ОТБ

9.00 Новости ОТБ
9.30 Рек-парад
9.35 Т/с «Золотая клетка»
10.20 Футбол в диалогах
11.00 Мультфильм
11.30 Клуб авторской песни
11.50 Мультфильм
16.15 Звездный экспресс. Данс-шоу
16.30 Т/с для подростков. «Бес-толковые» (США)
16.55 Новости
17.00 Х/ф «Аляска Кид»
18.00 Музыка в музеях мира
18.25 Рек-парад
18.30 Клип-презент
19.00 Новости ОТБ
19.15 Х/ф «Исчезающий мир»
19.45 Ералаш
20.00 «20:00» Информационная программа
20.30 ОТБ представляет «Наш современник»
21.00 Т/с «Ложь во спасение» (Мексика)
21.50 Рек-парад
21.55 Т/с «Комиссар Лиа Зоммер» (Германия)
22.50 Х/ф «Банда Бенникера, или Дорогая Лолла!» (США)

РАДИО

6.12 - 7.00 - Программа «Утро Бурятии»
7.15 - Программа «Встречи».
7.40 - 8.00 «Юность республики» (на бур.яз)
12.00 - Дневной выпуск новостей «Короткий строк»
12.10 - 13.00 - Музыкальная программа по заявкам радиослушателей «Час вашего письма»
19.12 - 20.00 «Вчера. Сегодня. Завтра». Информационный выпуск программы

Автоцентр «ГАЗАВТОТЕХОБСЛУЖИВАНИЕ»
предлагает автомобили
ГАЗ-3102, ГАЗ-3110 (150 л.с. 5-ти ступ. КПП, ГУР), микро-автобусы «СОБОЛЬ», «ГАЗЕЛЬ»
ГАЗ-33021.
А также все виды запасных частей на легковые и грузовые автомобили марки ГАЗ.
Наш адрес:
г.Улан-Удэ, ул. Шаляпина, 39
тел. 34-27-15.

Провожу автотехнические экспертизы по дорожно-транспортным происшествиям. Образование инженерно-техническое по автомобильной специальности. Руководил ГАИ МВД Бурятской АССР 18 лет. Регистрационное свидетельство серии Ж №4705. Домашний телефон 34-96-26.
СРИБНЫЙ ВЛАДИМИР ФЕДОСЕЕВИЧ

ТРАНСАГЕНТСТВО «ИСАП» ОКАЗЫВАЕТ ДИСПЕТЧЕРСКИЕ УСЛУГИ ПО АВТОПЕРЕВОЗКАМ
Внимание! Трансагентство «ИСАП» принимает заявки от грузоотправителей и водителей для транспортировки по г. Улан-Удэ, Бурятии, России, в Монголию и Китай.
Ориентировочный тариф по автоперевозкам для взаиморасчета (оплата в рублях):
(расст., км+200) x (вес, т+1) x (40-вес, т) : 100

Трансагентство «Исап» работает ежедневно с 9 до 20 часов.
Тел.: 37-20-64, 21-62-62.

фармацевтическая компания
АПТЧКА
НА КЛЮЧЕВСКОЙ
Лекарственные средства
Издали медицинского назначения
Лекарственные травы
Детское питание
Элитная косметика
Розничный отдел с 8 до 20 часов.
УМЕРЕННЫЕ ЦЕНЫ
Оптовый отдел с 9 до 18 часов
Адрес: 670013 г. Улан-Удэ ул.Ключевская 42 «а».
тел./факс (3012) 37-05-01 проезд до остановки Юношеская библиотека трамваем № 4, автобусы 30, 29,17, 1, 74.
Добро пожаловать!

ПРОФИЛАКТОРИЙ «ЧЕЛНОЧОК» ПРИГЛАШАЕТ НА ЛЕЧЕНИЕ И ОТДЫХ
Здесь Вас ждут спальные корпуса с одно-двухместными палатами, столовая с четырехместными посадками. К услугам посетителей гордость профилактория - лечебный корпус, оснащенный медицинской аппаратурой, аналогов которой в России единицы. Здесь лечат остеохондрозы, хронические артриты, сосудистые заболевания нижних конечностей. Лечебная база профилактория имеет весь арсенал физиотерапевтической аппаратуры. Лечение, массаж входят в стоимость путевки.
Мы принимаем и эффективно лечим больных с хроническими бронхитами, заболеваниями печени, желудка, кишечника.
Квалифицированные врачи, гостеприимный персонал всегда рады Вам.
Сроки лечения 12, 15, 21 дней. Услуги автотранспорта. Обращаться: г. Улан-Удэ, ул. Сахьяновой, 9, профком ТСМ
33-22-90; 33-19-08.

17 суббота

ОРТ

8.55 Комедия «Время летать»
10.30 Слово пастыря
10.45 Домашняя библиотека
11.00 Новости
11.15 «100%»
11.45 Утренняя почта
12.20 «Каламбур»
12.50 Смак
13.15 Возвращение Третьяковки
13.40 Загадка Набокова. К 100-летию писателя
14.20 Фильм «Звездапад»
16.00 Новости
16.15 Цивилизация
16.45 В мире животных
17.25 Умники и умницы
17.50 Мультфильм
18.20 Как это было
19.00 Новости
19.15 КВН-ассорти
19.40 Ералаш
19.55 Экстренный вызов
20.25 Остросюжетный фильм «Тревожное воскресенье»
22.00 Время
22.35 Секретные материалы
00.15 Тема недели
00.35 Футбол. Чемпионат России. «Торпедо» - «Динамо» (до 02.30)

РОССИЯ

9.00 Мультфильм
9.15 Фильм-сказка для детей «Король Дроздобород» (Германия)
10.30 Мультфильмы
11.00 Доброе утро, страна
11.35 Сам себе режиссер
12.05 Сто к одному
12.50 Любовь с первого взгляда
13.15 Золотой ключ
13.30 Домашние хлопоты с Натальей Варлей
13.55 Телесериал «Тайна Сахары» (Италия)
15.00 «Степные мелодии» на сцене Оперного (1-ое отделение)
16.05 Деловое партнерство Москва-Бурятия
16.40 Тарвагатайский фольклорный ансамбль «Судьбушка». Пасхальная неделя
17.40 Сегодня - День Российской пожарной охраны
18.00 Примите поздравления

РОССИЯ

19.00 Моя семья
20.00 Сиреневый туман
21.00 Вести
21.35 Комедия «Ребенок на прокат» (США)
23.10 Фильм «Луна-парк» (Россия-Франция)
01.05 Горячая десятка

ТИВИКОМ

10.00 «Захватчики» сериал
10.45 Телемаркет
11.10 Криминал
11.35 Впрок
11.55 Т/с «Минго-инопланетянин»
12.25 Телемаркет
13.00 Сегодня
13.15 Профессия - репортер: «700 километров любви»
13.30 Своя игра
14.00 Русский век. М.Пуговкин
14.30 Старый телевизор: к/ж «Фитиль»
15.00 Сегодня
15.15 Т/с «Она написала убийство»
16.10 Идет суд...
17.00 Сегодня
17.20 Мультфильм
17.30 Жог-шоу
18.00 Муз.поздравления
19.00 Школьное ТВ
19.30 Пойми меня
20.05 Телемаркет
20.30 Герой дня без галстука
21.00 Сегодня
21.20 Футбольный клуб
22.05 Ч.Чейз в комедии «Семейный отпуск»
24.00 Сегодня
00.40 Ток-шоу «Про это»

АРИГУС

9.00 Мультсериал «Сказки братьев Гримм»
9.25 Сериал «Неоновый всадник»
10.20 Нон-стоп лист
10.25 Т/с «Таинственный остров»
10.50 «Чердачок» Юмористическое шоу
11.10 Star Start
11.50 Путешествия с Нац. Геогр. Общ-м
12.50 М/ф «Левша»
13.35 Нон-стоп лист
13.45 Нью-Йорк, Нью-Йорк
14.10 ОСП-студия
15.00 Это - Жириновский!
15.25 Нон-стоп лист
15.30 Сериал по выходным: «Возвращение на остров сокровищ»
16.30 Я сама: Мой сын - бывший наркоман
17.20 Формула успеха. Нон-стоп лист
17.35 Жизнь в слове
18.05 «Чехов и К», «Забыв», «Святая простота», «Гость»
18.55 Музыкальный подарок
19.20 Т/с «Найтмен»
20.05 Формула успеха. Нон-стоп лист
20.20 Мой город
20.35 СВ-шоу
21.05 Ален Делон в детективе «Прощай друг»
23.10 Формула успеха. Нон-стоп лист
23.25 Обзор
00.15 Максидром
00.45 Ночной сеанс: Двойная жизнь Вероники

ПРОМЕТЕЙ-АСТ

14.00 «В кругу друзей». Е.Весник
14.30 Фильм - детям: «Проданный смех». 1с.
15.35 М/ф. «Светлячок №5»
15.45 Телефорум «Содружество»
16.40 «Я люблю зверей». Ведущая Н.Истратова
16.55 В нашей программе в апреле
17.00 «Аистенок»
17.45 Программа мультфильмов: «Маленький Мук», «Свинья-копилка»
18.10 «Мастерская композитора». Людвиг ван Бетховен
18.25 Театр на экране: Фильм-спектакль «После трехпадения» 1с.
19.35 «Золотые голоса в России». Заслуженный артист России, солист Мариинского театра Николай Пугачев
20.00 «XX век в лицах»
21.00 Прикл. фильм «Хищники»
22.25 Алло, Россия!
22.55 В нашей программе в апреле
23.00 «Субботнее настроение» Эстрадная программа
23.25 «Ваши письма». Ведущий М.Ганапольский
23.55 «Антология поэзии». Алексей Алухтин
00.15 Мультфильм для взрослых «Саушкин, который не верил в чудеса»
00.25 Тел. худ.фильм «Труффальдино из Бергамо». 1с.
01.35 «Вверх по лестнице»

ОТБ

13.40 Программа передач
13.45 На караул
14.00 «Петровка, 38»
14.20 Сериал для детей «Кэтуизл»
14.45 Детский канал
15.40 М/с «Корова и цыпленок» (США)
16.00 Оставьтесь с нами
16.10 Клип-презент
16.25 За Садовым кольцом
16.50 Подумаем вместе
17.20 Х/ф «Клуб шпионов» (США)
18.55 Новости
19.15 Футбол в диалогах
19.55 М/ф «Али-Баба и сорок разбойников»
20.25 Хрустальный глобус
21.15 Софи Марсо и Филипп Нуаре в фильме «Дочь Д'Артаньяна» (Франция)
23.30 Х/ф «Поцелуй и сказки» (США)

РАДИО

7.12 - Информация, объявления
7.15-8.00 - Программа «Мэндэ амар, минии Буряад орон» (на бур.яз)
8.10 - 9.00 - «Вчера. Сегодня. Завтра». Информационная программа
19.02 - 20.00 - Радиожурнал «Степные мелодии»

18 воскресенье

ОРТ

9.00 Приключенческий фильм «Поезд вне расписания»
 10.15 Ералаш
 10.30 Дисней-клуб
 11.00 Новости культуры
 11.15 Непутевые заметки
 12.05 Утренняя звезда
 13.00 Армейский магазин
 13.35 Играй, гармонь любимая
 14.00 Крестьянские ведомости
 14.30 Все путешествия команды Кусто
 15.25 Смехопанорама
 16.00 Новости
 16.15 Клуб путешественников
 17.05 Приглашение к музыке
 17.35 Дисней-клуб
 18.30 Авторская программа Владимира Молчанова «Помню... люблю» Константин Листов
 19.00 Колесо истории
 19.45 Ералаш
 20.10 «Любить по-русски» Фильм 2-ой

РОССИЯ

9.00 Мультфильмы
 9.30 Служу Отечеству
 10.00 Сельские вести
 10.30 Почта РТР
 11.00 Доброе утро, страна
 11.30 Устами младенца
 12.00 Аншлаг представляет
 12.30 Городок
 13.00 Русское лото
 13.40 Мир книг с Леонидом Куравлевым
 13.55 «Тайна Сахары»
 15.00 Вести
 15.30 Федерация
 16.10 Парламентский час
 17.10 Закон и порядок
 18.00 Диалоги о животных
 19.00 Старая квартира. Год 1983. Часть 1-ая
 20.00 Совершенно секретно
 21.00 К-2 представляет
 22.00 Зеркало
 22.55 Неделя комедии. «За прекрасных дам»
 00.20 Дежурная часть
 00.50 Кинозал «К-2». Мелодрама «Воздушный поцелуй»

ТИВИКОМ

10.00 Т/с «Захватчики»
 10.45 Телемаркет
 11.15 Н.Еременко-мл., Т.Нигматулин в боевике Пираты XX века»
 12.40 Мультфильм
 13.00 Сегодня
 13.15 Телемаркет
 13.45 Н.Кидман, М.Китон в х/ф «Моя жизнь»
 15.50 Мультфильм
 16.20 Д/с «Жизнь замечательных зверей»
 17.00 Сегодня
 17.15 Д/с «Любовные истории, которые потрясли мир»
 17.45 Перехват
 18.30 Муз.поздравления
 19.00 Телемаркет
 19.15 Арина
 20.05 Ж.Рено в комедии «Ягуар»
 22.00 Итого
 23.00 Итого
 23.20 Т/с «Солдаты удачи»
 00.20 Куклы
 00.35 Футбол. Чемпионат России.

АРИГУС

9.00 М/сериал: «Старые знакомые»
 9.25 М/с «Сказки братьев Гримм»
 9.50 Т/с «Неоновый всадник»
 10.40 Нон-стоп лист
 10.45 Т/с «Таинственный остров»
 11.10 Пальчики оближешь
 11.40 Наше кино: Л.Федосеева-Шукина, О.Ефремов «Шофер на один рейс!» 1, 2 с
 14.00 Звезды о звездах
 14.30 Нон-стоп лист
 14.35 Мужской клуб: Особенности национальной речи
 15.25 Памяти Н.Крючкова «Трактористы»
 16.55 Нон-стоп лист
 17.00 Юмористическая программа «БИС»
 17.30 Благая весть
 18.00 Вы-очевидец
 18.30 Формула успеха. Нон-стоп лист
 18.45 Музыкальный подарок
 19.05 Дар
 19.20 Формула успеха. Нон-стоп лист
 19.35 И.Смокуновский и А.Абдулов в фильме «Гений» 1 и 2 с
 22.20 Формула успеха
 23.35 Наша музыка: Катя Лель
 23.35 Ночной сеанс: фильм Луиса Бунюэля «Млечный путь»

ПРОМТЕЙ-АСТ

14.00 «Страна «Фестивалия». Ведущий В.Грамматиков
 14.25 Фильм-детям «Проданный

смех» 2с.
 15.35 «Музыкальная жизнь». Дмитрий Михайлов
 16.30 «Вояж без сакояжа»
 16.55 Анонс недели
 17.00 «Аистенок». Детский час
 17.45 М/ф. «Детский альбом». «Приключения точки и запятой»
 18.20 Театр на экране. «После грехопадения» 2с.
 19.35 «Кинопанорама. Встречи»
 20.00 «Вас приглашает...» Изабелла Юрьева
 20.55 «На пороге века». Ведущий Д.Захаров беседует с публицистом А.Кырлежовым
 21.20 Прикл. фильм «Дорогой страдания и нева»
 22.55 Анонс недели
 23.00 «Музыкальный вернисаж». В.Готовцева
 23.25 «Россия далекая и близкая»
 23.55 «Галерея». Николай Аргунов
 00.10 Мультфильм для взрослых: «Непьющий воробей»
 00.25 Тел. худ. фильм «Труффальдино из Бергамо». 2с.
 01.35 «В эти дни... Много лет назад»

ОТВ

13.55 Программа передач
 14.00 «Как котенку построили дом»
 14.20 Сериал для детей «Катуизл»
 14.45 Детский канал
 15.35 Мультсериал «Корова и цыпленок» (США)
 15.55 Оставьтесь с нами
 16.05 Квадратные метры
 16.20 Мультпарад «Чудесница»
 16.40 21 кабинет
 17.10 Х/ф «Коротышка и Огненный» (США)
 18.55 Новости
 19.10 «ВДНХ - новая версия»
 19.45 «Облако 9»
 20.30 Московский шлягер
 20.50 М/с «Царь горы»
 21.10 Живые легенды. «Секрет Олега Лундстрема»
 22.10 Новости
 22.20 Оставьтесь с нами
 23.35 Х/ф «Лев готовится к прыжку» (Венгрия)
 24.00 Х/ф «Безумная шестерка» (США)

РАДИО

7.12 - Информация, объявления
 7.15-8.00 - Программа «Мэнда амар, минии Буряад орон» - «Утро Бурятии»
 8.10-9.00 - Литературно-художественная программа «АПТАРГА-НА»
 9.10-10.00 - «Школьный канал»: «Мир твоих увлечений». «Анда нүхэд».

ОАО «УЛАН-УДЭНСКИЙ СУДОСТРОИТЕЛЬНЫЙ ЗАВОД» ПРЕДЛАГАЕТ:

КУЛЬТИВАТОР КПЭ-3,8М с катками выравнивателя КВ-4

Выпускаемый заводом культиватор КПЭ-3,8М разработан на основе серийного культиватора КПЭ-3,8. Модернизация культиватора произведена для возможности (и необходимости) установки катков выравнивателя КВ-4. Культиватор рыхлит почву и подрезает сорняки, катки-выравниватели изменяют почву, выравнивают поверхность поля, вычесывают сорняки и разбрасывают их на поверхность поля, при этом стебли сорняков плюшуются вдоль стебля, что не дает им в дальнейшем прорасти. На глубине 3-4 см, создается уплотненный влагосберегающий слой, что обеспечивает при дальнейшем посеве стабильную глубину заделки семян (что исключает «выгон»). Применение культиватора КПЭ-3,8М с КВ-4 позволяет отказаться от дискования и боронования полей. По данным ОПКТБ Сиб ИМЭ (г. Новосибирск) в Западной Сибири от этих операций отказались. Очистка поля от сорняков по данным опытной эксплуатации в Бурятии достигает 95-98%. Эффективность применения КПЭ-

3,8 М с КВ-4 повышает урожайность полей на 2-4 ц с гектара (данные по пшенице).

Характеристика:
 Ширина захвата - 4м.
 Глубина обработки - 80-150мм.
 Рабочая скорость - 6-10 км/час.
 Производительность - до 3 га в час.

Применение культиватора КПЭ-3,8 М с КВ-4, учитывая высокую эффективность при вычесывании сорняков, выравнивание поверхности поля, отказ от дискования и боронования снижает затраты в 2-3 раза по сравнению с существующими технологиями.

670000, Россия, Бурятия, г. Улан-Удэ, ул. Корабельная, 32
 Контактные телефоны: (3012) 21-33-55 служба маркетинга и сбыта; (3012) 21-96-62 факс.

20 апреля - Родительский день
 Салон ритуальных услуг

РЕКВИЕМ

ул. Ербанова, 11. (Центральный дом быта).
 Тел. 21-20-20, 044.

Регистрация предприятий и предпринимателей
 Бизнес-планы
 Взаимозачеты
 Переводы

В продаже: Новый справочник предприятий «Деловая Бурятия-99» Самая полная и достоверная информация о предприятиях республики и г.Улан-Удэ. Сведения о 100 лучших компаниях Бурятии и предприятиях монополистах на рынках РБ и т.д.

21-54-90

Информационный центр «Бизнес-Б»

КОЛГОТКИ, НОСКИ, ОБУВЬ

Бельевой трикотаж детский, взросл., г.Москва
 трико х/б взрослое, детское, г.Москва
 колготки п/ш 3 видов, легинсы, Москва, Смоленск
 колготки х/б, Москва, Смоленск
 колготки эластик, Москва, Смоленск
 колготки х/б детские (все размеры), Москва
 чулки х/б женские, Смоленск, Ногинск
 носки х/б, п/ш детские, мужские, Санкт-Петербург
 сапоги суконные, Омск
 сапоги кирзовые, г.Москва
 ботинки суконные, мужские
 обувь комнатная мужская, женская
 обувь кожаная зимняя, весенняя, взрослая, детская
 Туфли мужские кожаные, г.Новосибирск
 Туфли кож., школьные на мальчиках и девочек

(низкие цены),
 34 руб.,
 44 руб.,
 33 руб.,
 9 руб.,
 от 12 руб.,
 14 руб.,
 от 4 руб.,
 128 руб.,
 176 руб.,
 144 руб.,
 (низкие цены),
 (низкие цены),
 250 руб.,
 от 160 руб.

Лицензия 245-ОК от 5.09.97 г.

Продается стенка б/у, недорого. Тел.: 26-39-25.

Писатели Бурятии, редакция газеты «Буряад үнэн», общественность республики выражают глубокое соболезнование семье, родным и близким по случаю безвременной кончины народного поэта Бурятии, члена Союза писателей России **ЛИПАТОВА Владимира Викторовича** Гражданская панихида состоится 8 апреля в Доме печати, ул. Каландаришвили, 23 в 12 часов.

Регистрация предприятий и предпринимателей
 Тиражирование сотни копий в минуту в присутствии Заказчика
 Брошюрование скрепками, пружинами
 В продаже справочник предприятий Деловая Бурятия-99 спрашивайте в киосках и книжных магазинах
БИЗНЕС-ЦЕНТР «Деловая Бурятия»
 Ул.Гигарина, 22, офис-2 (ост. «Юбилейный»)

ЦЕНТР ВОСТОЧНОЙ МЕДИЦИНЫ

670000 Бурятия г. Улан-Удэ ул. Линховойна, 10 а/я 2205, факс (3012) 21-44-20, бокс 126, тел.: 21-14-39, 21-29-70.

УНИКАЛЬНЫЙ МЕДИЦИНСКИЙ СЕРВИС

используются возможности тибетской медицины Бурятии, достижения современной медицинской науки и опыт практикующих врачей

ДИАГНОСТИЧЕСКИЕ МЕРОПРИЯТИЯ

врачи тибетологи и эмчи-ламы используют диагностику по пульсу, также проводится диагностика на автоматизированном пульсодиагностическом комплексе, позволяющем выявлять болезни на субклиническом уровне

ОБЪЕМ ЛЕЧЕБНОЙ ПОМОЩИ

- фитотерапия с использованием лекарственных трав, собранных в экологически чистых районах
 - иглоукалывание, прижигание, кровопускание
 - восточный массаж, мануальная терапия, гимнастика Ушу, Цигун
 - тибетские ванны ТАБАН АРШАП, высокоэффективные при болезнях суставов, позвоночника, кожных поражениях, нервных болезнях, омоложении организма

СПЕЦИАЛИСТЫ КЛИНИКИ ПОМОГУТ ВАМ РЕШИТЬ ПРОБЛЕМЫ, ВОЗНИКШИЕ СО ЗДОРОВЬЕМ!

КЛИНИКА ЦВМ

ПРИГЛАШАЕМ жителей Сибирского региона и гостей в лечение и оздоровление в клинику Центра восточной медицины, расположенной в живописной зоне отапливая г.Улан-Удэ.

Стоимость пребывания и лечения в клинике в сутки 177 руб. (3-х разовое питание).

Для Вас комфортабельные 12-х местные комнаты со всеми удобствами, тепло и горячая вода круглый год.

ДОБРО ПОЖАДОВАТЬ!
 контакт, тел.: 21-22-00, 21-20-00 (круглосуточно)

Пансионат «Верхняя Березовка»

Обращаться по телефону: 34-43-44; 34-45-75.

Эффективное лечение и отдых. Врачи высшей и I категорий. Удобные, благоустроенные палаты. Лечебное 4-х разовое питание. Современное медицинское оборудование.

МЫ ЖДЕМ ВАС!

Лечение органов дыхания вне обострения, бронхиальной астмы, несложных сердечно-сосудистых, урологических, акушерско-гинекологических заболеваний, больных в астено-невротическом состоянии, стоматологические услуги, зубопротезирование. Услуги кабинета массажа, лечебной физкультуры, атлетической гимнастики, мануальной терапии, консультация тибетолога.

Сентябриин нэгэндэ үргэн ехэ гурбан дахар гэрэй хоёрдохи дахарта линеикэ боложо, хургуулин директор ородоор амаршалгын үгэнүүдые хэлэбэ. Би нэгэньшье үгэ ойлгобогүйб. Ухибүүд булгадаа таража, класс классуудтаа орошобо. Би гансаараа коридор соо үлэшэбэб. Гэнтэ гээгдэһэн хоёр хүбүүд гэшхүүрээр гаража ерэбэ. Минии табадахи класс хаанаб гэжэ

бинь городтоо эжыгтээ хамта байгаад, хургуулидаа ябадаг байбаб.

Нэгэтэ хургуулихаа гэртээ ерэхэдэмни, нэгэ сэрэгэй хубсаһатай хүн эжын хажууда байба.

Баабайшни намтай хуунагүй. Бишни хэды шэнээн гансаараа ябахабид даа. Хадамда гарахамни, гэжэ эжы хэлэбэ.

Тиихэдэнь би хургуулингаа хамтын байрада ошохо ушартай болобоб. 1951 оной намар би юнэдэхи классхаа армида

ШАТАР ЗААНАБ БАТШААРАЖИ

1946 ондо би радиокомитетдэ машинисткээр ажадаа ороо нэм. Хүдөөһөө хая ерһэн намда радиогой хүдэлмэрилэгшэд эрдэм хургуули ехэтэй, ойроо хүртэшэгүй үндэр болбосо-ролтой хүнүүд байжа, би

баясахаршье, омогорхо-хооршье байдаг нэн. Н.Бадмацыренова наадахадаа айхабтар шунажа ородог, хатуу зоригтой шарай шарайлдаг, тон һонин, хүлээгдээгүй ябадалуудые хэжэ, нүгөөдэ шатаршанаа бэрхэтэй байдалда оруулжа, мэгдэхээдэг бэлэй. Тэрэнэй наадыень ханамжатайгаар адаглан хүнэй ухаа абамар хурса, гүнзэгы удхатай, ямарш хүниие шатарта дуратай болгохоор байдаг нэн.

Н.Бадмацыренова хүн шанарайнгаа талааршье тон томоотой бүдүүн зантай, хүнөөр нийлэсэтэй, хүниие ехэ бага гэжэ голодоггүй, хүниие хайрлааша, зоной хүн юм нэн. Эд бараанай хомор тэрэ сагта уран гартай нэн тула, хубсаһа хунараа өөрөө оёдог байгаа. Бага задарюун бэедэ саб-яб гэмэ тааруу зохидхон хубсаһа үмдэнхэй ехэ гоё эхэнэр ябагша бэлэй.

Тиигэжэ Н.Бадмацыренова Б.Цыденов хоёрой ашаар радиодомнай ехэ багагүй - ахалаша дарга Григорий Филиппович Баханов, орлогшо Виктор Александрович Сергеевһээ эхилээд, машинисткэнүүд хүртээр бултадаа шахуу шатар наададаг болоо нэмди. Удын забһарай үедэ, ажалай һүүлээр үдэшэндөө, заримдаа амаралтын үдэршье, шатарай тулалдаан боложо байха. Эршүүлэй татаһан тамхиной хүхэ утааншье шатарай үнээрөөр анхилһан шэнги байгша бэлэй.

Нэгэтэ Б.Цыденов Н.Бадмацыренова хоёры эхилэн наадагшадай мурьсөө эмхидхэбэ. Тэрэ мурьсөөндэ би түрүү һуури эзэлжэ. Спортын комитетэй грамота, шатарай ном хоёроор шагнагдаа нэм.

Һүүлээрнь уданшьегүй, 1951 оной ноябрь һарада, эхэнэрнүүдэй дунда республикын гурбадахи турнир үнгэргэгдэхэ болобо. Тэрэ мурьсөөндэ Н.Бадмацыренова Н.Ирдысева хоёртой хамта намайе эльгээлсээ нэн. Тэндэ абарга шатаршан Н.Бадмацыреновагай наадахадаа, хэды айжа хүрдөөшье наа, бээе шангаар барижа наадаа агша нэм.

Мурьсөөнэй дүнгөөр Н.Бадмацыренова 13-һаа 12 очко абажа, арбаад жэл соо абажа яһан республикын чемпион гүһэн нэрэ зэргээ амжалта гүһэс хамгаалаа бэлэй. Хоёрдохи һуурида 11 очкотой Николаева, гурбадахи һуурида 10,5 очко абан радиогоймнай Н.Ирдысева, республика дотороо мүнөө мэдээжэ болоһон Гармаева 10 очко абажа дүрбэдэхи һуурида гараа нэн. Шатаршад Лигус - 9, Цыбиктарова - 7, Седуш Цыдыпова хоёр - 6,5-6,5, Будажапаева бидэ хоёр - 6-5, Вшивкова - 3,5, Абрамова - 2, Бондаренко - 1 очко абаа нэн.

Тэрэ гэнээр би шатарай ондоо мурьсөөндэ хабаадаггүйб. Хадамда гаража, радиодоо ажаллахаа болёошье наа, шатарта дуратай зандааб, гэртээ хаа-яхан наадажа байгшаб. Зүгөөр бэрхэ шатаршан боложо шадаагүйшье наа, шатарай һайхан наадаанда хурһан Н.Бадмацыренова Б.Цыденов хоёртоо баяр хүргэн ябагшаб.

Цыпила ДУГАРЖАПОВА-ЧИМИТОВА, пенсионер.

СУУГА ШАТАРШАНАЙ ДУРАСХААЛДА

Эхэнэрнүүдэй дундаһаа Буряад Республикын 17 дахин чемпион болоһон, мүн үшөөшье оло дахин шангай хурунуудта хүртэһэн, 30 гаран жэлэй туршда Буряад ороной суглуулагдамал командын бүридэлдэ ороһон манай республикын сууга шатаршан болохо хүнүүдэй нэгэн Норжима Бадмацыреновна Бадмацыренова болоно гэшэ.

Тэрэ 1911 оной майн 28-да Мухар-Шэбэрэй аймагай Боом хурунда түрөө нэн. Бүри бага наһатай байхадаа, хүбэлгэн бэрхэ басаган гэртээ хуушан монгол хэлэндэ, буряад шатарта, тоо богдолгоо

хураһан юм. 1934 ондо Норжима Улаан-Үгэ хото ерэжэ, Комвузда ороо нэн. Тэрэл жэлдээ эхэнэрнүүдэй дунда эгээл түрүүшынхидэ республикын чемпион болоһон байна. Мүн бүхы Сибириин эхэнэрнүүдэй дунда үнгэргэгдэһэн шатарай мурьсөөндэ шалта туйлаһан наһтартай. Норжима Бадмацыреновна «Буряад-Монголой үнэн» газетдэ хүдэлэе бэлэй.

Буряад Республикын Залуушуулай бэеын тамир хүмүүжүүлгын, спортын болон аяншалгын талаар гүрэнэй комитет Мухар-Шэбэрэй нотагайхидгай эблэлтэй хамта республикын түрүүшын

чемпионка Норжима Бадмацыреновна Бадмацыреновагай дурасхаалда зориулан, эхэнэрнүүдэй болон үхибүүдэй дунда шатарай мурьсөө үнгэргэхэнь. Тэрэ мурьсөөнэй шангай сан 10 мянган түхэриг болоно.

Мурьсөөн байгша оной апрелин 18-һаа 24 болотор «Огонёк» гэнэн үхибүүдэй шатарай клубта үнгэргэгдэхэ.

Клубай хаяг: Улаан-Үгэ хото, Гагаринэй гудамжа. ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: Н.Б.Бадмацыренова; эхэнэр шатаршад республиканска III турнир.

хурахадамни, «Внизу» гэбэд. Тиихэдэнь би «эдэ хүбүүд юушье гэнэ гэшэб даа, ород хэлэн хүндэ даа. Би эндэ хуража шадахагүй байнаб, Хэжэнгээл бусахам даа» гэжэ бодоо бэлэйб.

Зүгөөр эжымни бүри 1934 ондо шатараар эхэнэрнүүдэй дунда түрүүшын чемпиони болоһон байна. Тиигээд мишингээ шатарта дуратгүй байхадамни, яатараа голхорһон байгаа хаб даа.

1947, 1948, 1949 онуудта эжы шатараар эгээн ехэ амжалтануудые туйлаһан байна. Би хамаг турнируудтаһан ябалсадаг болобоб. Эндэ Бадмацырик Цыденов, Алексей Ильич Улановые, Александр Николаевич Игумновые, Базаржаб Цыренжапович Сампиловые болон бусадые бултынь таниха болоһон байнаб.

Тиихэдэ ехэ үлэн саг байгаа. Харин шатарай турнирта хабаадаһан хүнүүдтэ тало-нуудые үгэдэг, тон һайнаар эдээлүүлдэг байгаа. Би энэ эдээндэнь нилээд хүртэһэн хүн гэшэб. Энэ үедэ эжы Буряадай радиогой мэдээсэлүүдэй редактораар хүдэлжэ байгаа.

Би эндэ түрүүшынхидэ Виктор Александрович Сергеев, Сергей Владимирович Калинин, Даши Чернинович Чернинов, Гунгаа Гомбоевич Чимитов болон бусадтай танилсаа нэм.

Эндэл хүдэлдэг Гунгаа Чимитовэй һүүлдэнь һамган болоһон залуухан Ирина Доржиевна Дугаржапова машинисткээр хүдэлжэ байгаа. Радиогой диктор Нимасуу Цынгуйева Эрдынеева Ирина Дугаржапова хоёр эжытэй хамта шатарай турнируудта хабаадалсагдг нэн. Энэ үедэ баабайшни Хэжэнгээдэ ондоо һамга абажа, үхибүүтэй болоод, город ерэхээс болёо нэн. Харин

абтабаб. Дайнай үедэ хураагүйшни харагдажа, наһа ехэтэй болошоһон байгааб. Владивостогой хажууда жэлһээ үлүүхэн алба хээд, шодэ муутай гэжэ табигдаад, 1953 ондо Яруунын аймагай Нарһатын дунда хургуули дүүргэжэ, Москвада Литературна институтта хурахааа ошоһон байнаб. Энэ үедөө эжыгтээ сула бэшэлсэжэ, Москваһаа зунайнгаа амаралтада ерэхэдээ, ородог байгааб.

Минии һамга абахадамни, эжы ехэтэ баярлаһан, дэмжэһэн юм. Мүн номуудайшни гарахада, уншадаг, омогорходог нэн. Һүүдэнь эжы ехэ үбшэндэ нэрбэгдэжэ, дүүгэйнгээ хүбүүн Даһын гар дээрэ 1982 ондо наһа бараа нэн.

Эжые үргэһэн Даша хүбүүн багаханһаа хүбэлгэн, бэрхэ шуран хүбүүн нэн. Улаан-Үдын багшанарай институтай спортивна факультет дүүргээд, тренерээр хүдэлэе. Мүнөө Даша олын хэрэг эрхилэгшээр яһала амжалтагайгаар хүдэлэнэ. Энэ эжын дурасхаалда болохоёо байһан шатарай турнирай гаргаша ехэнхинь Даһын болон тэрэнэй һамган Цыренхандын хүзүүн дээрэ бууна гэшэ. Эдэнэр хоёр хүбүүтэй. Нэгэ хүбүүниинь Саша мүнөө оройдоо юһе паһатай аад, бага хүбүүдэй дунда республикын чемпион болоһонхой. Энэ гээгээр бодоходо, Саша Бадмацыренов хүгшэн эжынгээ һудаһые халан абажа, бүри үндэр дээшэнэ үргэхэнь гэжэ найдамаар.

Уни хада эжы бидэ хоёрой саашанхи хуби заяан хоёр тээшээ таһарһаншье һаань, тэрэнэй зөөлэн гар, урин хараса минии амиды яһан сагта оройдоо намда мартагдахагүй.

Цэрэн ГАЛАНОВ, уран зохёолшо, Буряадай болон Россин соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ, Буряадай гүрэнэй шангай лауреат.

ЭЖЫ

Энэ дэлхэйдэ хүн бүхэнэй хуби заяан өөр өөрһыхээрээ төхёолдодог байна.

Минии түрэнэн эхэ дүрбэтэй байхадам Яруунада наһа бараһан юм. Харин долоотой байхадам, эсэгэмни хоёрдохиёо һамга абажа, намайе Хэжэнгээһээ город асараа юм. Энэмни Норжима Бадмацыреновна Бадмацыренова байжа, би түрэнэн эхэсээ мэдэхэгүй тула, энэл урин шарайтай эхэнэрье «эжы» гэжэ нэрлэһэн хүм.

Би иимэ хүнэй намда энэ наһандам дайралдаагүй наа, мүнөө хэн ябахаяа огто мэдэнэгүйб. Минии 1939 оной үбэл город ерээд, эгээ түрүүн гайхаһан юумэмни театр нэн. Тиихэдэ манай республика Москвада болохо түрүүшын буряадай искусствын болон уран зохёолой декадада бэлдэжэ байһан байгаа.

Минии баабай энэ декадада хабаадалсаһаа хоорто дууладаг байгаа. Эжымни дээр бүхэндэ намайе театрта асарха. Нэгэтэ би театрта ерээд, сценэ дээрэ погонной ургажа байхые хараад, үбэл дунда хаанаһаа цогсон ургажа байха юм гэжэ, һонирхоһондоо дүгэлжэ хараха гээд, нэмээхэн кулисын саана ороод, төөришэһэн байнаб. Бүхэли үдэшэндөө гэрэгхимни, бүхы зон намайе бэдэржэ, шуушан шурхирал болоһон юм. Минии эжы «Үнэн» газетдэ корректорээр, цензорээр хүдэлдэг байгаа. Гэрээр дүүрэн бэлдэгдэжэ байһан шэнэ номерой хуудаһанууд тон һайханаар анхилһа.

Би иигэжэ газетын редакци, типографи эжыгтээ ерэдэг болооб. Эндэ би түрүүшынхидэ амиды пост Цэдэн Галсановые хараһан хүм. Зүгөөр Цэдэн Галсановһаа түрүүн Хоца Намсаревые таниха, сула гэртэнь ошодог, түрэл зон байгаабди. Тиихэдээ оройдоо зохёолшо хүн гэжэ ухаандаш ородоггүй нэн.

Мүнөө болоод ханахадамни, иигэжэ эхэсэ дахажа, уран һайханай үнэрье түрүүшынхидэ абан болоноб. Манайда гэрээр дүүрэн элдэб бага ехэнүүд шатарнууд байха. Нэгэтэ минии шатарай хюлгэ дээрэ мори, тэмээнүүдые урда урдаһаань табяад, баабхайнуудтал адылар мүргэлдүүлжэ наадажа байһарни, эжы хаража, ехэтэ баярлаба:

- Үү, хүбүүмни шатарта хуража байна ха юмши! Бэрхэс, бэрхэс!

Тээд бинь шатарта хурахагүй хүн байшабаб. Баабай дайнда Хэжэнгээһээ мордоходоо, эжытэйм хуухаяа болиһон байгаа. Тээд дайнай түлэг дунда гэнтэ эжымни Хэжэнгэ ерэжэ, хүшэн эжыгтээс үлэһэн намда хүрэжэ, гоё хара костюм бэлэглэһэн юм. Энэ минии түрүүшын костюм болоно.

Дайнай дүүрээд байхада, 1947 оной зун, эжы гэнтэ Хэжэнгэ ерэжэ, баабайтайм загһаа һалаха гэнэн байгаа. Тиихэдэнь би эдэ хоёрой халахаһаа тон арсажа, эхэсэ дахаад город ерэшэһэн байгааб.

Дайнай үедэ гурбан жэл хургуулида хураагүй, баабайнгаа эгшэтэй хамта үхэршэн, тугалшан болонхой байһарни, арбан таба наһа хүрэхэн хойномни Улаан-Үдын дунда хургуулида эжымни орууһан юм.

1962 ондо шэнжэлхы удхатай «Буряад хэлэнэй грамматика» хэблэгдээ...

хашалганай бии бололго, нютаг хэлэнүүдтэ «о» аялга хэлэлгэ гэхэ мэтэ хэлэнэй үзэгдэлүүд болбол эвенк болон түүрэг хэлэнүүдэй нүлөөнөө болоо гэжэ эрдэмтэ элирүүлээ.

БЭЛИГТЭЙ ЭРДЭМТЭН, ХҮТЭЛБЭРИЛЭГШЭ

(Профессор И.Д.Бураевтай түрэнхөөр 70 наһанай ойдо)

Хэлэ бэшэгэй эрдэмтэй доктор, профессор Бураев Игнатий Дмитриевич болбол монгол хэлэнүүдые шэнжэлэгшэ, Россин мүнөөнэй элитэ эрдэмтэдэй нэгэниинь гэжэ тоологдодог.

И.Д.Бураев, Т.П.Бажеева, Е.С.Павлова гэгшэдэй хамта бүридхэн бэшэһэн «Буряад хэлэнэй абяануудай атлас», авторай шэнжэлхы хүдэлмэринүүдтэ нэмэри болоһон юм.

И.Д.Бураев 1929 оной апрелин 8-да Эрхүүгэй областиин Боохоной районой Хохорск тосхойдо колхознигой бүлэдэ түрэнхэн намтартай. Дайнай жэлүүдтэ Боохоной педучилищи дүүргэд, удаань Эрхүүгэй областиин Баяндайн районой нэгэ эхин хургуулида багшалаа.

1960-70-аад онуудта эрдэмтын бэшэһэн «Буряад хэлэнэй аялгануудай тааралдал», «Буряад нютаг хэлэнүүдтэ түбэнгийн «н» хашалган, «Буряад хэлэнэдэ аялган, хашалгануудые удаанаар үгүүлэлгэ», «Монгол хэлэнүүдтэ хашалгануудые үгүүлэлгэ», мүн бэшэшье хүдэлмэринүүдтэ И.Д.Бураев ехэ удха шанартай тобшололнуудые хэһэн байдаг.

Тэрэ саһаа үнгэрһэн дүшөөд жэл соо эрдэмтэн ехэ шэнжэлгэнүүдые хээ, гэбэшье гол анхаралаа буряад хэлэнэй абяануудай бии бололгодо, түүхэдэ хандуулаа.

1970-аад онуудай тэнһээ И.Д.Бураев буряад хэлэнэй абяануудай хүгжэһэн тухай түүхые шэнжэлжэ, «Буряад хэлэнэй абяануудай бүридэлэй хүгжэлтэ» гэхэн ном 1987 ондо Новосибирск хотодо хэблүүлээ.

И.Д.Бураев үшөө оюутан ябахандаа, Ленинградтай университетэдэй тусхай аппаратурай фонетическэ лабораторидо элитэ багшанарай ударидалга доро буряад хэлэнэй абяануудые шудалхан хадаа саашадаа өөрөө «Буряад хэлэнэй фонологи» гэхэн налбари байгуулжа шадаа.

диалектологическа экспедици ударидажа, тэдэнэй материалнуудаар сартуул, алайр-үнгын, байгал-хударин буряаднуудай нютаг хэлэн, түүхэ тухай шэнжэлгэнүүдые эрдэмтэд бэшэжэ хэблүүлээ.

Һүүлэй жэлүүдтэ эрдэмтэн социалингвистическэ асуудалнуудаар хонирхоно. Тэрэнэй ударидалгаар «Буряад Республикын арадуудай хэлэн» тухай проект, «Буряад Республикын арадуудай хэлэнүүдые хүгжөөхэ тухай» гүрэнэй программа зохиогдожо, хуулига болгогдоо.

И.Д.Бураев хургуулин үчэбнигүүдые зохёолсодог мэргэжэлтэн. Д.М.Мижидонтой хамта «Буряад хэлэнэй үзэгдэл» зохиожо, тэрэн 18 дахин шэнээр хэблэгдэһэн юм. Эрдэмтын шэнжэлхы хүдэлмэринүүд дээдэ хургуулинуудта үзэгдэдэг, мүн өөрөө, БГУ-гай буряад хэлэнэй факультетэдэ Гүрэнэй шалгалтын комиссиин түрүүлэгшээр томилогдодог.

Ударидажа ябадаг нүхэдэйнгөө, мүн залуу үетэнэй эрдэм мэргэжэлыень дээшлүүлэхэ гэжэ оролдожо ябадаг хадаа олон зондо хүндэтэй болоһон хүн. Кандидат болон докторой нэрэ зэргэнүүдые олгохо диссертационно советэй түрүүлэгшын уялга түрэл институттаа дүүргэдэг.

Аша габыагайнгаа түлөө Буряад Республикын болон Россин Федерациин эрдэмтэй габыата хүдэлмэрилэгшэ гэхэн нэрэ зэргэдэ, мүн гүрэн түрын медаль, шагналнуудта И.Д.Бураев хүртэнхэй.

Үндэһэн хэлэнэйнгээ хүгжэлтые анхаржа, «Буряад хэлэнэй грамматикые» шэнээр бэшэхэ, ород-буряад толиие хэблэдэ бэлдэхэ, буряад зоной урданай нуудал байдалай толи хэблүүлэхэ ажал тэрэнэй ударидалга доро ябуулагдана. «Буряад-орон словарь» зохиһон К.М.Черемисовэй түрэнхөөр 100 жэлэй ойдо зориулан, тус словариие нэмэлтэйгээр шэнээр хэблэхэ хэрэг эрхилнэ, мүн буряад хэлэнэй дүримые шэнээр зохион хэблүүлэхэ тухай бодомжолно.

Профессор И.Д.Бураев 70 наһанайнгаа ойн баярые шэнжэлхы ажалайнгаа түлэг дунда угтажа байна. Тэрэнэй ударидажа ябадаг хэлэ бэшэг шэнжэлэгшэ мэргэжэлтэд үшөө шэнэ амжалтануудые туйлахань дамжаггүй. Энэ гайхамшагта үдэрөөрн хүндэтэ Игнатий Дмитриевичтэ ута паһа, удаан жаргал үрээгээд, монгол арадуудай эрдэм шэнжэлэгшын аша туһада үшөө ехэ амжалгатай ябахынь хүсэнэбди.

Валентин РАССАДИН, Сергей БАБУЕВ, Бальжинима БУДАЕВ.

Чимит-Цырен САНЖИЕВ ОДО ЗАЯАНТАЙ ҮРГЭМЖЭТЭЙ БАЙГ!

Зүнхэн бэлигтэ Буряадай Зүрхэндөө шүлтэтэй дуушан Цырен-Дулма Дондоковада

Шэгитэ «хүлэг» ургалан, ташалан үгсэн табилуулжа, Шэгнүүртэй, того, хүсэтэй аялга найруулан матажа - Зүүдэн хольн зүрхэнэй дурасхаал - «хоёр дуран» гү, Зүйжэ бүриһэн Хориин хатаг тухай һонин захата гү, Угайнгаа һайхан заншалые унгийн гэлбэлэн үргитэ, Ууган Буряадай гургалдай солорхон түүрээһэн, дуулыта. Дуулим сэлмэг һүни һэн. «Ногоохон олбог» бэшэггээл. Дууран алдаһан аяншагай унда харяаха шэнэстэйл. Бардамхан зангаа орхөөгүй, байсын эбэрэй горхон Баруун хүндын һуга руу тэршэлэн яатараа тэгүүлнэб. Тамын жаргалай юртэмсэ гүб гаа, саг гэншэнэ дошхон. Жамын табисуур хүргые залажа хайшань эрьюулнэб? Наһн найман табсап... Наһан үндэр. Зорингондоо золтойт, Наһгал арюудхан үршөөдөг найман сагаан мэлэгтэйт. Агуулын орон - намжар сэлсуун нарата дайгаар ябаат, Амидаралта гэлхэйн шэгитэ ноусые сэгнэжэ хараат... Заяанайнь шунал арюун һэн, Суранзан хүүхэн хаанаб гаа, Замайнь һугал тогдолһон «Жаргалай мундэлөөн» яагааб гаа! Ордотой уеһе һэтэ дабажа сариюун, горюун ябын гаа, Одогон Туулай жэлдэ шэнэ аялга шэнхшүүлжэрхит гаа!

Гунгаа ЧИМИТОВ

Шэнэ басни

БЭЛИГ БА ШАДАБАРИ

Бэлиг нэгтэ үбсүүгээ шаан, Бээ Шадабарига магтабал гаа: «Ши оройдоо юуни бэшэш, Шэгшүгэмниш хүрэхэгүйш! Абааштайеш гайхагшаб: Арай гэжэ ябаһан ааг, Араг зоной урга Абыастайгаар

хорхогононош... Эшэхэ гайхахаа мэдэхэгүй Эгээлэй нэгэ барһан ааг! Би - Бурханай үршөөлтэй Билтарма дүүрэн Бэлигби!» «Харин би зааханш арсангүйб, - гэжэ

Харюусаба гээшэ Шадабари, - Шамтай агли болохоёо Шармайнагүйлби, хүлисэ... Алтан гэлхэй дээрэ Анха тэрэхэһөө хойшо би Бүхы наһараа үзэр бүри Бүрэнхыһөө харанхы болотор Аймшагтайгаар оролдон ажаллааг, Ашата Шадабари гэгдээлби. Бурханай хайраар ши, Бэлиг, Буужа ерээ һэн гэлэйш... Харин би өөрөө өөрыгөө Хаба шадалаараа олооб. Баларшагүй, хүмэришэгүй Бата Шадабари болооб. Намайе, Бэлиг, бу баһа, Найдамтай Ажалшан байхаб!

Харин шиши дээрэлхэжэ, Халтаг гэбэл, бээ магтааг, Бэлэхэнээр юумэ ормолоог, Бэлигтэ мүлин хурсадхангүй Ажал хэхээ залхуураа һаа, Архи, һамгагта гашуураа һаа, Бурханайш айлдаһан хайра Буураха, шэргэхэ гэжэ бии!»

Анханай һайхан зантай Араг түмэмнай ходоогоо Бэлиг Шадабари хоёроо «Бэрхэт! Бэрхэт!» - гэн сэгнэжэ, Агли тэгшээр хүндэлжэ, Алыга ташан угтанал.

Шог шүлэгүүдэ

ДАРИ ДЭЭРЭ ДАБЬН НЭМЭЭГШЭ

Уран гоёор хугалаар хэлэдэг Уладта би угаа дуртайб. Уһан дээрэ үрмэ тогтоожо, Унатарш энэлэгхэ хабаһайл.

Одоол дэгдэ хөөрөгшдэй Олсо бэлигын юуб гэхэдэ, Өөрынгөө һанаһан үгэ хүүртэ Өөрөө түрүүн эшигдэг.

ДУНДАА ТААРАДАГТҮЙ ХҮНҮҮД

Ухаатай, сэсэн мэргэн хүнүүдтэ Уймар тэнэг амтаг дурба гутадаг. Хамаг үнэн сэхэ хүнүүдые Харата мэхшээг үзэн ядадаг. Заяанай ажалша бэрхэ хүнүүдтэ Залхуу зайран амтаг дуратгүй. Хатуу харые балгадэггүй хүнүүдтэ Хүхэ архиншаг андагаар дуратгүй.

ХАРАТАЙ АМИТАН

Одоо хүнэй бүтээһые Огто юумэндэ богдоггүй. Өөрынгөө хэһэн юумые Өөгшн үргөөд һаладаггүй. Үбсүү сээжэ тоншожо, Үлүүсэ бээ магтадаг. Хамта ажалтай хүнүүдтэ Хара бэхээр будадаг.

ДАГАДХА

Тарашагай ажаһыда Таарахагай амитан ха, Хара амяа араһан Хамаагүйхэн гагадхал: Үмсын ажал болоходо, Үүрээр боғоод харайдаг. Хамтын, олоной гэхэдэ, Хажуу тээшэ хагуурдаг.

ТУУЛМАГ БАЙНАН ААД...

Архиин туулмаг гэхэдэ, Арай шамай багадаа. Архиин тулам гэхэдэ, Аймшагтай гоёор таараха. Архи ууха туулмагынь Анханайһаа үргэдөө. Амаһаһа амаһаг, Арһан туламга хүрөө...

Буряад үнэн

(Үргэлжлэл. Эхинийн апрелийн 1-нэй дугаарта).

И И Г Э Ж Э

түбхинэн хууча с а г т а п ь

мүнөөхи хойто эхэ болохо залуу харсас хатаниинь Бүүбэй бээлэ ноёндoo: - Ши хаан хүн аад, албата зондоо, Дай хун тайжа харсас хүн эмээдэ мэдэгдэхэ болобо гүш? - гэхэдэнь, тэрэ ноён адуу хатанһаа юун болоһон тухай асуухадань, тэрэнь иигэжэ хэлэбэ:

- Шиний хүбүүн Дай хунтайжые Бальжан бэриини үндөө оруулжа, албата зон, адуу малтайгаар абажа, хойто зүг шэглэн зугадаад, Улирэнгэ гол шадар түбхинэн хууча байна гэжэ хураг дуудана. Энэ болбол, шиний хаан түрье түүдхэн, албатан зоние бууруулан, алдар шолыш гугамжар болгоһон нимэ муу хэрэг үйлэжэжэ байһан тула, түргэн сэрэгэ эмхидхэжэ, тэдээнэй хойноһоо эльгээжэ, тэдэние дайлан бүхэлэн абажа, Дай хун тайжа Бальжан бэри хоёрые албатан зонтойнь наашан тэхэрүүлэн асара! - гэжэ гаширан байжа хэлэхэдэнь, Бүүбэй бээлэ ноён бая ойлгон мэдэжэ, хүбүүн, бэриэдэ уурлан, зуун сэрэг элшэ заража:

- Дай хун тайжые албата зонтойнь асарагты, Бальжан хатан бэриин баруун хүхэ отолжо алаад, хүхыень хүхэн шэнги газарта орхигты, толгой болоод гар хүл мүсыень тэрэшэлэн газарта орхигты, мори эмээлын мүн тэрэ мэтэ газарта орхигты, - тэһэн зарлиг буулгажа, тэрэ элшэн сэрэг эльгээбэ.

Тэрэ элшэн сэрэгэй эрхэдэ, Бальжан хатан бэрини уридшалан мэдээд, далан нэгэн хубилгаантай байһан тула, сайбар саһанда хубилжа үзэгдэбгүй ха. Тэрэ сэрэгынь оложо барижа ядаад, Дай хун тайжые зарим үеөөхэн албатантайн абаашажа, Бальжан хатан бэриини оложо ядаһанаа ноёндoo айлагдахадань, ноён дахин сэрэг ябуулан, урид хэлэжэ эльгээһэндэ адыар захиран ябуулба. Бальжан хатан урда мэтэ уридшалан мэдэжэ, уһанда хубилаад олдсонгүй байба. Тиэхэдэнь нэхэжэ ерэхэн сэрэг оложо ядажа, ехэтэ зобоходонь, Бальжан хатан эндэ тэндэ хергодон ябаһанаа, бээ тушааһуу гэжэ сэдхээд, нэгэ нуурай заханда өөрынгөө харьяата зоние суглуулжа, тэрээд зарлигаа иигэжэ хэлэбэ:

- Эндэ гурбан дүлн шулуу модоц, тэрэ шулуундаа тогто олохо табял, тэрээн соогоо энэ нуурай уһанһаа хэжэ, гал үүдэбшэ носоожо, уһанай халахада, ая ганга, арса жодоо болон олон янзын анхилга байхан ургамалай бодосуудые шэнгэн бусалгагты, - гэбэ ха. Тиин өөрөө хэдэн хүхэдөөрөө нуурай заханда ошожо, гар нуураа угаагаад, баруун хүхэнһөө һү, хаажа, тэрээнэйнгэ дуһалнуудые нуурай уһанда сасан үргэжэ:

- Энэ нуурай уһан аршаан боложо, хүн амнтанай, та бүгдэдэнэй ундан боложо туһала! - гэжэ үрэхэн байгаа. Тэндэһээ гэдэргээ бусажа, тогооной дэргэдэ ерээд, бусалац шарнаһан уһаар бээ ариудхан угаагаад, мүн зон

нүхэдтөө угаахыень дурадхаад, өөрынгөө хайхан хубсаһа үмдэжэ, шэмэг зүүдхэлээ зүүжэ, бээ гоёон заһаад, мориндоо тохон дүрөөбшыень табижа, хазаарайнь хүмэрдэлгэ шангадан, эмээлын хударгалац тохожо зэхээд, өөрөө мордожо, тэрэ шулуун дүлитэй тогоо тойрон гүйлгэжэ ябахадань, морин гэнгэ нэгэ дүлиень дайраһан дээрэһээ, баруун хойшоо тогоонойнь хэлтһэндэ, Бальжан хатан мориёо татаад, иигэжэ һүүдһынгээ үрээл үгэ хэлэһэн бэлэй:

- Энэ шулуун тогооной нара шэнгэхэ зүг тээшэ хэлтһэниинь таанад минин энжэ

БАЛЬЖАН ХАТАН

хориин арбан нэгэн отогтоной ябан ошон анха сагта үбгэ эсэгэнэрэйнгээ нютагжаһан газар ороноор таран үнэржэжэ һуухынтай бэлгэ тэмдэг энэ болоно. Тиин хойшоодоо таанад болбол уг зуураар хайн аад, үри хүүгэдээр олон удаан жэл соо арбижажа, амгалан түгэлдэр ябахынтай түлөө минин үрээл мүнхэ оршохо болтогой! Мүнөө би эдэб эди шэди хубилгаантай байһан тула, нэхүү сэрэгтэ барюулангүй, угторгой өөдэ дэгдэхэ гү, али уһанда шэнгэхэ мэтэ эдэб арга шэди гаргаха аргатай байбашье, эхэнэр хүн байһан тула ноён эсэгийн зарлиг дабаха ёһогүй дээрэһээ, мүн баһа тэрэ нэхүү сэрэгшэд оложо ядан ехэтэ зобохо байһанда, өөрөө бусадта туһалхада аша үрэн үгүүлэшгүй ехэ тула, өөрыгөө хайрлангүй, бээ тушаахаар сэдхэжэ байна. Таанад намайе хүлисэгты! - гэхэдэнь, тэрэнь албатан, Хориин арбан нэгэн отогтой улад ехэтэ гасаланда дарагдажа, Бальжан хатан эзэнэ хайрлажа, яаха аргагүй гашуудалта байдалда ороходоо:

- Танай заабари үрээлие хүндэтгөөр тогтоожо абаад, энэ ехэ хатуужалта эсэлзэлье аймшаг сухарилтагүй табиландатнай ядаран шаналжа байха зуураа, бидэ, Хориин арбан нэгэн отогтой харьяатан зонтой бүгдөөрөө энхэрэл ехэтэ эхэ мэтэ ашыетнай мэдэрэн, ариун хайхан сэдхэлыетнай зүрхэндөө хадагалан, алдар ехэтэ нэрыетнай ухаанда мүнхэлэн ябаха болтогойбди! - гэжэ тангариглан хэлэхэдэнь, Бальжан хатан:

- Таанадни маша хайханаар тогтообот! - гэжэ, тиин хахасыхын хирэндэ нэхүү сэрэгүүд ерэхэ зуура:

- Таанадни, эндэ байжа болохогүй, эсэргүүсэлтэ хэжэ байнгүй, али болохо зүг нэг барин, холодон хоргодожо тэрбэлгты! Би гансаараа бээ тушаахаб! - гэхын хирэндэ, морииниинь заадан дэбхэржэ, саһан турьян дугташаха зуурань, хазаарайнгаа жолоо бэхилэн барижа байха үедэ, нэхүү сэрэгэй холоһоо харагдахын бараанда, эндэ байһан харьяата уладынь урда хэлэгдэһэн ёһоор, али болохо зүг шэгтэ зугадан тэрбэлэ.

Тэдэ сэрэгшэд гансаараа байһан Бальжан хатанда хүржэ эрэмсээрээ, шэрүүн хатуугаар барижа абаад, хэлэшгүй муухай бүүдүлиг абари аша гаргахадань, Бальжан хатан хэлэбэ:

- Ноён эсэгийн зарлиг дабаха ёһо үгы гэлэй. Зарлигай ёһоор боложо ханагты! - гээд, бээ үгэхэдэнь, элшэ сэрэг Бальжан хатанай баруун хүхые отолжо

алаад, толгойень толгой мэтэ газарта, бусад хүл гарыень, тэрэшэлэн, мори эмээлын хэхэг хэхэгээр орхибо. Толгой орхиһон газарынь мүнөө хүрэтэр Бальжан толгойто нэрэтэй хада байна, бэсыень алаха зуураа хайһан нэгэ нуур Бальжанын нуур гэжэ нэрэтэй байна. Хатанай шэмэгэй ёдорынь орхиһон газар Ёдорто нэрэтэй болобо, тогооень орхиһон газарынь Тогоото нэрэтэй болобо, мориинь нэгэ голдо орхиһыень Хара Морито

унуулжа, нүүһэн хориин аха дүүнэртээ хойноһоонь эльгээһэн байгаа. Тэрэ хоёр хубүүдынь аха дүүнэрээ хүсэжэ, ушараа хэлсэн ололсобо. Тэрэ хориин зон эдэнэй хойноһоо Монголой сэрэг нэхэн ержэ магадгүй гэжэ эдэб зэбсэг бэлдэн, дэгэл хубсаһа, номо номо барихан долги мэтэ хүнэй дүрсэнүүдые хээд, тэрэ долгиуудаа угтуулан табижа, өөһдөө Сэлэнгийн Улаан Ганга гэжэ газар хүрөөд ябатарнь, тэрэ хоёр хубүүдые нэхэжэ

Эрдэнийн Рэгзэн

ерхэн монгол сэрэгүүд хориин уладай табиһан дүрсэнүүдые хараад, тэрээнһээ айжа бусаһан гэхэ.

Хойно нэгэ сагта тэрэ үбгэн мүнөөхи гүүгээ алдаад, унаганайнгаа хойноһоо хубүүдэй мурөөр ошобо гэжэ, хоёр бэрээдэ нэхүүлэн эльгээбэ гэхэ. Тэдэ бэрээдэй Сэлэнгэ мурэнэй олом дээрэ ерэхэдэ, мүнөөхи гүүень шонэ эдихэн байба ха. Тиэхэдэнь гүүнэй һөөһээ дэлһэ болон шэхыень отолжо абаад, мяхыень шаража, утаа уняар гаргажа байхыень хадын оройһоо харуулад хараад, дары зондоо дуулахадань, хада байсануудай оройгоор харуула байһан хүнүүд ержэ үзэхэдэнь, хоёр бэрээдэ байжа, тэдэһээ хаанаһаа ябаһан, юун зомта гэхэдэнь:

- Бидэ болбол ганса гүүгээ алдаад, тэрэ гүүнэй гаргаһан мориин манай эрэнүүд унажа ошоһон газар руу ошоо ёһотой гэжэ мурөөр мурдэн, маниие эльгээһэн байна. Тэрэ гүүемнай эндэ шонэ эдихэн байжа, тэрээнэй дэлһэ шэхые абаад, эсэгдээ үзүүлжэ, мяханһаань шаража эдихэ гэжэ байнабди, - гэбэ ха даа. Тэдэ хориин харуулад зон тэдэ бэрээдые абажа ерээд, эрэнэртэй ниилүүлжэ, тэдэнэртээ хойшоодо олзоһоо үлүү хуби таһалжа үгэхэ гэхэ мэтээр туһалдаг байба.

Тиин эдэ нютагуудаар таран хууча сагтань Монголой газарта гээгдэһэн аха дүүнь эдэ хориин арбан нэгэн эсэгийн зоноо бусаан абаашахын хүсэлээр, барга холоонгууд болон шадар байһан бусад монгол зоние нүхэд болгон абажа, хойноһоонь нэхэжэ ерээд, захын зоние дээрмэдэн абахада, тэндэ хууча байһан нютагуудһаа тэрбэлэн гараад, Баргажанай Баян голоор хамтаран нютаглажа байтарнь, мүн дахинаа Монголой олон сэрэгүүд нэхэжэ ерэхэ тухай шэмээн соностожо байхадань, яхашые аргаа барагдаад, Баргажанай паада байдаг Алтан гэжэ уулын хүтэл дээрэ зуугаад морииндо туд буринь үбэхэн болон хартаганаан хүнэй дүрсэнүүдые хэжэ, тэдэндээ хубсаһа хунар, зэр зэбсэг үмэдхүүлжэ, номо наадаг агсуулжа унуулаад, сэрэгүүдые хүлээжэ байтарнь, Монголой сэрэг ержэ байлдаан болохо сагта, Хориин зон тэдэ хартаганаан мүсэтэй хүнүүдтэй мориодо Монголой сэрэгтэй урдаһаа хашхарадан үлдэхэдэнь, тэдэ хартаганаан уладынь хариха халтирахая мэдэхгүй сэхэ түргэн ерэхэдэнь, Монголой сэрэгүүд яһан зоритой сэрэгүүд гэшэб

гэжэ ехэтэ гайхажа мэдэхын үедэ, тэрэ дабаанай араһаа намарай бусалганай олон хун шубуудай дуун гараһаар ерэхэдэ, монголой сэрэгүүд тала газарай зон тула, тэрээнэй урда иимэ олон хун шубуудай дуу гаража ябахые үзөөгүй дээрэһээ, эдэ арбан нэгэн эсэгийн зондо туһалха нэмэри харин сэрэгүүд ерээб гэжэ ханаад, бүгдөөрөө айн тэрбэлжэ бусаһан гэхэ. Тэрээнһээ хойшо хориин арбан нэгэн эсэгийн зон тэрэ сагай барга заншалаар хун шубууд бидэнэй иимэ аймшагта сагта абаралша болоһон тула, тэдэнэй ашые мартахагүйн түлөө:

Хун шубуун гарбални, Хуан модон сэргэмни,

- гэжэ, хабар намарай үедэ ниидэжэ ерэхэн ошоһон хун шубуудай хүндэлэл болгон, үнээнэй хүнэй дээжээр сасали сэржэм үргэжэ байдаг заншалынь тэрээнһээ хойшо дэлгэрэн гэдэг.

Тэндэһээ Хориин зон Баргажанһаа Байгал далайн нүгөө талада гараад, анханһаа тэндэ ажаһууһан буряад зонтой ниилэжэ, тэрэ саһаа хориин арбан нэгэн эсэгийн буряад гэнэн нэрэтэй болоһон байна.

Тиингээд тэндэ нютаглажа байтарнь, нэгэ баян айлай багахан хубүүд бүргэд шубуун шүүрэн абажа ошоходонь, бүгдөөрөө абалажа, хоёр бүргэдэй нэгые шархатуулан ниидэхэн юм хэн ха. Хориин зон бидэндэ уурлаба гү, үхибүүдымнай хожом хойно энэ мртээр хороожо байха гү гэжэ айгаад, тэндэһээ тэшхэн нүүжэ, Байгал далайн урда заха, Хударинь талаар Итанса хүрэтэр ержэ хууба. Зарим галзууд угтан Ойхон аралда гээгдэжэ, заримань Баргажанда ошожо, отог зон болон хууба.

Эдэ хори буряад улад хадаа бүри урда, Заяан Наваһаа нүүжэ гараха саһаа абажа, сахижа ябаһан өөһэдэйн хайн хайхан уг заншалнуудтай байһан юм. Үндэһэн хэлэн дээрэ найруулан зохёогдохон үзэг бэшгэтэй, хуули журамаа хүтэлхэ хэрэг дансатай, ушаша, бэшэхэ ном дэбтэр, саарһа гуурһатай байһан гэшэ. Мүн урдаһаа үргэл мургэл хэжэ ябаһан Буддын шажанай бурхан шүтөөнтэй байжа, тэдэнээ цаггинаар сахин, энэ хүрэтэр ябаһан байгаа. Энэ уг нютагтаа түбхинэжэ ажаһууха зуураа, хуули хэрэгтэ хүтэлжэ, бурхан тахижа байһан юм! Хүүг номдо хургаха баһанар үзэгдэтэ болон үзэхэ дуратанда заадаг байһан. Хайханаар гоёһон хэбэ гэрнүүдые отог бүхэндэ тодхожо, шүүлнэгэ, заһууд, зайһангууд тэндэ сугларан, ниитынгээ хэрэг бүтэхэ тухай зүбшэдэг, суглардаг байһан гэхэ. Мүн баһа олон ханатай асар мэтэ эдэбээр шэмэглэһэн ниилүүр зурагтай һэбэ үргөө бодхоожо, доторынь бурхан шүтөөнөө гоёон табижа, тахил балин, зула хүжэ үргэжэ, лама хубарагуудые залан, жасаа хуралаа түбэд болон монгол хэлээр уншуулан, үргэл мургэл хэдэг байһан. Тэрэ мэтэнь ехэ ехэ хайндэрнүүдтэ зориулагдан үйлэдэгдэдэг байһан гэхэ.

(Үргэлжэлэлын хожом гараха).

Түрэн солион

Эрдэни Батсүх: «МҮНХЭ ДУРАН»

Буряад орондо мэдээжэ болоһон энэ дуушанай нэрэ соло «Үетэн» ансамблиин зохёохы ажаябуулгатай нягта холбоотой. «Сагаан харын» эстрадна фестивалин түрүүшын конкурсно «Үетэн» ансамбль лауреадай нэрэ зэргэдэ хүртэһэн. Тийхэдэ Эрдэни «Үетэнэй» солист байгаа һэн. Һүүддэнь 3-дахы «Сагаан харын» конкурсно «Инаг дуран» гэжэ дуу гансаараа дуулажа, мүн лэ лауреадай хүндэтэ нэрэдэ хүртөө. Мүнөө дээрэ «Инагтаа», «Инагай үгэ» гэхэ мэтэ мүнхэ дуранай аялгата мүннүүдые Эрдэни Батсүх гүйсэдхэһөөр заңдаа. Залуу үетэн эдэ дуунуудые дуулан, дуулан ябадаг гээшэ.

1962 ондо Улаан-Баатар хотодо түрэнэй Эрдэни Батсүх аба эжытээ, хоёр эгэшэтээ удаан жэлэй туршада Монголой Сүхэ-Баатар хотодо ажаһууһан юм. Тэндэ хүгжэмэй хургуулида хуража байтараа, Зэдын аймагай соёлой байшанда хүдэлхээ ерэнэн байна. Зэдэдэ наһанайнгаа хани нүхэр Жаргалмаагай золгож, саашанхи ажабайдалаа Буряад орондо зохёожо, гэр бүлэ боложо түбхинөө. Батсүхай хэлэнээр, эжын найхан хоолойгоор дуулаһан, урданай буряад дуунуудай аялга дор эдир наһаниын үнгэрһэн гээшэ. Нагаса абынгаа уг гарбалаар Ага нютаг тоонтотой Эрдэни Батсүх буряад дуунуудые үнинэй мэдэхэ байна. Байгша оной апрелиин

14-дэ Эрдэни Батсүх «Мүнхэ дуран» гэхэн шэнэ альбомтоёо танилсуулхаа, үетэн нүхэдөө дуунда дуратайшуулые суглуулхан гээшэ.

Оперо болон баледэй театрай ордон соо энэ удаа эстрадна дуунууда дуратайшуул олоор ерэхэ гэжэ ханагдана. Тэрэ үдэр Эрдэни Батсүх «Сагаан нара» эстрадна фестивалиин одод, Э.Санжиева, В.Малдаев, С.Дашинамжилова, Д.Бальжинмаев болон бусадтай хабарай найхан хаһын эхиндэ мүнхэ дуранай мэдэрэл үзүүлэн, бэлиг талаангаа бэлэглэһэн.

Е.ЦЫБЕНОВА
Зураг дээрэ: Эрдэни Батсүх Жаргалма нүхэртээ.

Доржопалан ДЫМБЕРЫЛОВ

ЭДИР ЗАЛУУШУУЛДА

Һураһан арбан жэлнүүдтнай, Һууһан хургуулиин партиануудтнай Залуухан наһаяа гүйсэһэн Замайтнай хойно үлэбэл. Үхибүүн наһаяа орхижо, Үргэн замга гарахадаа, Хүн золгоо тухалха, Хэрэгтэй мэргэжэлэе һунагты! Шүрбэһэ шангаһантнай һунаггүй, Шуран ухаантнай мохоогүй, Хага уула урбуулхаар Хаһа гундаа ябаналта. Эргэмэй, гээжые амасаха,

Эрмэлзэл байбал, туршагты, Ухаан боголоо гүйлгэжэ, Үргэн сээжэлээ шудалагты! Арбан найман наһанһаа Ажалай дүршэл мэдэгты, Элдэб трактор, машина Эдлэжэ, жолоодожо һурагты! Арбан найма гээшэмнай Айдарлаха наһанай эхин лэ. Наһанһаа түрүүшынхиеэ гурлаха Налгайхан зүрхэнэй сохисо лэ, Мүнөө залуухан наһанайнгаа Мүнхэ бэшьель мэдэнэлта, Ажабайдалаа эртээнһээ

Агхадаа бариха ёһотойлта «Хүн болохо баһаһаа, Хулэг болохо унаганһаа». Гэхэн урданай үгэнүүг Газаагуур ошохо байхагүйд, Тиймэ дээрэһэнь таанга. Түрэнэн нютагайи залуушууд, Анхан угайнгаа сахидга Ажабайдалые алдангүй, Улам саашан арьбагдажа, Үгэр бүхэнэйнгөө ажалга шамдыт Оролдон урматайгаар, хүдэлжэ, Орон нютагаа халбаруулыт!

Түнхэнэй аймагай Хойтогол хуурида анха түрүүшынхиеэ эхин классай хургуули 1924 ондо баригдһан түүхэтэй. Тийхэдэ эхин класс дүүргэһэн үхибүүд Хэрэндэ, һүүлээрнь Туранда ошожо хураха баатай бологшо һэн. 1964 ондо найман жэлэй хургуули баригдажа, саашадаа дунда хургуулитай болоо бэлэй. Газарай шийгтэй дээрэһээ хургуулимнай оёор ханань үмхиржэ, үхибүүдэй хурахада аюултай болоод, 1997 оной октябрийн нэгэндэ Туранай совхоз оёһэдэньгөө хүсэ шадалаар баһа шэнэ хургуули барижа, үхибүүдэ урмашуулжа, баярлуулаа гээшэ. Хэдышье хүндэ хүшэр саг байгаашье хаань, совхозой директор Илья Садаевич Маншеевэй хүтэлбэри дор барилгашад һайн дураараа бага түлбэритэйгээр барижа дууһаа. Нютагаа шэмэглэхэ спортзалтай, хургуулигай, нюур шарайтай болоһоннай ехэ һайн гээшэ. Энэ ехэ ажалайнь харюуда, үхибүүд һайнаар хуража, хураг суугаа гарахабди гэжэ хургуулиин нээгдэхэ үедэ үгэе үгөө һэн. Үхибүүд шэнэ хургуули соо хурахада ехэл баяртайнууд, урма зоригтойнууд байһаниинь эли тодоор харагдана. Хургуулимнай хүмүүжүүлгын ажалай гол асуудал гэжэдэ, түрэл арадайнгаа түүхэ, ёһо

МАНАЙ ХУРГУУЛИ

заншал хэргээхэ гэхэн зорилго табинхай. Нютагаймнай музей нээгдэхээр олон жэл болобошье, (хүтэлбэрилэгшэнь түүхын багша Елизавета Лопсоновна Шобанова) энэ музейд шэнэ шэнэ материал, урданай хэрэгсэлнүүдые суглуулжа, нэмээжэ, шэнжэлжэ, удха узурьнь үхибүүдтэ ойлгуулхые ехэтэ оролдодогбди. Багшанарай коллектив ехэ эбтэй, эдэбхитэйшье гээшэ. СССР-эй ба Россия Федерациин гэгээрэлэй отличник гэхэн хүндэтэ нэрэ зэргэдэ хүртэһэн багшанар ехэ олон. Нэрлэбэл: Е.А.Шобанова, В.А.Сотников(директор), С.Д.Сыренова, В.Ж.Мунконов, С.А.Цыбикова гэгшэд болоно. Хураһалай талаар орлогшо Любовь Бадмаевна Донитова ехэ харюусалга ехэтэйгээр хурагша бүхэндэ хандажа, һайн муу талын хэлэжэ ойлгуулдаг, багша бүхэнтэй ямар янзаар хэшээл үнгэргэхэһөө эхилээд, дутуу дундануудаа хэлсэжэ, зүбшэжэ байдаг заншалтай. Багшанар өөһэдөө кружогуудые эмхидхээд, хүтэлбэрилхэ зааха ехэ дуратай юм. Амжалтатайгаар хүдэлжэ, аймаг соогоо магтаалтай элдэб конкурсуудта муу бэшэ

сэглэлтэ абадагбди. «Орион», «Юнкор», «Аза талаан», «Натуралист», «Минни уг гарбал», «Англи хэлэнэй», «Уран дарханшуулай», «Информатикын», «Драматургийн» гэхэ мэтэ кружогууд болоно. Хургуулидамнай мүнөө дээрэ 167 хурагшад хурадаг. «Алтан Мундарга» гэжэ нэрэтэй буряад хэлэнэй ба литературын ханын газетэ недедэ бүхэндөө гаража байдаг. Хурагшадтай дутуу дундануудые харуулан, шог расказ, шүлэг, сценкэ, зурагууд ходал толиогдожо, үхибүүдэй шэхэнэй шэмэг, нюдэнэй хужар боложо һонирхуулдаг. Энэ жэлдэ Элбэг Содномович Манзаровай зохёохы ажалда зорюулагдһан булан нээжэ, хэжэ байһан ажалын фото-зурагтайгаар, бэшэһэн номуудын буряад хэлэнэйгээ талагта табижа, үхибүүдэ ехэтэ һонирхуулан байнабди. Энэ хэрэг саашадаа заншала болохо юм. Ингэжэ манай Хойтоглой хургуулиин багшанар эдэбхитэйгээр хүдэлжэ, сайн хүлхэ саг соогоо абахагүйшье һаа, урагшаа һанаатай хүдэлһэн заңдаа. Мария Доржиевна ОСОРОВА буряад хэлэнэй багша.

Агаһаа мэдээсэне

ЭРХИМУУД ЭЛИРҮҮЛЭГДЭЭ

Агын гурбадахи дунда хургуули соо хурагшадтай дунда округой заншалта олимпиада естественноматематическа дүршэлэй эрдэмээр үнгэргэгдэбэ. Тус олимпиадада 162 хурагша хабадаа юм.

Эрдэм ухаагаар бэлигтэй-шүүлые элирүүлгын олимпиадын дүнгөөр Могойтын районой үхибүүд 19 түрүү һууриин 11-е эзэлбэ. Энэл аймагай Догойн дунда хургуулиин хурагшад 5 шанда хүртөө. Бэрхэ бэлигтэй үхибүүд Агын 3-дахы, Хара Шэбэрэй, Дулдаргын, Ушарбайн хургуулинуудта хурадаг байна гэжэ энэ мурьсөөн элирүүлэбэ.

Амжалта туйлаһан хурагшадые хурадаг багшанарай А.Доржиевагай (Ага), Т.Дамдиновагай (Зүдхэли), Ц.Цырендоржиевай (Догой), Г.Поповагай (Дулдарга) болон бусад олоной хубита нэмэри ехэ байна.

ҮНШЭН ҮХИБҮҮДЫЕ БАЙРЛУУЛБА

Үнгэрэгшэ жэлэй эсэс багаар Дулдарга хууринда үншэрһэн, үгырһэн үхибүүдэй байрлаха байшан нээгдэжэ, 12 тулоур байдалда ороһон багашууд гүрэнэй тэдхэмжэдэ оробо. Тэдэнэй тон багань 5 наһантай басаган. Олонхидын районой түбэй, Балжана, Үзөөн хууринуудай үхибүүд юм.

Энэ интернадые эмхидхэгшэ В.Хохраковагай мэдээсэлээр, тус байшан түхээрхэ талада нютагайхидын ехэ дэмжэлтэ туһаламжа үзүүлэбэ. Хүүгэдэй урлалай байшангай, библиотекин, Элеэгэй совхозой коллективүүд, Матвеевгэнэй гэр бүлынхид бараа байдал зохёолсоо, хубсаһа хунараар туһалалсаа. Мүнөө үхибүүд үдэрэй таба дахин һайнаар эдеэлээд, сэбэр һаруул, дулаан гэртэ байрлана.

Округ дотор нимэрхүү гэр байра Новоорловскдо һедондо нээгдээ һэн. Энэ жэл Могойтодо байгуулагдахаар хараалагдана. Цырен ГОНГОРОВ.

САГААЛГАН

Сагаан харын ерэхэдэ, Сагаан морин эмээлэгдэбэ. Сагаалган манай һайндэртэ Сагаан эдеэн табигдаба. Сасуутан айлшалан оронод, Сагаан нараар амаршалнад. Аха зоной гарые дороһоонь Алыан дээрэ дүмэн үргэнэд. Таряшинова Суржана, 6 кл.

ХАДА УУЛАМНАЙ

Үндэр хада ууламнай Хойтогол нютагыемнай гоёоно, Үндэр Алтан-Мундаргыемнай Хүнүүд ехээр һайханшаана. Тойроод байһан хадамнай Хуша модоор шэмэглээгэй, Тобойн дороһоо хадануудын Хүхэрэн саһаар хушаатай. Холимол ой модон соонь Хандагай буга, ан элбэг, Хойтогол түрэл нютагыемнай Хүнүүд ехээр һайханшаадаг. Цыренжанов Боря, 7 кл.

АЛТАН НАМАР

Алтан намар эрбэ Манай найхан нютагта. Амбаар дүүрэн ургаса, Мандаа асаржа үгэбэ. Хүйтэн һалхин эшхэржэ, Наһа намаагаар наадаба. Ишэ тиншэнь шэдэжэ, Эрэнь болгобо дэлхэйе. Сыренов Чингис, 9 кл.

УГЛӨӨНЭЙ НАРАН

Үндэр хадын саанаһаа, Углөөнэй наран бултайба. Агаар аржун тунгалаг Амилхадаш хүнгэн, сэнгэлиг. Булжамуур шубууд Тэнгэридэ наадаа, һайхан гоё дуугаа

Гуурһаа туршанабди

һанаан соогоо дуулаа. Балданова Туяна, 7 кл.

ДОРЖО

Дүхэриг ёхорһоо Дуран хүжөө. Банзар Соли хоёрһоо Доржо хүбүүн түрөө. Доржо хүбүүн томо болоод, Буряад арадаа суурхуулаа, Талын хүбүүдэй дундаһаа Түрүүшын эрдэмтэ болоо. Шоханова Шура, 7 кл.

НЮТАГАЙ ОЙН БАЯР

Түүхэ домогоор суутай, Түнхэн аймаг байгуулагдаһаар Далан табанайнгаа оёе Дабажа гараба далитай хүлэгөөр. Арюун найхан Түнхэн хатан Олои бэрхэ хүбүүд, басагадаараа Омогорхохо ёһоороо омогорхожо, Ойн баяртаа урин хүндэлөө. Халхаев Дугар, 7 кл.

ЮРТЭМСЭДЭ НУУХАТНАЙ БОЛТОГОЙ

Би ехэ буянтайб. Буян миний - таабай, теэбин. Минни түлөө һанаагаа зобожо, Минн һуунагүй, мэдэнэб өөрөө. Зөөлэн үгэ үргэжэ, Зальбархамни таабай теэбиндээ. Юрэ бүгэдые үзэһэндөө, Юртэмсэдэ һуухатнай болтогой. Осорова А., 8 кл.

ҮҮЛЭН

Хадын шулуун оройгоор Харабтар үүлэн ербэ. Бамбайжа эрһээр, Бүхы тэнгэри эзэлбэ. Бороо ехээр орожо, Боорһоо горход шааяба, Бээ барингүй, хүл ниссгөөр Бороотой ади наадажа оробоб. Шагдурова Надя, 9 кл.

ХОЙТОГОЛ

Мой отчий дом, Любимый всеми Наш Хойтогол. Расцветает вместе с нами Отчий край. Окружен он, как стеною Горных хребтами. И солнце светит здесь Яркими лучами. Маншеев Тимур, 7 кл.

СНЕГ

Снег летит и ложится, Снег кружит над головой. Солнце греет, веселится, И играет снег со мной. Доржиев Боря, 5 кл.

МАНАЙ ТҮНХЭН

Түнхэн нютаг баян юм. Түүхэ домогоор элбэг юм. Түби дэлхэйн шэмэг. Түрэнэн нютагнин сэнтэй юм: Холын газар дайдада, Ходоодо һанажа ябатшаб. Зүүдэндэмин ородог, Зүүн Саяанайм Түнхэн нютаг Маншеева Туяна, 11 кл.

зүрхэ сэдхэлэй мурнууд,
зүбшэхэ ёһотой зүйлнүүд

БАЙГААЛИЯ АРШАЛХЫН ТУЛА

«Байгал шадарай биологическа янза түхэлнүүдые аршалха, үри хүүгэдтээ дамжуулха, мүн экологическа бурсад асуудалнууд» гэхэн гаршагтай эрдэмэй-практическа конференци Михай Ербановой нэрэмжэтэ Бурядай аграрна колледждо үнгэрбэ.

Тусхай мэргэжэлэй дунда тургуулинуудай хубууд, басагадай дунда иимэ конференци түрүүшынхөө болоо гээд тэмдэглэхэ хэрэгтэй. Тус конференцидэ 12 хурагшад хонирхолтой элидхэлнүүдые бэлдэжэ олон тоото сугларашадта дуралдаба. Эмхидхэлэй комитэдэй түрүүлэгшэ Мэдэгма Николаева тус конференци үрэ дүн ехэтэй, тон ехэ нүлөөтэй байха ёһотой гэжэ тэмдэглээн байна.

Бурядай хэлхээ холбооной болон информатикын колледжын оюутан Елена Коршуновагай "Улаан-Үдэ хотын ариг сөбэрэй байдал тухай" элидхэлэй ёһоор хүүлэй 15 жэлэй хугасаа соо үхибүүд үсөөн түрэнэ, гэхэтэй хамта наһа бараха ушарнууд болошороо. Тургуулин наһа үйсөөгүй үхибүүдэй эдүүрые амгаалха талаар республикын санитарно-эпидемиологическа албанай үнгэргэдэг тусхай

шэнжэлгэнүүд промышленна предпрятии болон автомабильна харгы займа хажуугаар ажаһуудаг зон ехээр үбдэнэ гээд харуулаа. Жэшээлбэл, Улаан-Үдэ хотын Железнодорожно райондо ажаһууушад бадаган үбшэндэ бүри олоор нэрбэгдэнэ. Улаан-Үдэ шадар бог шорой хаядаг 15 газар тоологдоно. Тэдэнэр үни удаан сагта сөбөрлэгдэнгүй, харин тэндэ хуурижаһан гэр байраггүй зон элдэб халдабарита үбшэнүүдые тараана. Мүн радиий, туулган мэтын металлнууд болон бусадшые хорото бодосууд хаясаанай газарнуудаар үзэгдэнэ.

Оршон тойронхи байгаалин ариг сөбөрые сахижа хэрэгтэ арадай ёһо заншалнууд горитой нүлөө үзүүлдэг гээд мэдэжэ. Энээн тухай Бурядай республиканска багшанарай колледжын хурагша Баярма Тубденова хөөрһэн байна.

Иимэ конференци жэл бүри үнгэргэдхөөр хараалагдана. Ганса саарһан дээрэ тэмдэглэхын тула хөөрэлдөө үнгэргэхэ бэшэ, харин ерээдүй сагайнгаа халаание байгаалида гамтайгаар хандажа хургаха шухала.

Борис БАЛДАНОВ.

Үүрэй сайхын урга тээ
Үүдээ сэлин гаралайлиши,
Мүнгэн сагаан хюруу дээр
Мүрөө гарган ябалайлиши.

(Д.Улзытуев).

1967 ондо Эгэтын-Адаг нотагта багшалжа эхилхэдээ, 1-дэхи ба 3-дахи классуудта заагаа бэлэйб. Тиихэдээ тархиһаа тононууд сагаахан һабхагтай басагадта, урин хөөрхэн хубуудтэ ном заажа байхадаа, урдмни ерээдүйн судья, врач, инженер-оптик, инженер-механик, программист гэхэ мэтэ суутай мэргэжэлтэд хууна гэжэ хаанаһаа мэдэхэ һэнбиб даа.

Хамта Эгэтынгээ-Адагай дунда тургуули эрхимээр дүүргээд, Шэтын мединститудта шалгалта гэмгүй найнаар бариһан аад, «хахад» балл хүсэбгүй гээд, конкурсоор ороогүй һэн. Нютагаа бусажа, нэгэ жэлэй туршада түрэл колхоздоо хонишоноор Дамбиев Лубсан Фима Андреевна хоёртой хамта хүдэлхэн юм.

Харин хойто жэлын

1995 ондо хүдэлхэн газарһаа мэргэжэлээрээ аспирантурада хурахаар зууршалагдажа, дахинаа Москва хотодо хураха золтой байба. Хүүгэдэй гематологийн НИИ-дэ медицинсын эрдэмэй доктор, профессор, РСФСР-эй габьяата врач Е.В.Самочатовгай, мүн медицинын эрдэмэй кандидат А.М.Тимаков гэгшэдэй хүтэлбэри доро хуралсалаа дээшлүүлэн үргэлжэлүүлээ.

БАЯРЛАНГҮЙ ЯАХАБИЙ

Урдаандаа энэ тэрэ жэлэй малай түл ехэ найн гэжэ зон хэлсэдэг һэн. Тэрэ холын Хулгана жэлэй хүнэйше түл найн байһан юм гү, тон хурса, бэрхэ үхибүүд 1-дэхи класстани ороо бэлэй.

Үтэли үхибүүдые үзэгтэ оруулаха гээшэ пүүд дабһа долёһонтой адли гэжэ һанагшаб. Харин тэрээхэн шабинараймни ямар бэлэхэнээр, ямар хүпгэхэнээр үзэгтэ ороод, бэрхээр уншадаг, бэшэдэг болоһынь мүнөөшье хүрэтэр гайхадагби. Тоо бодолгодоо бүришые үлүүсэ найн байһан юм гү, тэдээн-дэмни 5-дахи класста математикынь заажа эхилһэн Санжидма Жамсоевна Базарова багша: «Эдэ үхибүүдшнни ямар һонин зон гээшэб! Тобойлдожо томоотойнууд гээшын, хажуу тээшэ хазагад гэжэ харахашьегүй, математикынгаа номой номер бүхэниие үлөөнгүй бодожорхино, хууданайнь урдахи хойнохине бултынь бодожорхёд, бидэ бодоолди гэжэ абяашье гарахагүй, ехэ һонин класс байһал», - гэгшэ бэлэй. Хоёр класс нэгэ доро заагаахадаа, тиигэжэ өһөдөө хүдэлжэ һуранхай, бэшэндэ һаалта хэхөгүй гэжэ ойлгонхой баарһад һэн гээбы даа.

Гушаад жэлэй үнгэрөөшье һаа, тэдэмни түрүүшымнай багша гэжэ намаяа аргагүй хүндэлжэ ябагша, бишье тэдээнэ улаан голһоо өөрөгүй һанахаб.

Багшын ажал гээшэ ехэ буянгай ажал гээшэ ха гээд сэдхэлдээ сэнгэгшэб. Хүнэй үри бэзын түлөө найн ябахадань, урмашан баясахан, муутай ушарбалнь, түрэнэн эхэ эсэгнээн өөрөгүй сэдхэлээ хүмэриюулжэ, туһашье хэжэ шадахагүй һаа, зальбаржа хуухалши даа.

Тэрэл шабинарайм нэгэн Рита Дамбаева болоно. Мүнөө Маргарита Михайловна Урмаева болонхой, врач - педиатр мэргэжэлтэй. Үнгэрэгшэ жэлэй намар шабимни медицинын эрдэмэй кандидат болоо! Баяраа багтаажа ядахадань, «Буряад үнэпэйнгөө» уншагшадтай хубаалдахая һананаб. Үри бээтэй зон үзүүлжэ, туһалуулжашье магад.

1977 ондо Маргарита Дамбаева үетэн нүхэдөөрөө

Багша хүнэй үгэ

Ритамнай шагнахан шалгалта Дамбажа, Ленинэй орденто Московско гүрэнэй медицинскэ институтдай (МОЛГМИ) оюутан болошобо. Тэрэ үедөө Шэтэдэ орожо шадаашьегүйнь болоо юм гү гэлсэгшэ һэмди. Юундэб гэхэдэ, үргэн ехэ Эхэ оронойнгоо зүрхэн - Москва хотодо хураха хуби заяан хүн бүхэндэ тудаддаггүй ха юм даа.

Бэлигтэй хурса басаганда эндэ хурахань тиимэ хүшэр байгаагүй. Саг соонь юумсээ хээд, номоо үзөөд ябахадань, юундэ ядаба гээшэб! Амаралтынгаа үедэ үетэн нүхэдөөрөө хамта Ленинград, Украина, Прибалтикаар хэды олон газар үзөөб даа. Мүнөө болоходо, тэрэн олодошогүй олзо болонхой гэхэдэ, алдуу болохогүй.

Зургаан жэл соо Маргарита Дамбаева эрхимээр хураад, 1984 ондо институтайнгаа педиатрическа отделеги дүүргэжэ, үхибүүдэй мэргэжэлтэ врач болобо.

Һүүлээрнь Улаан-Үдын республиканска больницын хүүгэдэй таһагта интернатура гараад, 1985 онһоо Гусиноозерск хотын больницада педиатраар хүдэлжэ, артаһан болохо замйнгаа эхи табяа һэн. Тэндээ гурбан жэл хүдэлөөд байтараа, Улаан-Үдэдэ хүдэлхээ уригдаһан байна. Амжалтатай ажалынь мэдээ, сэнгээл хадаа дээдын зургаанайхид дээшэн уриһан байха.

1988 онһоо Маргарита Михайловна (интернатураа гараһан) республиканска больницын хүүгэдэй отделецидэ педиатраар хүдэлжэ захалба.

Тиихэдэ гэр бүлэнь Улаан-Үдэдөө байгаа. Маргарита Михайловна гурбан жэлэй туршада одоол тархья үргэнгүй, үдэр һүнигүй гэхээр оролдожо хураһанайнгаа, хүдэлхэнэйнгөө ашаар «Современная терапия и причины смерти детей с острым лимфо-бластным лейкозом» гэхэн темэтэй диссертация «эрхим» сэнгэлтэтэйгээр хамгаалжа, медицинын эрдэмэй дид-доктор болобо ха юм. Бэрхэш даа, Маргарита Михайловна шабимни. Эмшэлхы эди шэдиес улам үргэжэ, доктор нэрэ зэргэтэй болохыешни үрэнэб.

Мүн Маргарита Михайловнагай бүлэ тухай хэдэн үгэ хэлээгүйдэ аргагүй. Өөрөө үнэр баян бүлын табан хүүгэдэй эгэшэнь юм. Дүрбэн дүүнэрээ дүнгэлсэн үргэжэ, харалсажа ябаһан хадаа хүүгэдтэ үлүүсэ дуратай байһан дээр-рүүсээ ерээдүйнгөө мэргэжэлые шэлэжэшые болоо. Нина Дашидондоковна эжынь басаганайнгаа амжалтада үнэн зүрхэнһөө баясажа, уяржа хуугаа ааб даа. Харин Михаил Дагбаевич эсэгэн эрдэмэй кандидат басагаараа омогорхожо хууха хуби заяагүй байжа, эртүүр энэ дэлхэйтээ хахасаһанинь харамтай.

Маргарита Михайловна хадаа Юрий Андреевич Урмаев, ВСТИ-гэй электротехническа факультет дүүргэһэн инженер мэргэжэлтэй нүхэртэй, эхэ эсгэдээл адли һүбэлгэн хурса Маша басаганинь 1-дэхи класста хурана. Урмаев гэхэн обогынь «Урма баяр» гэхэн эхитэй һайхан нэрэ даа. Нэрэдээ хүрэмэ нүхэрнышые үргэмжэтэй, найн найхан сэдхэлтэй хүн. Маргарита Михайловна уулзаха бүхэндөө хадамуудаа магтажа сададаггүй агша.

Иимэл даа, үнөөхи сагаахан һабхагтай, мойһон гарахан нодотэй, нодэндөө галтайхан, мэшээһэн шарайтай, урихан шэгтэй шабимни, эхэ эсэгын хайрата басагац, идам зулгы нүхэр, энэрхы найхан эхэ, урин иналгай бэри.

Цырен-Ханда ЖАМЬЯНОВА,
Яруунын аймагай
Эгэтын-Адагай
дунда тургуулин
багша.

Твой Пушкин

ПРАВДИВЫЙ И ВСЕГДА ЖИВОЙ

Пушкин прожил немного лет, но в настоящее время это самый знаменитый поэт и стоишь среди других на первом месте. Я люблю этого правдивого человека. Помню его сказки, стихи, к которым мне остаётся равнодушным. Их читали и учили наши бабушки, дедушки, родители. Сейчас читаем и учим их мы, а в будущем - наши дети и внуки. Мы надеемся, что Пушкин никогда «не выйдёт из моды» и проживёт с нами ещё много лет.

Гаяля Гаурская, школа № 45.

Недавно классом мы ходили в музей. Там нам рассказали об Александре Сергеевиче Пушкине. Тут-то мы и узнали, что поэт учился в Царском Селе, в лицее. Он много читал. Когда он был маленьким, ночью забирался в кабинет отца, читал все попавшиеся книги. С книгами А.С.Пушкин обращался бережно. Все любил и гордился Пушкиным.

Ира Бекина, школа № 4.

Пушкин. Спросите, кто он такой, и я вам смогу сказать, но не все, к сожалению. Хотя я учусь в шестом классе, но я чуль-чуль знаю об этом поэте. Он написал стихи, которые сейчас учат во всех классах: «Узник», «Полтава» и т.д. В этом году ему исполнится 207 лет. Ему было 38 лет, когда он умер, но написал он несравнимо много. Его знаменитые стихи и сказки живы, и он для всех нас всегда живой.

Наташа Мантыкова, школа № 1.

Подготовлено творческой студией «Зодиак» Дома детского творчества Советского района.

МУЗЕЙН ЭХИН АЛХАМУУД

Түнхэнэй аймагай Хужарай дунда тургуулида түүхын-хизаар ороноо шэнжэлгын музей һаяхан нээгдэбэ. Тус музей байгуулхын тула тургуулин багшанар тон ехэ хүдэлмэри хээ гээд тэмдэглэлтэй. Мүн хурагшадтай оруулһан хубитые онсолмоор. Нютагай зоной туһагүйгөөр иимэ музей нээгдэхгүй байгаа гээд хэлэбэл, алдуу болохогүй. Нютагай эгээл үндэр наһатай Данзан Шадаевич Ошоровһоо эхилээд ургажа ябаа улаан бургаһад хүрэтэр өөһэдынгөө хубита оруулһан байна.

Шэнэ музей соо Хужар нютагай түүхэ, эндэ ажаһуушадтай уг гарбал, буряад болон ород арадай гэр байра

тухай хөөрэнэн экспонатууд үргэнөөр дэлгээгдэнхэй. Хужар нютагаһаа ургажа гараһан мэдэжэ эрдэмтэд тухай хонирхолтой стэнднүүд дуралдагдана. Мүн бусадшые хонирхолтой материалнуудаар музей шэнэлэгдэнги.

Хэгдэхэ юумэн тон ехэ байһал даа. Шэнэ һэеы гэр тургуулингаа газаа табижа, тэрээн соогоо музей оруулха һанаан бии. Мүн жасаяа ехэ болгохын тула үдэр бүри ажал ябуулнабди, - гэжэ Хужарай дунда тургуулин директор Ирина Бадмаевна Таряшинова хөөрөө һэн.

Борис БАЛДАНОВ.

болохо. Юрэдөө зүбшөөгөөд лэ байһаншнь алдуугүй, - гэшэ бэлэй. Партиин обкомдо лекци болохонь гэжэ дуулааг, гурбан хүн тишээ ошобобди.

ЗОХЁОХЫ ЗАМДАМ ТУҢАЛҢАН ЗАЛУУР БОЛОҢОН БАГШАМНИ

БУРЯАД үнэн газетэдэ «Бургандаа бэшэдэг хэмби. Армиин хүлээр Улаан-Үдэ ержэ, энэ газетын хүүдэмэрлэгшэ болоо бэлэйб.

Москваһаа чех журналистнууд ерэнэн байгаа. Хойхонуур хуубабди. Хүн үсөөншэ. Обкомойхид, «Правда Бурятии» газетынхид хэдыхэн. Москвагай айлшаг уласхоорондын байгалаар жиирэйл лекци хөөрэлдөө хээг, олон асуудалнуудта харюусаа хэн. Шагнахадамнай, үлүү ноуса юумэн үгыл бэлэй.

Үгөөдэринь обкомдо болоһон лекцигэ ошоһон Мижитцырен Дарижапович, Цыбен Будаевич болоог намайе редактор

Цыден Цибудеевич Цибудеев дууджа суглуулааг, партиин гэшүүн бэшэ ааг, тэрэ лекцигэ юуцгэ ошообта гэжэ гани-галаб болобол даа. Бидэ ойлгохо юумэн үгы, гайхашоод хуунабди. Тэрэ лекцигэ партиин гэшүүдэй уригдаһыень бидэ хаанаһаа мэдэхэбибди. Бага танхим соо хуухыемнай хараһан нэгэ хобууша ноёнсорын редактора дуулһан байба бшуу. Редактор түлэг сухалдаан соогоо «Үргэ, ама шагнаха дуратайшуул гэшэшт» гэхэдэнь, Мижитцырен Намжиловичнай бээ барингүй:

- Юрэдөө яагаа юм, үлүү юумэ хэлээшьегүйл. Байгаа юм ааб даа, танай обком, - гэжэрхин гэлээн, Цыден Цибудеевич бүришье ехээр сухалдааг:

- Гаргты энгэрһээ, - гэжэ кабинетһээ үгдөө бэлэй.

Бидэ абыагүйхэнүүг таһагтаа орожо, Бато Аюшеевичтээ хөөржэ үгөөбди. Тишээрэмнай тэрэ бага зэргэ богдолгомо болоог:

Би хэлэгшэл хэмби. Болгоомжотойхон ябах хэрэгтэй. Зай мартагдана аабза. Ажалаа хэе гээг, энэбхилээ хэн.

Мижитцырен Дарижаповичай хүүдөөһөө асарһан мэдээнүүг дээрэ яажа хүүдэмэрлэгшэнь хөөржэ үгэлтэй. Манай аха нүхэр түбэй газетнүүдые олоор абажа уншахадаа, хэрэгтэй гэжэ ханаһанаа улаан карандашаар тэмдэглээдхидэг заншалтай юм хэн. Орон соо, мүн хүүдөө ажахыда боложо байһан үйлэ хэрэгыгэ найн мэдэсг тула бэшэһэн статья, репортаж бүхэнишье гүнзэги угхатайгаараа, уран хэлээрээ илгараагхидаг. Мижитцырен Дарижапович нэгэ ехэ материал бэшэжэ хуухадаа, хамаг ханалаа тэрээнгээ табидаг, хахадтань хүргэжэ орхижорхөөд, хүнтэй хөөрэлдэжэ, сага баража хуухыень нэгтэшиье хараагүйб. Юрэдөө, дууһаагүйдөө хүнэй асуудалга харюусаха тухагүй хууха, иимэл ажалша хүн ю даа.

Нэгэ зориһоноо бэлүүлээгүйдөө ханаагаа амардагүй, үсэд, сэхэ сээр зантай Мижитцырен Дарижаповичнай 70-тай болоһобол. Олохон журналистнуудай зохёохы замтайн залууршадтай нэгэн Мижитцырен Дарижаповичтаа элүүр энхые хүүсөөд, сүлөөтэй сагтаа «Буряад үнэндөө» бэшэһээр хүнгэн дорюун үни удаан саг соо ябахыень хүсэнэб.

Владимир ЖИГЖИТОВ, Буряад Республикын соёлой габыята хүүдэмэрлэгшэ, журналист.

НЮТАГТАА ХҮНДЭТЭЙ

ҮНГЭРЭГШЭ жэлэй хүүл багта Митрофан Николаевич Гергенов 70 наһанайгаа ойн баярые тэмдэглээ хэн. Хүн бүхэн наһан дээрээ наһа нэмэхэ туладаа ерэхэдээ, заал наа зарим тэды дүнгүүдые согсолдог гүб даа. Илангаяа үндэр наһандаа, тэбхэр ойдоо дүтэлхэдөө. Хэрбээ Митрофан Николаевичай иимэ дүн согсолхо ханаатай наань, аргагүй баян, дүүрэн намтар, дүн боложо үгэхэ хаш.

Тэрэ 1929 оной декабриин 25-да Эрхүүгэй областиин Оһын аймагай Үлээ нютагта түрэнэн юм. Бүри хургуулида хуража ябах үеһөө ажалайнгаа намтар эхилһэн байха. Сэрэгэй хүүдэ радиотелеграфист боложо, элдэб абыануудые агаар сүмэлэн гүйлгүүдэг хэн бээ. Тээ ажалайнгаа гол шэглэл шэлэхэдээ, агаар дорбуулагша бэшэ, харин агроном болоһон юм. Эрхүүгэй областиин Оһын районой «Заря коммунизма» колхоздо ажаллажа эхилһэн аад, мэргэжэлээ дээшлүүлхэсэ Улаан-Үдэ эльгээгдэжэ, ажалайнь саашанхи намтар Буряадагтай нягта холбоотой болоо хэн. Хүдөө ажахын институтдай «Байгал» учхоздо ахмад агрономоор олон жэл ажаллаһан байха. Удаань хүдөө ажахын хүтэлбэрилхы кадрнуудай техникумдэ багшалаа, тээ хүүдэ «Бурятплодоовощхозой» ахмад агрономоор томилогдоо бэлэй. Бүхы дээрээ Митрофан Николаевичай ажалайнь стаж аяар 55 жэл болоно. Тиэхэдэ тэрэ бүхы наһаараа хүдөө ажахыда ажаллаа гэжэ тэмдэглэхэ шухала. Тэрэнэй эрхилһэн ажал бүхэн урагшатай, үндэр үрэ дүнтэй байдаг хэн. Тарьян болог, кукуруза, овоц болон Митрофан Николаевичай бүхы сэдхэлээ хабаадуулан, бэлиг шадабарияа дууһан бүгэн ажаллаһанһаа боложо, үндэр баян ургаса үгэдэг байгаа.

Энээнэй хажуугаар Митрофан Николаевич эрдэмэй ажал таһалгаряагүйгөөр ябуулдаг бэлэй. Республикын болон гүрэнэй түбэй газет, журналнуудта тэрэнэй 30 гаран һонирхолтой, мэргэн зүбшэлтэй статьянууд толилогдоһон байха. Телевизор болон радиоооршье, суглаан болон конференцинууд дээрэшье тэрэнэй элдхэл хэжэ байһые уншагшад хараһан, дуулаһан байжа магадгүй.

Гэхэтэй хамта үшөө һонирхолтойнь гэхэдэ, агроном мэргэжэлтэй Митрофан Гергенов буряад аман зохёолоор, позээр ехэтэ һонирходог хүн юм. Ёохор наваанда бүри залууһань ябадаг хэн аабза. Харин 20 жэлэй саада тэрэнэ өөрөө шүлэг, оптохонуудые бэшэдэг, ёохорой дуунуудые, онһон үгэ, таабаринуудые суглуулжа, тэдэнэйнгээ заримуудые ном болгон хэблүүлһэн байха.

Урдань Улаан-Үдын герсад соо Буряадаг бүхы нютагуудһаа сугларһан залуушуул түрүүн өөр өөрынгөө дүхэрнгтэ орожо, байн байтараа бэшэшье нютагуудай ёохорнуудай аялга нугалбаридань, хүдэлсэ аядань хуража, адлидхан дуулалсажа ябагша бэлэй. Тиигэжэ ёохорой дуунууд нютагһаа нютагта «цүүжэ», анхан хаана бии болоһыень даб гээд ойлгохонь аргагүй болоһодог.

Митрофан Николаевичшье энэ дүхэригүү соо оролсожо, аялга хайхан дуунуудые дуулалсаһан, хатаралсаһан байха. Магад энэл дүхэриг соо наһанайнгаа нүхэр, СССР-эй гэгээрэлэй отличник Агрипина Савельевнагайгаа золгоһон байжа магадгүй.

Тэрэнэй аша үрэ ехэтэйгээ, хүдэлһэнишье гүрэнэй зүгһөө үндэрөөр сэгнэгдэжэ, энгэр үбсүүнь олон тоото медаль, тэмдэгүүд шэмэглэһэн, Хүндэлэлэй грамотанууд барюулагдаһан байха. Бүри мэнэ һая Митрофан Николаевич Буряад Республикын Арадай Хуралай Хүндэлэлэй грамотаар шагнагдаа хэн. Үшөө олон жэл соо баяр, жаргалтай, элүүр энхэ ябахыень бишье үрэнэб.

Г.ЛОПСОНОВ.

АГРОНОМ

Хүдөө талын хаба хүсэн
Хүнэй эрдэм мэдэсэһээ,
Хүдэр хоолосто тарьялан
Хүндэтэ агрономой шадалһаал.
Түмэр анзаһанда түгдэ татуулан
Тэгшэрэн зөөлэрнэ тольбо газарынь,
Буртаг ногоонһоо сээрлэгдэн
Бэрхээр хүшэлнэ хээрэ талань.
Хүнтэй хоорэлдэн хэлсэһэндэл
Газартаа хүүрээ найн ойлголсо!
Хура бороонтой багадааш хада
Газараа уһалан амидаруула!
Хада уудынгаа хормой хахалан
Хадахаар баян тарья ургуулыш!
Хамаг зоноо хойноо дахуулан
Хамтаруулан эбтэйгээр хүдэлгыш!
Боори болдогоо бурьяса хахалан
Бадарма баян тарья ургуулыш!
Бэрхэ зонһоо хургаал шагнан
Баян байдал нютагтаа бодхыш!
Адхарма баян тарьягаар
Амбаар, тоогтнай дүүрэжэ байг.
Ажалдаа бэрхэ зонуудтнай
Алта, мүнгөөр баяжажа байг.
Аяр шара обёостнай
Адуу малаа сэдхаан байг,
Аргатай бэрхэ агрономнай
Алтан медальда хүртэжэ байг.
Алхалан газараа хүндэлэн,
утаашань.

Хурьһыень шалган үзэнэ
ябадалдаа,
Алтан талаяа үргэхөөр хабыень
Хүдөөгэй агроном оролдон
наһандаа.
М.ГЕРГЕНОВ.

Зай, хүбүүг, иигэжэ болохогүй. Энэш буруу

шуһа ханаха, төөнэхэ, хадаг табиха, бэри буулгаха, хурим түрэ хэхэ, тангариг абалсан нүхэд болохо, хюмна абаха мэтые тэбшэхээр. Наһа барагша тухай асуудалаар дасанда хандаха гэнэ.

Энэ үгэр хүнэй үһэ абабал, амгалац тэнюун байдалга хайн.

табиха, гэр байра бариха, уранай онол шудалха, шэмэг зүүдхэл зүүхэ, модо нуулгаха, хулгай дээрмэ дараха, дайсание номгодохо, мүр гаргаха, ноён болохо, гал гуламта үүсхэхэ мэтын үйлэнүүдтэ хайн. Гэхэ зуура мал үгэхэ, үри зээлиез бусааха, шуһа ханаха, төөнэхэ, улай гаргаха, замда гараха, нүүхэ, суглаа зарлаха, үһеэ угааха,

XVII ЖАРАНАЙ ШАРАГШАН ШОРОЙ ТУУЛАЙ ЖЭЛ

ХАБАРАЙ ДУНДА УЛААГШАН ТУУЛАЙ НАРА, ХАБАРАЙ НҮҮЛ ШАРА ЛУУ НАРА

Буряад литэ	26	27	28	29	30	1	2
Европын литэ	12	13	14	15	16	17	18
Гараг Нэрэ Үдэр	Дабай Нара понед.	Мягмар Марс вторник	Хагда Меркури среда	Лүрдэ Юпитер четверг	Баасан Солдон пятница	Бимба Сатурн суббота	Нима Наран воскр.
Үнгэ Үдэр	хүхэ морин	хүхэгшэн хонин	улаан бишэн	улаагшан тахья	шара нохой	шарагшан гахай	сагаан хулгана
Мэнгэ	4 ногоон	3 хүхэ	2 хара	1 сагаан	9 улаан	8 сагаан	7 улаан
Һуудал	түмэр	огторгой	уһан	уула	модон	хии	гал

Гарагай 2-то хуушанай 26 (апрелин 12).

Хүхэ морин, 4 ногоон мэнгын, мэртэ һуудалтай үдэр. Бурханда мүргэхэ, зальбарха, дусууд тахиха, бисалгал хэхэ, эм найруулха, даллага абаха, амгалан байдалай түлөө үргэл үргэхэ, дасан (дуган), субарга, сэргэ бурхан бүтэхэ, юумэ худалдаха, худалдажа абаха, городто хэрэг эрхилхэ, тараг бэрхэ, айраг халааха, модо отолхо, тангаригаа болоулха, агнаха, шуһа ханаха, төөнэхэ, үгэһэ үгэхэ мэтын үйлэнүүдтэ хайн. Гэбшье үһэ угааха, бэлбэлхэн эхэнэрэй гэртэ орохо, бага үхибүү гэрхээ ондоо тээ эльгээхэ, шэрдэг бүрихэ, хэрүүл гаргаха, үзэн ядалга үүсхэхэ, мори худалдаха, худалдажа абаха, бэри буулгаха, наһа барагшын хэрэг үйлэдэхэ, нүүхэ, шэнэ газарта бууса түхээрхэ, замда гараха, үхэр худалдаха, балин гаргаха, помнол шагнаха, шэнэ хубсаһа үмдэхэ мэтын үйлэнүүдтэ сээрлэхээр.

Энэ үгэр хүнэй үһэ абабал, эл ушарха.

Гарагай 3-да хуушанай 27 (апрелин 13).

Хүхэгшэн хонин 3 хүхэ мэнгын, огторгойдо һуудалтай үдэр. Үгэһэ үгэхэ, эдэ хубсаһа олохо, гал гуламта шэнээр үүсхэхэ, ламые бараалхаха, худалдаа наймаа үүсхэхэ, тараг бэрхэ, айраг халааха, дайсание болон ада шүдхэр дараха, гүрэм уншуулха, ехэ хүниие бараалхаха, буян хэхэ, дусуудай болон уһанай балин гаргаха, дошхон газар номгодохо, эм залаха мэтын үйлэнүүдтэ хайн. Зүгөөр худаг малтаха, занабарилха, уһанай һубаг татаха, модо отолхо, модо нуулгаха, сөсөг тариха, тэнгэри тахиха, нулуу шорой хүдэлгэхэ, мүр гаргаха, хубсаһа эсхэхэ, шэнэ дэгэл хубсаһа үмдэхэ, бэлбэг гуйлта үргэн айлагдаха, үбшэ аргалжа эхилхэ, нүүхэ,

Гарагай 4-дэ хуушанай 28 (апрелин 14).

Улаан бишэн, 2 хара мэнгын, уһанда һуудалтай үдэр. Одон зурхайн элрхэйлдэгэй ёһоор, ехэ хара үдэр. Тиймэнээ иимэ үдэр алибаа хайн гү, али бүлэдөө хабаатай үйлэ эхилжэ, үйлэдэжэ болохогүй. Илангаяа хюмна абаха, наһа барагшые хүдөөлхэ, хадаг табиха, бэри буулгаха, хурим түрэ хэхэ, даллага абаха, замда гараха, хубсаһа эсхэхэ, шэмэг зүүдхэл урлаха, ехэ уһа гаталха, агнаха, модо отолхо мэтын үйлэнүүдтэ сээрлэхээр.

Энэ үгэр хүнэй үһэ абабал, хэрүүл шууян, тэмсэл болохо.

Гарагай 5-да хуушанай 29 (апрелин 15).

Улаагшан тахья, 1 сагаан мэнгын, хада уулада һуудалтай үдэр. Туулай нарада тахья үдэр тохёолдоходоо, тэрсүүд - тон харша гэгдэдэг. Мартаһан зондо һануулбал: шэнэ гэр барибал, эзэдынь халажа хахасаха аюулда дайрагдаха; бэри буулгал, нүхэрһөө халажа ошохо арга бэдэрхэ; дасан (дуган) барибал, лама хубарагууд тогтохогүй; замда гарабал, хулгайшад, дээрмэшэд ушарха; тарья тарибал, тэрэн ургангүй хатаха; нэрэ алдар олоһон хүн доройтохо; мал адууһа суглуулбал, тэдэ тогтохогүй; хэшэг дуудабал, даллага абал, хэшэгэй бурхан ерэхгүй. Тиймэнээ эдэ бүтэдые тэбшэхэ хэрэггүй гэнэ.

Энэ үгэр хүнэй үһэ абабал, хүнэнэн зайлажа төөрхөхэ аюултай.

Гарагай 6-да хуушанай 30 (апрелин 16). Дүйсөн үдэр.

Шара нохой, 9 улаан мэнгын, модондо һуудалтай үдэр. Бурханда мүргэхэ, зальбарха, бисалгал хэхэ, тэнгэри, сахюуса тахиха, хэшэг дуудаха, даллага абаха, балин шатааха, сангарил хураха, маани сахиха, эм найруулха, тараг бэрхэ, айраг халааха, нүүхэ, шэнэ газарта бууса түхээрхэ, гэрэй һуури

шэрдэг бүрихэ, бэри буулгаха, хадаг табиха, хурим түрэ хэхэ мэтын үйлэнүүд хөрюултай.

Энэ үгэр хүнэй үһэ абабал, эрлитэй ушарха.

Гарагай 7-до шэнын 1 (апрелин 17).

Шарагшан гахай, 8 сагаан мэнгын, хиндэ һуудалтай үдэр. Одон зурхайн элрхэйлдэгэй ёһоор, ехэ хара үдэр байна. Тиймэнээ энэ үдэр алибаа хайн үйлэ гү, али бүлэдөө хэрэгтэй юумэ үйлэдэнгүй, юрэнхы ажалаа хэжэ үнжэхэ ёһотой болоно. Илангаяа наһа барагшын хэрэг үйлэдэхэ, бурханда үргэл үргэжэ тахиха, мүргэхэ, сангарил хураха, маани сахиха, бэри буулгаха, нүүхэ, газар малтаха, зураг зураха, бөөгэй хэрэг үйлэдэхэ, городто хэрэг эрхилхэ, модо үндэһэтэйнь унагааха, тангариг үргэхэ, суглаанда сугларха мэтын үйлэнүүдтэ сээрлэхээр.

Энэ үгэр хүнэй үһэ абабал, наһан богони болохо.

Гарагай 1-дэ шэнын 2 (апрелин 18).

Сагаан хулгана, 7 улаан мэнгын, галда һуудалтай үдэр. Бурханда мүргэхэ, зальбарха, Наранда, нарада, бусад юртэмсэнүүдтэ шүтэхэ, үүдэ гаргаха, дасан, бурхан арамнайлаха, ажалшание хүлһэлхэ, аргаламжада хүниие оруулха, шэмэг зүүдхэл зүүхэ, юумэ худалдаха, худалдажа абаха, хуули тунхаглаха, сүүдэй шийдхэбэри гаргаха, эһэбэри табиха, эм найруулха, мори болон сар хургаха, эдэ, хубсаһа олохо, үгэһэ үгэхэ, эдэй тэнгэри тахиха, шэмэг зүүдхэл зүүхэ мэтын үйлэнүүдтэ хайн. Харин улай гаргаха, хүншүү хэрбоһо гаргаха, пом оршуулха, шуһа ханаха, төөнэхэ, мал эмнихэ, наһа барагшын хэрэг үйлэдэхэ, хадаг табиха, бэри буулгаха, үхибүү үргэжэ абаха, хүн дүрсээ алдаха мэтын үйлэнүүдтэ сээртэй.

Энэ үгэр хүнэй үһэ абабал, хэрүүл шууян, тэмсэл болохо.

«ДҮХЭРИГЭЙМНАЙ» ЛИТЭ

984 онго гэхэ гү, али 1015 жэлэй саана, Чингис хаанай гээдэ үеин хаашуулай нэгэн Бурин шихиртү Хабичибаатар, түрэнэн юм.

1069 онго Тумбинай сэцэн түрөө. Тэрэнһээ хойшо 930 жэл болобо.

1084 онго Хабул хаан түрэнэн байна. Тэрэ Хамаг Монгол уласые мэдэжэ байһан хаан байгаа гэжэ «Монголой нюуса тобшого» бэшээтэй байдаг. Хабул хаан Тумбинай сэцэнэй хоёр хубүүдтэй ахашь боложо түрэнэн юм гэжэ «Монголой нюуса тобшого» хэлэгдэнэ. Харин Рашид-Аг-Динай «Судрын чуулганда» Хабул хаан гэшэ Тумбинай хаанай зургаадахи хубүүн, тэрэнэй бага хатанай ууган хубүүн болон түрэнэн юм гэжэ үгүүлэн байдаг. Хабул хаан гэшэ Богончаржа хойшонхи наймагдахи үеһень ашань болоно. Тэрэ бага наһанһаа эхилжэ, Онон мүрэнэй уһанда шунгажа хураһан юм. Тийхэдгээ бүхэли хони эдижэ дууһатар уһан доро байжа шададаг хэн гэжэ домог байдаг. Хабул хаанай үгэс хамаг монгол улас хүсэ ехэтэй боложо, холо ойгуур суурхаа бэлэй. Хабул хаанай түрэнһөөр 915 жэл үнгэрөө.

1229 онго Хамаг Монгол Уласай хаанаар Үгэдэй хаан гэбжүүлэгдэнэ байна. Тэрэ хагаа 1186 онго Чингис хаанай ехэ хатан Бөртэнһөө түрэнэн гурбадахи хубүүнишье болоно.

Үгэдэй хаан болгогдон үргэмжэлэгдэнэ байһа онго 770 жэл гүйсэбэ. Тэрэ бага наһанһаа хойшо ухаалиг, уян зөөлөн сэдхэлтэй, урагшаа һанаатай, шугаргы, ёһо заршам мэдэгдэг, юумэн бүхэнэй нарин ушарые заатаггүй мэдэгдэг, үгээ бэшэгтэ бэрхэ хүн байгаа. Үгэдэй хаанай гурбан хубүүдтэйгээ Хорезмые эзлэхэ дайнда бээс даажа мордохогоо, «бидэ хэнэйнгээ үгөөр ябахабиди?» гэжэ хурахадашье, «Үгэдэй үгөөр ябаты» гэнэн зарлиг буулгаһан юм.

Дунда Азице байлдан дайлахынгаа урга Чингис хаан гурбадахи хубүүн Үгэдэйгөө өөрынгөө хаан шэрээгэ һуулхахаар шийдхэбэри абаһан байна. 1229 онго Хэрлэнэй Хүдөө аралда ехэ хуралдаа хэжэ, Үгэдэй Хамаг Монгол Уласай хаанаар үргэмжэлэгдэбэ. Тийхэжэ тэрэ Чингис эсэргынгээ хэргые үргэлжэлүүлжэ эхилэн байна. 1234 онго Алтан уласые эзлэн абаа. 1232-33 онуудта орон дотороо үртөөгэй ажал эмхи журамтай болгоһон байна. Мүн баруун зүгтэй оронүүдые байлдан эзлэхэ хэргые удариданан юм. Тэрэ 1241 оной 12-дохи нарын 11-гэ наһа бараһан байна. Тэрэнһе хорлогдон үхэбэ гэнэн яряа байдаг. Харин Юань уласай сударта Үгэдэй хаан хээрэнгээ ардондо Лалын наймаашан Абдурхмантай һүни орой болотор архи уужа байтараа үхэбэ гэнэн байдаг. Тэрэ 12

жэлдэ ехэ хаанаар хууһан юм.

795 жэлэй саана, 1204 онго Чингис хаанай наймануудтай байлдааг, илажа байтар, нэгэ хүн байлдаанай газарһаа зугадаба. Тийхэдгээ Чингисэй гүү Хасар тэрэ хүниие амидыгаар барижа ерэхыень Батые эльгээбэ. Батын тэрэнһе асарааг нэгжэхэдэ, үбэрһөөн нэгэ тамга гаража ерэбэ. «Ши хэн гэшэбиши?» гэжэ асуухадань, «би уг изагуураараа уйгар газарай хүнби. Нэрэмни Тататунга. Минии эзэн энэ тамга намда даалаа юм».

Угаань Чингис хаан Тататунгые уйгар бэшэгтэ хаан хубүүдые хургаха багша болгон томилһон байна. Тэрэ саһаа хойшо хууһан монгол хэлэнэй түүхэ эхилнэ.

810 жэлэй саада тээ, 1189 онго, шарагшан тахья жэлдэ Тэмүжин хорин найман наһатайгаа Хэрлэн мүрэнэй Хүдөө аралда Хамаг Монгол Уласай хаан боложо үргэмжэлэгдэнһээ хойшо арбан долоон жэлэй туршада, 1206 он болотор бүхы монгол обогтонице нэгдүүлжэ шадаһан байна. Тийхэжэ 1206 онго Онон мүрэнэй эхиндэ бүхы монгол ноёдгой ехэ хуралдаан боложо, Монголой тулгар түрэ байгуулагдаба. Тийхэдгэ Чингис хаан 45 наһатай байгаа. Тэрэ гүрэнэй хилэ хойто зүгтэ Байгалаһа эхилээд, урга талань Түмэн газарай сагаан хэрэм хүртэр, зүүн зүгтэ Хилганай нурууһаа баруун тээ Алтайн уула хүртэр ехэ гүрэн тогтоһон байна.

1219 оной зун, 780 жэлэй саана, Чингис хаанай Хорезмын шах Мухамедэй урдаһаа тэмсэжэ бодоходонь, Тулуй эсэгэтэеэ хамта сэрэгэйнгээ голхусые захиржа ябаба. Тэдэнэй удариданан сэрэг Зарнук, Нур, Зарешан гэхэ мэтэ олон тоото хото, хэрэмүүдые, Бухара, Самарканд гэнэн ехэ хотонуудые эзлэбэ.

Чингис хаан Сартаул уластай байлдахаар мордохогоо, Хулан хатанһе абажа ябаһан байна. Тэрэ үгэдэ Хулан хатанһаа түрэнэн хубүүн Хүлэн бага балшар байгаа. Хулан хатан бага хубүүгээ хорлогдуужан гэжэ ехэ айдаг хэн. Мүн Хулан хатанһаа Гэдүгэ гэжэ нэрэтэй үхэн түрэнэн юм.

Д. БАЛЬЖИНИМАЕВ.

Амаршалга

гэжэнхээ нилээн зузаараа ёһотой. Гапсашье манай республикаһаа бэшэ, Москва, Яхад, Эрхүүһээ хүнүүд амаржал байдаг. Г.О.Батуев аймаг соогоо мэдээжэ, хүндэтэй хүн. Гэсэрэй һайндэрэй, Сагаалганай, яармагуудай үедэ республикын нийслэлдэ, бусадшые хүндын газарнуудта аймагаа түлөөлдэг

АРШААН ТӨӨБИИН ҮРШӨӨЛӨӨР, АБА, ЭЖЫН БУЯНГААР...

Эгшэ нүхэр, эльгэн хайрата Ханда Цыденовна Аюрзанаеватай Енгорбойн аршаанда хэдэн жэлэй саана сугтаа амараа бэлэйбди. «Ажалай туг» газетын оршуулагшаар наһаараа хүдэлөөд, амаралтада гараһан Ханда Цыденовнагай дуутай шуутай, согтой шогтой гэшэнь - арба гаран үдэрэй амаралта аниха зуура нэгэрһэндэл бэлэй. Эгшэртэрэ энээлдэжэ жарганаһаа мартахаар аал?

Харыш, Доржи-Ханда, аршаанаймнай эзэн буугаал! - гээд, нэгэтэ Ханда Цыденовна сонхо руу анханай сошордуу, түргэдүү маягаараа зааж, зангажа байба.

«Ай бурхан, домог соохи Аршаан төөбии гэшэмнай хүнэй нюдэндэ харагдадаг юм аал даа...» - гэжэн суранзан бодол юндэшьеб толгойдом ороодхёо. Дүтлөөд харахадам, өөрынгөө наһанһаа хэзээшье залуубтараар харагдадаг Енгорбойн аршаанай директор Гарма Очирович Батуев ерэнхэй, хажуудахи хүндөө заабари үгэжэ байба. «Энэ хүншни бэрхэ гэлсэгшэ. Үхибүүдээрээ энэ аршаание абаад байна ха юм. Столоводо хараарай даа, тогоо барижа байһан сэбэрхэн, сагахан шарайтай басагадшнн Гарма Очировичай. Эсэгын түвөөтэй хүбүүд ябахад - орлогшонорын, жолоошодын...», - гэжэ байжа Ханда Цыденовнамни хөөрөө һэн.

Анханайшые дуулаһан байгаа Аршаан төөбиин эзэмдэлгые хаража, харууһалжа байһан энэ хүн тухай. Ажахын ажалда тэрэ наһаараа хүдэлөө. Енгорбойн совхозой отделение эрхиэгшээр аяар 32 жэлдэ ажаллаа. «Енгорбойнгоо аршаание хүнэй амархада аятай болгоё, гэрлүүдые, столово бария», - гэжэ тэрэ аймагай дарганарта дурадхал 1983 ондо оруулаад, өөрөө бэлүүлсэе юм. Тиин 1989 онһоо аршаанай директорээр томилогдоо һэн.

Гарма Очирович энэ хэрэгтэе холын хараатайгаар хандаа. Үхибүүдэе, аха дүүнэрээ хабадуулжа, муниципальна предприяти байгуулаа. Тэрэ гэнээр тэбхэр 10 жэл үнгэрбэ. «Амтатай хоол, аятай амаралта» - гэжэн баярай үгснүүдтэй һанамжа, дурадхалнуудай дэбтэр тэрэ

аха захатан мүн. Үндэр тайзанһаа үрээл магтаалын нилээн лэ дуулаһан байхабди. Ажалай ветеранай үбсүүндэ шагналиуд олон, республикын, аймагай зүгһөө барюулагдаһан хүндын үнэмшэлгэнүүд олон.

Алтан дэлхэйдэ түрһөөр 70 наһанайнгаа оёе эдэ үдэрнүүдтэ тэмдэглэхөөс байһан Гарма Очирович Зоя Доржиевна хүхэртгээ 40 жэлэй туршада дүүрэн хэшгэ буянтай ажалууна. Үри хүгээдэнь - врач мэргэжэлтэй Эрдэм, тогоошоноор хүдэлдэг Сэндэма, аптекин провизор Байрма, соёлой хүдэлмэрлэгшэ Мэдэгма, багша Соёлма, абатаяа аршаанда ажалладаг Арсалан Аламжа хоёр, багша Туяна, ой модоной промышленна колледжын секретарь Оюна, БГУ-гай 3-дэхи курсын студент Энхэ-Булад, 11-дэхи класс энэ жэлдэ түгэсхэ Арюна - бултадаа амияа хамтаруулан, хоолойгоо нэгэдүүлэн аба эжыгээ амаршалжа байһанаа мэдүүлсэ бэлэй.

- Абын анхаралаар, эжын энхэрэлээр энэ болоһон бэемнай... Алтан дэлхэйн эздэ бурхад, Аршаан төөбии эжы абымнай буянтые сэгнэжэ, энхэ амгаланниен сажиха байг лэ гэжэ бидэ, булта хүүгээдэнь зальбаржа ябадагбди, - гэжэ Арсалан хүбүүниинь, Туяна басаганиинь аршаан буалгал ариухан хүсэлөө элэрхэйлэе һэн.

Үбгэрхэ хаһа үшөөл үды гээд, хүүгээдэнь түрэлхидөө амаршалхадаа, хэды һайхан бэ!

Галина ДАШЕЕВА. ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Гарма Очирович, Зоя Доржиевна Батуевтан.

А.С. ПУШКИН ШҮЛЭГҮҮД

(Николай Дамдиновой оршуулганууд)

ЧААДАЕВТА

Илаг дуранай, найдалай, алдарай Идхалга удаан мэхлээгүй машиие. Эдир наһанаймнай гэнэн һамаарал Эртын мандал, дэгдэн, холодоо. Хэды тийбэшье, сэдхэл соомнай Хүсэл зориннай бадарһан зандаа, Эзэрхэг засагай дарлалта доро Энхэрэн, һананалди түрэл ороноо. Сэжжэдэе галтай залуу хүбүүнтэй Сэбэрхэн амрагаа хүлээһэн мэтээр, Эрхэ сүлөөтэй наггин ханые Эндэ бидэнэр хүлээнхэйди. Хани нүхэрни, охин дээрээ Хабатай, дорюунууд ябаһан сагтаа Эгээн һайхан зүдхэлгэнүүдэ Эхэ орондоо зориулаа! Этигшэ, нүхэрни: зол жаргалай Элшэтэ одон ялазһан мандала, Унтажа хэбтэһэн Россимнай хэрхэл, Уршагта засагай эблэрхэйнүүд дээрэ Манай нэрэнүүдые аша гушанар Мартангүйгөөр заатагүй бэшэхэл!

ҮРЛЭГ

(Воевода)

Үдэш орой аян дайһаа Үрлэг бусажа эрбэ ха. «Бүтүү хатагты!» - зарсанартаа Бурд гээд, унтадаг таһалгадаа Хайрайжа оробо... Зүб лэ даа: Хатаг дангинань байбагүй.

Харалган һүндэл барижа, Харсага нюдэе ялазуулаһан, һахалайнгаа үзүүрие мушхасагаан, һамаяа дурдажа гүбэд гээд, Боготолуудаа бадашаба, Влоһон гаие дурдаба:

«Газатнай юндэ энэ һүни Ган гэхэ нохой байһагүйб? Үүдэнүүдэтнай үшлэтэ үгы. Үхэдэл золнуу! Буеенин! Аргажа хэрэгтэй, ехэ туулам! Алаад, уһа уруу хаяхамни!»

Хатуу ноён зарсатайгаа Харшын хажуугаар шурганад, Сэсэрлэг соо ороходонь, Сэнхир һагиттай һамганиинь һандаан дээрэ һууна. Урдань һаахар эрэ зогсоно.

Хэлэнэ тэрэнь: «Хуу һалаа! Хэлһэһэн эхээр дурлажа, Уулаан баясадаг шамайемни, Урин һайхан шарайешни, Үнжэгэн гарайһини дүмэлгыс Үрлэгтэй алтан булагаа.

Хэды олон жэлдэ би Хэлһэһэн үгэдөө найдажа, Уйдан, бэдэрээбиб шамайгаа! Уугаар дүүрэн мунгэтэй, Үндэр шулуун байһангай Үрлэгтэ бээе үгөөлини даа.

Харанхы һүниин даи доро Хайрайлааб морёороо аяар холоһоо, Хайрата шамдаа түргэлөөб. Гапсашье дахин шиннигээ Гарые таалаад, гэдэртгээ Гануудан бусаха үйлэтэйб.

Хатан дангина уйлана, Харһаа ерээшэнь, үбдэглэн, Үнжэгэн гарыиен таалана. Үрлэг хүбүүхэй хоёрнай нэрэгтэй һүниини намдууда һэмээхэн буулуудаа һомолбо.

Марһаһаар улам дүтэлбэд, Марһанан зарсань шэблэнбэд: «Эзэн ноёмни, хайрлагты, Эрсэн нюдэмни уһатана, һахлин... Гарни һалаганана, һаалта болоно мүншэрнүүд».

«Үлэгшэнэй үри, абяагүй бай, Үзэхэни намһаа, хүлээгээрэй. Буугаа үргэ. Сэхээр оноло. Бү хазаганна. Хатанаймни Ариухан духыиен бү алдаарай. Айһанһаа өөрөө унагаахаб».

Буутай абяан эдэлшөө һэн. Булайхан номгон зарса хүбүүн Үлүүсэ түргэдөө гээшэ аа гү. Үрлэг шангаар хашхарба, Үбсүүгээ тэбэрин найганаба. Эндүүржэ хүбүүхэй буудаал ха: Эзэнэе хүйхэр алажархёо.

ДАЛАЙДА ХАНДАЛГА

(К морю)

Байгааһини сүлөөтэ эршэ хүсэн, Баяртай! - гэнэлби шамда мүнөө. Һүүшынхел урданин, сэнхирлэн, һүртэй һайханаар долгилонн.

Эжэл нүхэрэй ооглоһондоо, Элыг зурхыем доһоуулан, Эбхэрэн шааяжа байхыиени Эндэ һүүшынхел анхарнам.

Сэдхэл бодолоһини аймагай Сэнхир эрмэгийн болоһондой, Далайһини, шулуулг эрьдэн Дакһин-дакһин ердэг һэм.

Онсоһон түсэбөө һанаандаа Олоһоо далда бөөмэйлэн, Аалин даруу гэнхэдээээр Алхалааб энээгүүр оло дахин.

Хулгүй гүнзэгы шиннигээ Хулгөөтэ аһаһаа Дуратай һэм, Үдэһин сагта намдахадаһини, Үлүүсэ ехээр баясадаг һэм.

Заһанһад һалхинда далбагаяа Заладан, дорюунаар ябатараа, Занһалаа шинни хубилажа, Огсомоор долгидоо һэжэхэдэ, Оеортон шэнгэжэ хосордог лэ.

Далда һаналаа бэлүүлэхэе, Далайһини, шиннигээ ияруу лээгүүр Зурадуур онгоосоо шугааһан, Зугадан гаража шадаагүйлиб.

Шинни намайгаа хүлээжэ ядаһан Шэдигтэ дуранда ундаһоод, Хулжажа онохо шадаагүй, Хуудам эрьдэе үлөө һэмби.

Шаналаад яалай... Тедэ, мүнөө Шамдажа, хайһаа зорихомни ааб? Найман зубхыиен хизаартанни Намайе татана нэгэл юмэн.

Алдарай шарилтай хабсагай... Аяар холын арал дээрэ Наһанайнгаа эсэие зомоожо, Наполеон мүнхэрэн тагаалаа.

Удангүй, тэрэной хойноһоо Ухаан бодолоһини тэлһэн Агуу бэлэнэй нүгөөд хүн! Алтан дэлхэе орхинбол даа.

Эрхэ сүлөөтэй түлөөдэ Эсэнгүй тэмсэһэн тэрэ гэгээн Солгон мундуу далай, шинни Солото дууһан байһан юм.

Шамдал адн гүнзэгыише, Шадал хүсөөрөө асарнише, Шинни түхэлые өөр бөдөө Шэнгээн абаһан эрэ бэлэй.

Орилоһон түбимнай үншөрөө... Океан далай, нимэ сагта һанааһан заһан тэһилгэмээр һайрхан харуулаха газартай гүн?

Зоной заяан хаананше Золтой болоһон хэбэргүйл. Гэмгүй, барагтай гэн гэгээн, Гэгээрлэй хажууда - дарлалта.

Хахасал, дадай! Шамайгаа би Хабһандаа нэгүүлэн абанхайли. Шэнхивэни, сагтадан хоёрини Шэхэцдэм удаан эдэлэхэл!

Тобогор хушуунууд, гарамуудени, Толорон намирһан долгидыени Нарһата, хуһата эхэ шогатгаа Наһандаа һанажа ябахалаби.

Нүгөөдэ хүн - Байрон тухай хэлэгдэнэ (Н.Д.).

ПАУЧУЛСАЯ!

87. Одинокая женщина 33 лет, бурятка, образование высшее, но это не так важно. Важно, если в этой жизни есть понимание, добрые отношения, веселый нрав, а также хорошие друзья.

88. 1968 оной дээдэ мэргэжэлтэй, 1 үхибүүтэй эхэнэр, гэр байратай өөрһөө аха хүнтэй танилсаха хүсэлэгтэй.

89. Серьезный, деловой мужчина 1958 года рождения, бурят желает познакомиться с красивой, симпатичной

девушкой с добрым характером.

90. Би городто харюусалгатай ажалда хүдэлнэб. Монгол зурхайн заабарьяр февраль һарын хойшонхи үдэрнүүдтэ түрһэн, 27, 29, 30 наһатай, городто ажалтай эхнэртэй танилсахаб.

91. Бурят 32/177/71 надеется найти симпатичную, душевную, трудолюбивую бурятку от 25 до 40 лет. О себе: трудолюбив, любит спорт, не пьющий.

Эмхидхэн байгуулагшад - Буряад Республикын Президент, Арадай Хурал болон Правительство

Ахамад редактор А.А. АНГАРХАЕВ РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ: Б.М.Ж. БАЛДАНОВ (ахамад редакторай орлогшо), Г.Х.ДАШЕЕВА (ахамад редакторай орлогшо), Б.В. ТЫНДЫНЦЫРЕНОВ (харюусалгата секретарь), Е. К. ХАНХАЛАЕВ (Буряад Республикын Правительство), Б. Ц. СЕМЕНОВ (Буряад Республикын Арадай Хурал), таһагуудые даагшад: Н.Д.НАМСАРАЕВ, А.А.-Н.ПЕРГЕНОВ, Т.В.САМБЯЛОВА, Д.Ш.ХУБИТУЕВ, С.Д.БУДАЕВ, А.Д.ТАПХАЕВ; Д.Д.АНГАЕВ (ахамад редакторай орлогшо), В.И.ПИНТАЕВ (хэблэлэй директор).

Манай адрес: 670000, Улаан-Үдэ, Каландаришвилини үйлэс, 23, "Буряад үнэн" газетын редакци.

Газетэ хэблэлэй 5 хууданан хэмжээтэй. Индекс 73877. Хамтын хэбэг: 25.500. Хэблэлдэ тушаагдаһан саг 17.00.

"Республиканска типографи" гэрэн АО-до газетэ 10.000 хэбэгээр хэблэгдэ. Директорийн телефон: 21-40-45. Б-0165-дахин номертойгоор бүридхэндэ абтанхай. Заказ № 8504

Редакцини телефонуд: ахамад редакторай - 21-50-96, приёмнын - 21-54-54, ахамад редакторай орлогшонорой - 21-68-08, 21-64-36, харюусалгата секретарини - 21-50-52, секретариатай - 21-50-52, таһагууд:экономикын болон политикын - 21-55-97 (даагшань), 21-63-86, соёлой, түүхын болон спортын - 21-60-21 (даагшань), 21-57-63, залуушуулай, оюутгай ажабайдалай болон олонингын хүдэлмэрини - 21-54-93 (даагшань), 21-69-58, мэдээлэлэй болон захилай - 21-34-05, реклямын, соносколой болон коммерческэ ажалай - 21-62-62, 21-67-81, хэблэлэй - 21-33-61, оператор-корректорнүүдэй - 21-61-35, фотокорреспондентнүүдэй - 21-33-61, компьютерна түбэй - 21-66-76, бухгалтерини - 21-23-67, вахтын - 21-60-91.

Тоонуудай, бодото баримтануудай, хүлгэй, шогатай нэрэнүүдэй бэшэлгые хазагайруулаһан ушарта авторнуудын харюусалгатай. Редакцини һанамжа автарайхитай ади бэшэ байжа магад.